VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
ISTORIJOS FAKULTETAS
LIETUVOS ISTORIJOS KATEDRA

Adam Stankevič
Istorijos specialybės
II kurso magistrantas

LIETUVOS VYRIAUSIOJO TRIBUNOLO ADVOKATAI (1662 - 1792). ANKSTYVŲJŲ NAUJŲJŲ LAIKŲ PROFESINĖ SUBKULTŪRA

(magistrinis darbas)

Magistrantas _____
(parašas)

Leidžiama ginti:

Darbo vadovas _____
(parašas)
doc. dr. Aivas Ragauskas

IF Dekanas _____
(parašas)
doc. dr. Eugenijus Jovaiša

darbo įteikimo data: _____

Registracijos numeris: _____

Vilnius, 2007

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas baigiamasis magistro darbas *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatai (1662 – 1792). Ankstyvųjų naujųjų laikų profesinė subkultūra*:

1. Autoriaus atliktas savarankiškai, jame nėra pateikta kitų autorių medžiagos kaip savos, nenurodant tikrojo šaltinio.
2. Nebuvo to paties autoriaus pristatytas ir gintas kitoje mokymo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje.
3. Nepateikia nuorodų į kitus darbus, jeigu jų medžiaga nėra naudota darbe.
4. Pateikia visą naudotos literatūros sąrašą.

Adam Stankevič .....
(parašas)

TURINYS

ĮVADAS....4
Darbo objektas, problema, tikslai....6
Darbo chronologija, metodai....7
Istoriografijos ir šaltinių apžvalga....8

1. LIETUVOS VYRIAUSIASIS TRIBUNOLAS KAIP TEISMINĖ INSTITUCIJA (1662 – 1792)
   1.1. Vieta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų sistemoje....16
   1.2. Darbo laikas....19
   1.3. Teisminės kompetencijos....22

2. LIETUVOS VYRIAUSIOJO TRIBUNOLO ADVOKATAI
   2.1. Advokato įvardijimai....26
   2.2. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatūros institutas....28
   2.3. Advokatų sąrašo sudarymas....37
   2.4. Vidutinis advokatų skaičius per kadenciją....39
   2.5. Advokatų darbo bruožai....40
   2.6. Advokatų įvaizdis....43

3. ADVOKATŲ KOLEKTYVINĖ BIOGRAFIJA
   3.1. KILMĖ
      3.1.1. Socialinė kilmė....46
      3.1.2. Teritorinė kilmė....47
   3.2. IŠSIMOKSLINIMAS....50
      3.2.1. Kūryba....54
   3.3. KARJERA
      3.3.1. Advokato karjera....57
      3.3.2. Visuomeninė ir politinė karjera....59

IŠVADOS....67
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS....70
SANTRAUKA (anglų kalba)....77
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS....78
PRIEDAI
Priedas nr. 1. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo darbo laikas (1662 – 1792)....80
Priedas nr. 2. Advokatų vidutinis skaičius kadencijose (1662 – 1792)....86
Priedas nr. 3. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatų sąrašas (1662 – 1792)....87
Priedas nr. 4. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatų spaudiniai....94
Priedas nr. 5. Eilėraščiai apie Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatus 1699 m....100
Priedas nr. 6. Piešinis - Advokatas teisme....103
Priedas nr. 7. Piešinis - Lenkų advokatas....104
Priedas nr. 8. Advokato Martyno Olizarovičiaus laiškas....105

ĮVADAS

Ankstyvųjų naujųjų laikų Europoje advokatai buvo viena labiausiai išsilavinusių visuomenės grupių. Dirbdami teismuose, studijuodami gausius teisės šaltinius įgydavo daug vertingo patyrimo. Tokie teisiškai, o ir kitais požiūriais išprusę specialistai buvo pageidaujami įvairiuose institucijose, ne tik teismo, bet ir administracijoje. Būtent šie asmenys Vakarų Europoje tapo kvalifikuotais įstaigų tarnautojais[1], todėl yra tiriami kaip šiandieninių biurokratų pradininkai. Dėl šios priežasties advokatūros tyrimai Vakarų Europoje vykdomi itin intensyviai. Lietuvos situacija yra kiek kitokia. Abiejų Tautų Respublikoje advokatų vaidmuo (ypač XVIII a.) irgi buvo nemažas, bet viskas vyko painaus teismo proceso sąskaita. Net neblogai teisėje pasikaustęs asmuo buvo priverstas kreiptis profesionalios pagalbos į profesionalius teisės žinovus, jeigu nenorėjo pralaimėti proceso dėl smulkmenų. Kalbant apie istoriografiją - tai tokie tyrimai Lietuvoje tik prasideda. Nesusiformavo tokių tyrimų tradicija, tad tenka atsigręžti į užsienio šalių, visų pirma Lenkijos patirtį, ieškoti joje metodologinio ir teorinio koncepto.

Pačių Lietuvos advokatų tarpe dominuoja požiūris, jog Lietuvos advokatūros institutas susiformavo tik XX amžiuje, o rengiant profesines šventes atskaitos tašku laikoma 1918 m. data. Prieštaringų nuomonių netrūksta ir pačiame istorijos moksle. Vieni (S. Vansevičius, M. Apanavičius, S. Dvareckas) naujųjų laikų gynėjus laiko advokatais, kiti (I. Valikonytė, E. Balnienė) tokio statuso jiems nepripažįsta. Pastaroji autorė padarė išvadą, jog „advokatūros, kaip tam tikrą išsilavinimą ir kvalifikaciją turinčių profesionalų, užsiimančių išimtinai teisine gynyba ir kita teisine pagalba, institutas nebuvo visiškai susiformavęs iki XX a. pradžios"[2]. Tačiau pastaroji pozicija nėra konstruktyvi, juk advokatas tada ir dabar tai profesionalus patarėjas ir gynėjas teisme. Matyt teisus lenkų autorius A. Kisza teigdamas, kad advokatūros istorijai reikia priskirti viską kas įtakojo instituto, vadinamo šiandien advokatūros terminu vystymuisi. Ir kad apie advokatūros egzistavimą reikia kalbėti tuomet, kai egzistavo visuomeninis svertas numatantis kažkieno veiklą gynant teisę arba gynant fizinių ar juridinių asmenų turtą prieš kažkokią valdžią. Todėl nesvarbūs tampa tokie veiksniai kaip advokato paslaugų apmokėjimas, advokatų korporacijų egzistavimas ir vertimasis advokato praktika profesionaliai[3]. Abiejų Tautų Respublikos advokatūra nebuvo susivienijusi į korporacijas, bet tai

---

[1] Plg. K. Kroeschell, *Der Amtmann. Zur kulturgeschichte eines juristenberufs*, http://www.rewi.hu-berlin.de/FHI/articles/0201kroeschell/0201kroeschell.htm [prieiga 2006 05 27].

[2] E. Balnienė, Lietuvos advokatūros teisinės padėties raida, *Teisė*, 2005, nr. 56, p.16 – 30. Žr. kitą jos straipsnį, Aktualūs advokatūros statuso pokyčiai Lietuvoje, *Teisė*, 2005, nr. 57, p. 7 – 17.

[3] A. Kisza, Tradycje adwokatury polskiej do czasu rozbiorów, *Palestra*, 1971, nr. 9, s. 16, przyp. 5.

nereiškia, jog kiekvienas žmogus galėjo stoti prieš teismą kaip gynėjas. Iki XVI a. šiuos dalykus reguliavo paprotinė teisė. Tik nuo XVI a. Seimai ir valdovai išleidžia konstitucijas, kurios reguliuoja pagrindinius klausimus susijusius su šios profesijos veikla.

Kaip parodė I. Valikonytė, XVI a. I pusėje pradėjo atsirasti *procuratores mercenarii*, t.y. apmokami gynėjai teisme, išsilaikantys iš savo veiklos. Jie skyrėsi nuo kitų, neprofesionalių, laikinai, dažniausiai gimines ar didiką kuriam tarnavo atstovaujantys konkrečiose bylose asmenų. Tuo tarpu pirmieji savo darbą laikė profesija ir pagrindiniu išsilakymo šaltiniu, todėl nuolat buvo ten kur vyko teismo posėdžiai, suteikiantys atvykusiems į teismus teisinę pagalbą. Nuolat dirbdami geriau išmanė procedūros niuansus, orientavosi realijuose ir savo patyrimu kompensavo teisinės edukacijos trukūmus[4]. Lietuvos ir Lenkijos Tribunoluose dirbantys advokatais sudarė profesinį elitą[5], gaubiami visuotinės pagarbos ir išsiskiriantys iš kitų savo honorarais. Naujaisiais laikais galima kalbėti ne apie advokatūrą apskritai, tokia neegzistavo, bet apie atskirų teismų advokatūrą.

Įvade galima keletą žodžių tarti ir apie nagrinėjamos advokatų bendrijos darbo vietą – Vyriausiąjį Lietuvos Tribunolą. Tai buvo lenkų pavyzdžiu suorganizuotas aukščiausios instancijos teismas, įkurtas 1581 m. su tikslu nagrinėti bajorų luomo apeliacijas. Teisėjais buvo specialiuose seimeliuose renkami piliečiai, dažnai beje neturintys su teisė ir jos išmanymu nieko bendro. Todėl didelį vaidmenį turėjo jame vaidinti profesionalūs teisės žinovai – advokatai. Tribunolų advokatūra, visų istorikų sutartiniu tvirtinimu, buvo laikoma svarbesne ir kilnesne už kitų teismų gynejus. Tai turėjo apspręsti Vyriausiojo Tribunolo, kaip aukščiausios LDK teismo instancijos charakteris. Todėl logiška ir jame dirbančius advokatus laikyti profesiniu elitu. Visame aptariamame laikotarpyje Lietuvos teritorijoje neberezidavo joks Respublikos monarchas, vietiniai piliečiai tai sunkiai išgyveno, kadangi buvo įpratę prie stiprios centrinės valdžios. Dėl šios priežasties tribunolas įkūnijo ne tik teisingumo vykdymą, bet vykdė ir kitas funkcijas. Lenkų tyrinėtoja I. Wierzchowiecka šalia pagrindinės – teisingumo vykdymo išskyrė šias teismo funkcijas: unifikacinę (teisinė unifikacija, pasireiškianti svarbiausių bylų susikoncentravime Vyriausiajame Tribunole), reprezentacinę ir simbolinę (bajorų lygybės ir laisvių simbolis), visuomeninę (kaip bajoriją vienijantis veiksnys), religinę ir edukacinę (katalikų simbolika naudojama ceremoniale), kontrolinę (deputato išrinkimo legalumo tikrinimas) ir

[4] A. Tomaszek, Stanisław Orzechowski contra procuratores. Przyczynek do dziejów XVI –wiecznej palestry polskiej, *Palestra*, 1989, nr. 2, s. 30.
[5] Apie elitus žr. J. Sikora, Historyk wobec problemów badania elit (przegląd problematyki badawczej), *Historyka*, t. XIV, 1984, s. 27 – 47.

administracinę (praktinis teismo darbo organizavimas)[6]. Nieko keisto, jog šio teismo advokatūra turėjo išvystytą pranašumo prieš kitus gynėjus jausmą.

Darbo objektas, problema, tikslai

Šio darbo objektas yra svarbiausio LDK teismo – Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatų subkultūra 1662 – 1792 m. laikotarpyje. Bendriausiai imant advokatas (advocatus nuo advocare – kviestis pagalbon) tai teisininkas teikiantis teisines konsultacijas ir vedantis klientų bylas teisme, o advokatūra tai teisinė institucija, kuri atsiranda ir vystosi atsižvelgiant į tai kaip visuomenėje auga gynybos teisme būtinumo suvokimas[7]. Laikotarpį diktuoja išlikę šaltiniai – nuo XVII a. II pusės esama ištisinių tribunolo dokumentų serijų – aktų, dekretų knygų, kitų šaltinių. Tai leidžia ne tik sudaryti tikslų tuo metu gynėjų ir kitas teisines pagalbas teikusių asmenų ratą, bet ir analizuoti jų profesinę veiklą, kitus aspektus. Šie asmenys laikomi grupe, savotiška subkultūra, siekiama parašyti jos kolektyvinę biografiją. Numatoma analizuoti šių asmenų profesinę ir kitokią karjerą, socialinę ir teritorinę kilmę, atsakyti į klausimus kokie buvo jų išsilavinimas, kūryba, profesinė ir kitokia karjera. Siekiama patikrinti istoriografijos teiginį apie jų tik praktikoje įgijamą išsimokslinimą. Kalbant apie šiuos dalykus remiamasi prozopografiniu metodu, sudaromas klausimynas, vėliau jis užpildomas, duomenys analizuojami ir pateikiama apibendrinta grupės biografija.

Reikėtų aptarti darbe vartojamus neistorinius terminus. Subkultūros terminas apibrėžia socialinę grupę ir jos kultūrą, pasirinktą pagal kokį nors kriterijų – profesinį, etninį, religinį, demografinį. Subkultūra yra platesnės kultūros segmentas, todėl negali būti skirstoma į aukštesnę ar žemesnę. Ją galima suvokti kaip ypatingų bruožų įgijusios visuomenės dalies kultūrą, skiriančią ją nuo kitų grupių, bet kuri yra išlaikiusi daug bendrų kultūros bruožų. Subkultūrą gali sudarytį profesinės grupės, kurios išdirbo savas tik jų viduje pasitaikančias normas (sociologų išskiriamos amžiaus, užsiėmimo, luomo, klasių subkultūros)[8]. Apie tai liūdija specifinė kalba. Tik šnekamojoje kalboje šis terminas sutapatinamas su jaunimo grupe, neigiančią priimtą vertybių sistemą, ir įgavo kažkokios visuomenės patologijos formos prasmę, tačiau šiuo atveju geriau vartoti terminą kontrkultūra. Šiame darbe

[6] I.Wierzchowiecka, Funkcje Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1581-1792, *Studium Vilnense. Prace V Międzynarodowej Konferencji ,,Nauka a jakość życia",* 1998, vol. 8, nr 1, p.166-170.
[7] S. Janczewski, *Dzieje adwokatury w dawnej Polsce*, Warszawa, 1970, s. 3.
[8] Subkultur, *Brockhause Enzyklopädie*, Mannheim, 1993. Bd. 21, s. 393.

pasirenkama sociologų terminija ir mokslo teorija, kadangi ji yra tinkama tirti ir analizuoti grupės kolektyvinę biografiją ir atskirus jos aspektus – karjerą, kitus sociologizacijos veiksnius.

Advokatai darbe tiriami kaip profesinė grupė. Profesija sociologijoje ir antropologijoje įvardijamos tos profesijos, kurioms reikia ilgalaikio pasiruošimo, dažniausiai aukštojo išsilavinimo, darbo stažo. Jam būdinga jungimasis į profesines sąjungas, savo etikos kodeksų rengimas, apribojimai galimybių šia profesija verstis kitiems asmenims. Tradiciškai terminas taikomas kunigams, gydytojams, teisininkams. Sociologai profesionalu įvardija žmogų, turintį kokią nors profesiją ir iš jos pragyvenantį, nemėgėjišką[9].

Darbo chronologija, metodai

Darbo chronologija. Tyrimui pasirinkti 1662 – 1792 metų rėmai. Politinėje istorijoje tai ATR nuosmukio pradžios laikotarpis, privedęs galų gale iki valstybingumo praradimo. Kaip minėta, laikotarpį apsprendė esmingai Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo archyvo būklė - nuo 1662 metų esama ištisinių dokumentų serijų, o 1792 m. reaguojant į Rusijos kariuomenės judėjimą darbas šiame teisme nutrauktas ir nebebuvo atnaujintas. Panaši chronologija jau yra sėkmingai pritaikyta tiriant naujuosius Vilniaus miestiečius.

Darbas atsiremia į prozopografinio metodo vartojimą – tai pagal tam tikrus kriterijus išskirtos grupės biografinis tyrimas. Svarbiausia yra surinkti biografinę medžiagą ir duomenis apibendrinti – suskaičiuoti ir suklasifikuoti. Metodą galima sėkmingai taikyti palyginti nedidelėms grupėms, veikusioms neilgą laiko tarpą (iki 100 metų)[10]. Sėkmingiausiai metodas pritaikytas tiriant elitines grupes. Lietuvoje šį metodą pirmasis ir bene sėkmingiausiai pritaikė A. Ragauskas parodęs antros XVII a. pusės Vilniaus valdantįjį elitą įvairiuose pjūviuose – pavyko atskleisti esminius socialinius, kultūrinius dalykus[11]. Darbe taip pat tarpusevyje derinami analitinis ir statistinis metodas. Pastarasis naudojamas apskaičiuoti darbo teisme vidurkius, atskleisti kitas tendencijas.

Darbo naujumas. Tai yra pirmas bandymas tirti atskiro laikotarpio advokatų grupę kaip profesinę bendruomenę. Tai daroma teismo darbo kontekste. Iki šiol apie juos buvo rašoma remiantis

[9] J. Leonavičius, Sociologijos žodynas, Academia, p. 182.
[10] P. Rick, *Prosopography* – http://www.paulrich.net/papers/proso/html. (2006 04 12); http://www.sciencedirect.com/science/referemenorus/0080430767 (2006 05 29).
[11] A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662-1702 m.),* Vilnius: Diemedis, 2002.

normatyvine medžiaga, siekiant nustatyti bendresnius bruožus. Buvo rašyta apie pavienius advokatus, analizuota advokatų įėjusių į Vilniaus miesto valdantįjį elitą kolektyvinė biografija (valdančiojo elito grupėje). Tik toks visąapimantis tyrimas gali suteikti duomenų apie naujųjų laikų advokatų įvairius darbo ir profesijos aspektus.

Istoriografijos apžvalga

Ankstyvųjų naujųjų laikų Lietuvos advokatūra – rimtas mokslinės istoriografijos klausimas. XVI amžiuje, o ypač po 1564 -1566 metų teismų reformos, sudėtingėjant socialiniams santykiams bei pačiam teismo procesui būtina tapo profesionalaus teisininko, arba teisės žinovo institucija. Tuo metu reikia ieškoti šiandieninės advokatūros užuomazgų. Tačiau apibendrintai teigiant ši problema istorijos moksle tebėra *„terra incognita“*. Jei dėmesys Statutams nesilpsta, tai XVI – XVIII a. teismų ir jų personalo tyrimai merdi. Problemą apsprendė matyt tai, jog šia tema nemažai rašė teisės istorikai, kurie rėmėsi tik normatyvine medžiaga, nedirbo su pirminiais šaltiniais, o ir taikė metodologiją, kuri nesiekė plačiau žvelgti į socialinę aplinką. Todėl aktualu pažvelgti į problemą per naujausią teoriją ir metodus.

Kalbant apie istoriografiją - tarpukaryje Lietuvos istorijos mokslas tik formavosi, todėl nieko keista, jog šioje srityje nuveikta nedaug. Paminėtinas žymaus teisės istoriko Augustino Janulaičio indėlis. Jo archyvinis palikimas liūdija, jog jis domėjosi šios profesijos istorija, rinko duomenis apie XVI-XIX a. advokatus[12], o būdamas advokatas pasisakydavo aktualiais advokatūros terminijos ir kitais klausimais[13]. Tačiau daug šioje srityje nuveikti nespėjo. Minėtinas jo monografijos, skirtos Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo institucijai tirti, skyrelis apie advokatus[14]. Deja, jam būdingi visos knygos trūkumai – aprašymas paremtas vien normatyviniais dokumentais ir memuaristika, autorius nevengė imti teiginių iš lenkiškos istoriografijos, jame netrūksta nepamatuotų teiginių (spėjo, jog jau XVI a. I pusėje ,,advokatūra buvo gerai išsirutuliojus ir jau tuomet plačiai veikė"). Teisingai pabrėžė advokatų svarbą dėl jų turėtų teisinių žinių, pristatė Vyriausiojo Tribunolo advokatūros specifiką, tapimo advokatu procesą, pakomentavo kai kuriuos advokatų statusą apibrėžiančius įstatymus, pateikė 1726 m. priimtos advokatų priesaikos tekstą lietuvių kalba.

[12] LMAB RS, f. 267, b. 1413, 1417.
[13] Nespausdintas straipsnis tema „*Apie juristus, jurisprudenciją ir kt*.", LMAB RS, f. 267, b. 1122.
[14] A. Janulaitis, *Vyriausias Lietuvos Tribunolas XVI-XVIII a*., Kaunas, 1927, p. 65 – 70.

Daugiausiai tarpukariu advokatūros tema rašė lenkai Józefas Rafaczas ir Izaakas Lewinas. Pirmasis savo monografijoje apie senos Lenkijos proceso gynėjus nagrinėjo šias temas – proceso gynėjų susikūrimą ir įvardijimą, įgaliojimų rūšis, analizavo kokius kriterijus turėjo atitikti gynėjai, kokia jų vieta teismo procese, bei atvejus kuomet nutrukdavo jų įgaliojimai[15]. Darbas buvo paremtas lenkiškais šaltiniais, bet yra tinkamas paralėlėms tarp Lietuvos ir Lenkijos išvesti. I. Lewin[16] rašydamas apie Lenkijos palestros iki XVIII a. pabaigos istoriją, darbe panaudojo ir Lituanikos. Kruopščiai analizavo normatyvinius šaltinius, aiškinosi nuo kada galima kalbėti apie profesionalią advokatūrą. Autorius aptarė palestros sudėtį, šioje grupėje išskyrė gynėjus, jų pagalbininkus ir teismų kanceliarijų darbuotojus, palietė jų įvardijimo kitimo šaltiniuose problemą. Nors per visą ATR gyvavimo istoriją nebuvo sukūrta teisininkus vienijusi profesinė organizacija, kuri būtų kontroliavusi advokatų skaičių, elgesį ir pan., autoriaus nuomone prisaikdinimą, o vėliau XVIII amžiuje jų skaičiaus sumažinimą pritvirtinant prie konkrečių teismų galima laikyti šiokia tokia organizacijos užuomazga. Toliau darbe aptarė palestros veiklą, kurioje išskyrė – procesinio įgaliojimo ir kitas pareigas suinteresuotai proceso pusei, nurodymus, kaip elgtis teisme bei turimus įgaliojimus. Atskirai aptarė advokatų atsakomybės reguliavimą išskiriant kaltinimus ir bausmės rušis, pabaigoje pristatė žymiojo Andriaus Zamoiskio teisės reformos projekto straipsnius liečiančius advokatūrą. Knygoje pateikta priedų – išrašyti svarbiausi temai straipsniai iš *Volumina Legum* įstatymų rinkinių, trijų Lietuvos Statutų bei prideta 1559 m. advokatūros ordinacija. Autorius pakoregavo nemažai J. Rafaczo teiginių, kalbant apie trūkumus – lietuviška medžiaga naudojama kaip pavyzdys autoriaus teiginiams pagrįsti, nesigilinant nuodugniau ir nesiaiškinant LDK specifikos. Nedirbant su archyvine medžiaga to aišku ir negalima padaryti. Šiandien šis darbas gali būti atsparos tašku, jokiu būdu ne pagrindas teiginiams apie naujųjų laikų Lietuvos advokatūrą.

Svarbus įvykis visai naujųjų laikų teisės istoriografijai buvo Jerzy Michalskio studijos apie XVIII a. teisę pasirodymas. Veikale, pavadintame „Studija apie teisingumo ir teismo teisės reformą XVIII a.“[17] autorius pabrėžė advokato karjeros patrauklumą bajorijos akyse (tą liudija didelis teisininkų skaičius teismuose), bei teismo teisės vaidmenį visuomenės gyvenime. Kitoje vietoje autorius skyrė visą skyrelį („Teisinis išsilavinimas. Kodifikacija“) teisės žinių įgijimo problemai iškelti. Iš esmės teisės žinios buvo įgyjamos dažniausiai praktikoje, nes universitetai tokių paslaugų neteikė, todėl spėjo,

[15] J. Rafacz, *Zastępcy stron w dawnym procesie polskim*, Kraków, 1923.
[16] I. Lewin, *Palestra w dawnej Polsce*, Lwów, 1936. Autorius palestros terminą naudojo tik advokatų visumai nusakyti, nenagrinėjo kitų kanceliarijos darbuotojų – raštininkų, regentų.
[17] J. Michalski, *Studia nad reformą sądownictwa i prawa sądowego w XVIII wieku. Część I*., Wrocław – Warszawa, 1958.

jog teorinis žinių lygis neturėjo būti labai aukštas. J. Michalskis pristatė ir amžininkų pasiūlymus kaip šią problemą spręsti ir kaip kelti kvalifikaciją. Kitas autorius iškėlė socialinio veiksnio svarbą teismuose[18]. Pratęsiant lenkiškos istoriografijos temą paminėtini ir kiti darbai, daugiausia pasirodę *Palestros*, periodiko skirto advokatūros istorijai ir dabarčiai puslapiuose.

Gana daug dėmesio lenkų mokslininkų buvo skirta XVIII a. II pusės bandymams reformuoti advokatūros institutą. Tai privertė daryti netobuli įstatymai, kurie leido gynėjams pelnytis besibylinėjančių šalių sąskaita, vilkinti teismo procesą. Nors patys advokatai nebuvo šioje vietoje kalčiausi, bet būtent jų savivalės apribojimo šūkiu buvo rengiamos įstatymų pataisos. Apie keturmečio seimo veiklą šioje srityje rašė T. Woner[19], A. Zamoiskiui vadovaujant parengtą advokatūros projektą analizavo A. Abramski ir F. Konieczny[20], o apie šio kodekso priėmimo metu vykusias diskusijas kalbėjo E. Borkowska – Bagieńska[21], J. Sobczak savo ruožtu nagrinėjo pačius paskutiniuosius ATR advokatų statusą ir veiklą liečiančius įstatymus[22]. Paminėtini ir kiti bendresni ar labiau specializuoti lenkų tyrėjų darbai. M. Stanowska apžvelgė advokato paslapties išlaikymo instituto raidą nuo seniausių laikų iki dabarties (daugiausia vietos skyrė Lenkijos realijoms)[23], J. Sobczak aptarė Edukacinės komisijos advokatų veiklą[24], A. Tomaszek pasirėmęs amžininkų atsiminimais aptarė kasdienį Lenkijos ir Lietuvos Tribunolų advokatų gyvenimą XVIII a., kitoje vietoje palietė ir to laikotarpio advokato profesijos mokymosi būdus ir aplinkybes[25]. Pastaroji tema buvo populiari ir kitų autorių tarpe[26]. Kiek

[18] B. Leśnodorski, Czynnik społeczny w sądach na przestrzeni dwóch stuleci (XVIII – XIX), *Państwo i prawo*, 1966, nr. 3, s. 494 – 511 (Odbitek).
[19] Próby reformy ustroju polskiej palestry w okresie Sejmu Czteroletniego, *Biuletyn Naczelnej Rady adwokackiej,* Warszawa, 1956, nr 3, s. 66 – 77.
[20] A. Abramski, J. Konieczny, Adwokatura w projekcie „Zbioru praw sądowych" Andrzeja Zamoyskiego z 1778 roku, *Palestra*, 1984, nr 1, s. 48 – 55.
[21] E. Borkowska – Bagieńska, O patronach albo adwokatach – tekst z 9.II.1977 r. nieznanego autora, *Palestra*, 1986, nr 4, s. 60 – 67.
[22] J. Sobczak, Zastępcy procesowi stron w projektach reform organizacji sądownictwa ziemskiego po Konstytucji 3 Maja oraz wpraktyce sądów ziemiańskich, *Szkice z dziejów adwokatury polskiej* (seria druga), pod red. R. Łyczywka, Warszawa, 1978, s. 44 – 55.
[23] M. Stanowska, Historyczny rozwój instytucji tajemnicy adwokackiej, *Palestra*, 1982, nr 1 – 3, s. 10 – 24.
[24] J. Sobczak, Palestra Komisji Edukacji Narodowej, *Palestra*, 1984, nr 3- 4, s. 21 – 25.
[25] A. Tomaszek, Życie codzienne XVIII –wiecznej palestry trybunalskiej, *Palestra*, 1993, nr 12, s. 69 - 75; to paties, Aplikacja w palestrze staropolskiej, *Palestra*, 1989, nr 1, s. 79 – 94.
[26] Žr. L. Pauli, O kształceniu adwokatów w dawnej Polsce, *Palestra*, 1957, nr 2, s. 30 – 40.; S. Milewski, „Czerpać wiedzę jak pszczoły z kwiatów miód" (Przygotowanie zawodowe palestrantów w czasach staropolskich), *Palestra*, 2000, nr 1-2, s. 131 – 139.

daugiau ir geriau dar buvo tyrinėta naujųjų laikų advokatų iškalba[27]. Paminėtinas dar ir Lenkijos advokatų biografinis žodynas[28], tačiau jame tinkama tik M. Zaleskio biografija, beje gana žemo lygio.

Galima tik apgailėstauti, jog ateityje nepavyks padaryti didesnių palyginimų su tipologiškai artimo Lenkijos Tribunolo advokatūra. Prieš karą tokių tyrimų neatlikta, o 1944 m. nebeliko pagrindinio šaltinio, sudegė visas Karūnos Tribunolo archyvas, iš viso apie 4 tūkstančiai knygų. Apskritai esama vos kelių bendro pobūdžio straipsnių apie šio teismo advokatus[29].

Sovietmečiu Lietuvoje apie advokato profesiją daugiausiai buvo kalbama *Socialistinės Teisės* periodinio leidinio puslapiuose. Tiesa, juose dominavo XX a. specifika, o į ankstesnius laikotarpius gilinamąsi nebuvo. Pasitenkinama sovietinės advokatūros instituto teisiniu apibrėžimu, darbo aprašymu ir atitinkamų jų veiklą reglamentuojančių straipsnių pakomentavimu, kalbama apie teisinius procesinius niuansus ir pan[30]. Apie ankstesnį laikotarpį sakoma tik tiek: iki XVI amžius atstovavimas bylose tebuvo tik draugiška paslauga ir pan. Dar mėgiama buvo kalbėti apie advokatus komunistus ir jų istoriją[31]. Panašios tendencijos dominavo ir kituose darbuose[32].

Po 1990 metų bene vienintelis rašęs apie naujųjų laikų advokatus buvo istorikas Aivas Ragauskas. Studijoje apie XVII a. antros pusės Vilniaus miesto valdantįjį elitą kolektyvinėje biografijoje aptarti advokatai, kurie įėjo į tiriamą grupę. Mokslininko buvo tirti jų gyvenimo ir darbo aspektai, analizuota jų socialinė, tautinė, religinė kilmė, karjera, kiti dalykai. Advokatai būdavo Vilniaus miesto pasiuntiniais į seimus[33], išsirūpindavo karališkojo sekretoriaus titulą (sudarė per trečdalį visų valdančiajame elite buvusių karališkųjų sekretorių)[34]. Tokiu būdu plačiai pristatytos S. K. Bilinskio, S. Morozo, L. Minkevičiaus, S. Kurovičiaus biografijos, įvairiuose vietose kalbėta ir apie kitus teisininkus – J. Antonevičių, J. Lisevskį, S. Rudnaką, A. Zaleskį ir tt. Kitoje vietoje buvo nagrinėti XVII a. nuteisto mirti ateisto Kazimiero Liščinskio kaltintojų ir gynėjų biografiniai

[27] W. Zarzycki, Trybunalska palestra i jej oratorstwo, *Palestra*, 1978, nr 10, s. 28 – 37; to paties, Trybunał Koronny dawnej Rzeczypospolitej, Piotrków Trybunalski, 1993, s. 55 – 61; J. Kocznur, Przyczynek do historii wymowy sądowej w dawnej Polsce, *Palestra*, 1960, nr 11, s. 59 – 75.
[28] Słownik biograficzny adwokatów polskich, t. I, Warszawa, 1981, zesz. 1 – 4.
[29] Žr. A. Lityński, O Trybunale Koronnym i palestrze trybunalskiej, *Palestra*, 1978, nr 10, s. 18 – 27; W. Zarzycki, Trybunał, s. 55 – 65.
[30] T. Stungurys, Advokato ginamoji pozicija ir jos derinimas su teisiamuoju, *Socialistinė teisė*, 1977, nr 4, p. 35 – 39. A. Stankevičius, Advokato vaidmuo nagrinėjant civilines bylas kasacinėje instancijoje, *Socialistinė Teisė*, 1978, nr 1.
[31] E. Jacovskis, Tarybų Lietuvos teisininkai Didžiojo Tėvynės karo ugnyje, *Socialistinė teisė*, 1984, nr 4, p. 5-11. A. Bulota, Advokatas, visuomenės veikėjas, antifašistas, *Moklas ir gyvenimas*, 1972, nr 11, p. 24 – 26. V. Černeckis, Pedagogas, teisininkas, mokslininkas (apie M. Riomerį), *Mokslas ir Gyvenimas*, 1970, nr 12, p. 22 – 24.
[32] P. Kudaba, Advokatai, *Mokslas ir gyvenimas*, 1977, nr 6, p. 10 – 11.
[33] A. Ragauskas, Vilniaus miestiečių valdančiojo elito dalyvavimas seimuose XVII a. antrojoje pusėje, *Lituanistica*, 1998, nr 4 (36).
[34] A. Ragauskas, Karališkieji sekretoriai Vilniaus miestiečių valdančiajame elite XVII a. antrojoje pusėje, *Mūsų praeitis*, 1996, nr 6, p. 25 – 42.

duomenys, tolimesnis jų pačių ir jų šeimų likimus norint rasti atsakymą į klausimą – kas privertė vienus ateistą klatinti, o kitus ginti[35]. Išanalizavęs jų biografijas priėjo išvadą, jog tokie veiksniai buvo – religiniai įsitikinimai ir karjeros galimybės. Tokiu būdu pirmą kartą lietuvių (ir ne tik) istoriografijoje buvo parašytos solidžios S. K. Kurovičiaus, J. D. Romanovičiaus, K. S. Ilevičiaus, K. S. Vitakovskio – didelę karjerą padariusių teisės žinovų biogramos, kurios parodė kaip atrodo XVII amžiaus advokato biografija.

Viena pirmųjų tirti istorinę advokatų įvardijimo terminiją pradėjo Irena Valikonytė[36]. Naujausiame darbe autorė pasirėmusi gausiais pirminiais šaltiniais, visų pirma Lietuvos Metrika, įrodė, jog XVI a. pirmoje pusėje prokuratoriaus terminas reiškė ne vienos iš besibylinėjančių pusės advokatus gynėjus, o tiesiog pavaduotojus, atstovavusius šaliai teisme. Pats terminas buvęs nekritiškai perimtas iš Lenkijos, kur reiškė ką kitą.

Kaip bibliografinės pozicijos minėtini I. Wierzchowieckos darbai. Vienoje vietoje autorė kalbėdama apie Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo personalą pasidavė negatyviems advokato įvaizdžiams, apibrėžusi pastaruosius kaip girtuoklius[37]. Vieną straipsnį skyrė XVIII a. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatams aptarti, bet nesugebėjo išsiaiškinti jų skaičiaus, sekdama I. Lewino veikalu nusakė pagrindinius jų veiklos principus ir tt[38]. Neseniai E. Balnienė siekė „apžvelgti Lietuvos advokatūros užuomazgas, jos modelio formavymąsi ir pasikeitimus nuo XVI a. iki 2004 m. priimto Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo"[39]. Tačiau plačios ribos neleido padaryti svarbesnių įžvalgų, be to esminis dėmėsys buvo skirtas tik XX amžiui.

Nepaisant istoriografijoje įtvirtintos nuostatos, jog advokatai mokydavosi praktikoje, t.y. dirbdami teismuose, tačiau neįmanoma temos plėtoti neatsižvelgiant į platesnį kontekstą, šiuo atveju į teisės dėstymą aukštosiose ir kitokiose mokyklose. Istoriografijoje daug dėmesio susilaukė Senojo Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto įkūrimas ir veikla, naujausius darbus ta tema skelbė Jevgenijus Machovenko[40]. Kiek anksčiau buvo kalbėta apie teisės dėstymą, atskirus profesorius[41] ar teisės mokslų

[35] A. Ragauskas, Kaltintojai ir gynėjai nukirsdinto bei sudeginto ateisto Kazimiero Liščinskio teismo procese (1689): mikroistorinio tyrimo metmenys, *Seminarai. 2002*, Vilnius: Strofa, 2003, p. 17 – 53.
[36] I. Valikonytė, Prokuratorius...
[37] I. Wierzchowiecka, Organizacja Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1581-1764). Miejsce, czas, skład sądu, *Dzieje wymiaru sprawiedliwości,* red. T. Maciejewski, Koszalin, 1999, s. 216 – 218. (patroni, agenci, instygatorzy).
[38] Plg.: I. Wierzchowiecka, Patroni Trybunału Litewskiego, *W kręgu dziejów wymiaru sprawiedliwości*, Wrocław, 2000.
[39] E. Balnienė, Lietuvos advokatūros teisinės padėties raida, *Teisė*, 2005, 56, p.16 – 30.
[40] J. Machovenko, Vilniaus jėzuitų akademijos teisės fakultetas 1641 – 1667 metais, *Teisė*, 2005, nr 57, p. 82 – 92; to paties, Vilniaus jėzuitų akademijos teisės fakulteto įsteigimo priešistorė, *Teisė*, 2005, nr 57, p. 93 – 105.
[41] E. Ulčinaitė, Vilniaus akademijos profesorius A. Olizarovijus, *Mokslas ir gyvenimas*, 1978, nr 5.

gavimą[42], aptartos žymiausių profesorių pažiūros teisės klausimais[43]. Šiame kontekste savo kruopštumu ypač išsiskiria V. Raudeliūno straipsnis apie teisės mokslų laipsnių suteikimą šiame Universitete[44]. Jame autorius pirmą kartą konkrečiai kalbėjo apie šį laipsnį gavusius ir apie jų apgintas disertacijas. Kitame darbe autorius pasiremdamas naujais šaltiniais pristatė dar kartą žymiausius teisės dėstytojus[45], tame tarpe ir XVIII a. pradžioje įvairiuose teismuose dirbusį civilinės teisės dėstytoją Stanislovą Paškevičių.

Teisės mokymo problemą lietė A. B. Zakrzewskis, kalbėdamas apie LDK teisės kultūrą[46]. Autorius pateikė skirtingus teisės žinių įgyjimo būdus, vienaip jos mokėsi didikų atžalos, kitaip paprasti bajorai ar miestiečiai. Padarė išvadą, jog profesionalių teisės žinovų statusas valstybėje buvo aukštas. Didikų advokatų atlyginimai viršijo įtakingų seimelių veikėjų atlygius. Buvo pateikta ir kitų vertingų įžvalgų.

Nesant gilių advokatūros tyrimų Lietuvoje tradicijų aktualu yra atsigręžti į kaimyninių šalių patirtį. Juose advokatūros tyrimo patirtis milžiniška, jos istoriją tiria ne viena institucija, esama šiai sričiai skirtų tęstinių leidinių, medžiaga talpinama ir internetinėse puslapiuose[47]. Kaimyninių šalių, ypač Lenkijos, istoriografijoje eama gausybė analitinių ir sintetinių publikacijų advokatūros tema. Jau XIX a. A. Krausharo, S.Caro ir kitų pradėta sąjūdį tęsė minėti J. Rafaczas, I. Lewinas, o pokariu plačiausiai temą plėtojo S. Janczewskis[48]. Ir toliau tyrimai ties pasiektimais nesustoja[49]. Deja, plačiau kalbėti apie užsienio šalių pasiekimus trukdo skurdūs visuomeninių bibliotekų fondai.

Vyriausiąjį Lietuvos Tribunolą ir jo advokatus būtina matyti platesniame, tarptautiniame kontekste. Deja to kol kas neleidžia aukščiau išdėstytos priežastys. Kiek pavyko sužinoti, labai daug tyrinėjimų susilaukė XV pab. – XIX a. pr. veikęs apeliacinis Imperijos Rūmų teismas, kuriam skiriami ištisi tomai, net atskira interneto svetainė (www.reichskammergericht.de). Pastaruoju metu pasirodė

---

[42] R. Plečkaitis, Moksliniais laipsniai senajame Vilnaius Universitete, *Mokslas ir gyvenimas*, 1975, nr 1, p. 24 – 27.
[43] S. Vansevičius, Teisės mokslai senajame Vilniaus Universitete, *Mokslas ir gyvenimas*, 1973, nr 5, p. 16 – 19; to paties, Teisės mokslas senajame Vilniaus Universitete, *Socialistinė Teisė*, 1977, nr 2, p. 41 – 46.
[44] V. Raudeliūnas, Teisės mokslų laipsniai senajame Vilniaus Universitete, *Socialistinė teisė*, 1978, nr 2, s. 48 – 53.
[45] V. Raudeliūnas, Įžymieji senojo Vilniaus universiteto teisininkai, *Socialistinė teisė*, 1979. Nr. 3, p. 31 – 37.
[46] A. B. Zakrzewski, O kulturze prawnej Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku - uwagi wstępne, *Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego*, pod red. M. T. Lizisowej, Kraków: Collegium Columbinum, 2005, s. 33 – 65.
[47] Pvz.: http://www.rewi.hu–berlin.de
[48] A. Kraushar, *O palestrze staropolskiej*, Warszawa, 1882. S. Car, *Zarys historii adwokatury w Polsce*, Warszawa, 1925. S. Janczewski, *Dzieje adwokatury w dawnej Polsce*, Warszawa, 1970; eadem, Udział adwokatury w kształtowaniu kultury Polski przedrozbiorowej, *Palestra*, 1966 (R. 10). Nr. 8, s. 4 – 9.
[49] Žr. naujausią sintezę – A. Kisza, Z. Krzewiński, R. Ływczyczek, *Historia adwokatury polskiej*, Warszawa, 1995. Atsiranda darbų apie atskirų laikotarpių ir miestų advokatūrą, Z. Krzewiński, *Historia warszawskiej adwokatury*, 2005.

Annete Baumann studija[50] skirta šio teismo advokatams, bet ją naudoti palyginimui kol kas neįmanoma.

Bendrai įvertinant istoriografijos būklę – iki šiol buvo daugiausiai rašyta apie atskirus, žymiausius advokatus, tačiau nei sintezių, nei atskirų periodų apibendrinimo nepasirodė. Kiek plačiau susidomėta tik pastaruoju metu, tačiau apie masiškumą kalbėti netenka.

Šaltinių apžvalga

Tiriant tokios institucijos kaip Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas istoriją negalima atsiremti nei į rimtus tyrimus, nei į kompaktiškų šaltinių publikacijas. Nei pirmų, nei antrų nėra. Iki šiol menkai tirta pati institucija, ypač jos archyvas. Tai nestebina, kadangi jo apimtis išties įspūdinga – apie du tūkstančiai rankraštinių knygų, kai kurių apimtis viršija porą tūkstančių lapų. Pagrindiniu darbo šaltiniu yra šio teismo aktų knygos iš 1662 – 1792 metų laikotarpio[51]. Jos buvo nepamainomos aiškinantis jame dirbusių advokatų sąrašą, skaičių, darbo trukmę, gynėjams apibrėžti vartotus terminus.

Darbo laikas buvo apskaičiuojamas pagal Vyriausiojo Tribunolo darbo reglamentus, o įvairiausių limitacijų, atidėjimų atvejai tikslinti ieškant tokių faktų to meto Vyriausiojo Tribunolo aktų, protokolų ir kitose knygose. XVIII amžiui panaudoti A. Rachubos ir P. Romaniuko padaryti apskaičiavimai[52]. Vyriausiojo Tribunolo kompetencijoms nusakyti panaudoti Lietuvos Statutai[53], Tribunolo nuostatos, teismų konstitucijos esančios Volumina Legum rinkiniuose[54]. Tie patys šaltiniai padėjo apibūdinti ir advokatūros institutą. Teriorinei kilmei nustatyti kartais buvo panaudojami bajorystės įrodymo dokumentai, saugomi LVIA, daugiausiai 391 fonde. Atskirų advokatų aukštąjį išsilavinimą padėjo nustatyti V. Biržiškos, M. Svirsko ir I. Balčienės parengtos publikacijos[55]. Ieškant Vyriausiojo Tribunolo advokatų spaudinių buvo peržiūrėta K. Estreicherio *Bibliografia polska*.

[50] A. Baumann, *Advokaten und prokuratoren: Anwälte am Reichskammergericht (1690 – 1806),* Köln: Böhlau, 2006.
[51] LVIA, f. SA, b. 1 – 192.
[52] *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697 – 1796. Spis*, pod rededakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Andrzej Rachuba i Przemyslaw Romaniuk, przy współpracy Andreja Macuka i Jewgienija Aniszczenki, Warszawa: DiG, 2004
[53] *Pirmasis Lietuvos Statutas*, I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, [Vilnius]: VAGA, 2001; Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года, Аўторы Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо, Мінск: ТЭСЕЙ, 2003; Статут Вялікага Князства Літоўскага 1588 . Тэксты. Даведнік. Каментарыі, Мінск, 1989.
[54] Volumina Legum, Petersburg, 1859 – 1860, t. II – VIII, VL X, Poznań, 1952.
[55] V. Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV – XVIII amžiais, Chicago, 1987; Akademijos laurai, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, Vilniaus Universiteto leidykla, 1997.

Aiškinantis Vyriausiojo Tribunolo advokatų darbą kituose – Iždo Tribunolo, Iždo komisijos, Asesorių teismuose, buvo pasinaudota šių teismų knygos, tiesa tik iš XVII a. II pusės ir XVIII a. pradžios. Tapimo tribunolo teisėjais atvejai fiksuoti remiantis jau minėtu A. Rachubos ir P. Romaniuko sudarytu XVIII a. deputatų sąrašu, ankstesniam laikotarpiui naudingas buvo XIX a. V. Daugėlos Narbuto parengtas Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo ir kitų pareigūnų sąrašas[56].

Tik fragmentiškai pasinaudota laiškų fondais iliustruojant advokato ir įgaliojančio asmens santykius.

Paminėtini kai kurie vertingi amžininkų atsiminimai. Martynas Matuševičius ilgus metus buvo šalia tribunolų, todėl susidūrė su daugybe advokatų, kai kuriuos paminėjo atsiminimuose. Tai buvo jo žentas M. Ruščicas, taip pat F. Grabovskis, J. Skalskis, M. Zborovskis, K. Volskis, S. Oranovskis, P. Antonevičius, H. Bžozovskis, S. Bužinskis, A. Hutorovičius, A. Jarockis, G. Jelenskis[57]. Vienintelis iš advokatų parašęs atsiminimus buvo Mykolas Zaleskis[58]. Juose pagrindinį dėmesį skyrė ATR politiniams įvykiams, tačiau kai kur esama jo kaip advokato veiksmų paminėjimų. Vertingų pastebėjimų apie to meto palestrą, nors daugiausia lenkišką, teikia kunigo J. Kitovičiaus veikalai[59].

Labai nedaug pavyko surasti šaltinių charakterizuojančių konkrečių advokatų asmenybes. Tačiau paminėtinas unikalus XVII a. pabaigoje parašytas eilėraštis, kuriame vaizdžiai aprašyti dvylika Vyriausiojo Tribunolo advokatų (žr priedą nr. 5). Aktualu paminėti ir svarbesnius informacinius leidinius. Sunku būtų atsekti daugelio asmenų socialinę ir teritorinę kilmę, titulatūrą, kitus duomenis, be įvairių autorių – Kaspro Niesieckio, Severino Uruskio, Adamo Bonieckio, Jano Ciechanowieckio parengtų herbynų[60]. Advokatų užteismines karjeras padėjo aiškitis A. Rachubai vadovaujant parengti centrinių LDK pareigybių, Vilniaus ir Smolensko vaivadijų pareigūnų sąrašai[61] ir kt.

[56] LMAB RS, f. 255, b. 1294.
[57] M. Matuszewicz, *Diariusz życia mego*, Warszawa, 1986, t. I – II.
[58] M. Zaleski, Pamiętniki wojskiego litewskiego, posła na sejm czteroletni, Poznań, 1879.
[59] J. Kitowicz, Opis obyczajów za panowania Augusta III, Warszawa: PIW, 1985.
[60] A.Boniecki, Herbarz Polski, Warszawa, 1899 – 1912, t. 1 – 16; J. Ciechanowicz, Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rzeszów, 2001, t. I – IV; K. Niesiecki, Herbarz polski, t. 1 – 10, Lipsk, 1839 – 1846; S. Uruski, Rodzina. Herbarz szlachty polskiej, Warszawa, 1993.
[61] Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVIII wieku. Spisy, opracowali H. Lulewicz I A. Rachuba, Kórnik, 1994;Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. I, Województwo wileńskie XIV – XVIII wiek, por red. A. Rachuby, Warszawa, 2004; Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. IV, Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV – XVIII wiek, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2003.

1. LIETUVOS VYRIAUSIASIS TRIBUNOLAS KAIP TEISMINĖ ISNTITUCIJA (1662 – 1792)

1.1. Vieta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismų sistemoje

XVI amžiaus viduryje Lietuvoje buvo įvykdyta teismų reforma. Ji buvo pravesta pagal Lenkijos valstybės teismų modelį. Tačiau nepaisant daugelio unifikacinių reformų lietuviai šalia iždo, kariuomenės ir centrinės valdžios institutų išlaikė savarankišką teismų sistemą, t.y. nepriklausė Lenkijos teismų jurisdikcijai.Tokiu būdu buvo sukūrta pirmos ir antros instancijos teismų sąranga, tačiau praktikoje dažnai netrūko painiavos, nes teismų kompetencijos nebuvo preciziškai atribotos.

XVI amžiuje intensyvėjant Lietuvos – Lenkijos ryšiams vietinė bajorija vis labiau domėjosi kaimynės institucijomis. Įgaudama vis daugiau politinės reikšmės bajorija sugebėjo pasiekti jai naudingą 1564 – 1566 m. įvykdytą teismo reformą. 1564 m. didikai atsisakė savo teisminių privilegijų ir pasidavė bendram su bajorais teismui[62]. Nauja tvarka buvo įtvirtinta II Lietuvos Statute. Reformos eiga buvo nuodugniai analizuojama Dariaus Vilimo, ta tema buvo apginta disertacija. Autorius analizavo žemės teismo sistemos susiformavimą, analizavo amžininkų požiūrį į ją, nagrinėjo teismo darbo perimamumo mechanizmus[63] Kokie buvo reformos rezultatai? Žemiausios teismų institucijos tapo pavietų teismai: žemės, pilies ir pakamario[64]. Pirmi du susidėjo iš teisėjo, jo pavaduotojo ir raštininko. Žemės teismų personalą seimeliuose išrinkdavo pavieto bajorija, o patvirtindavo karalius. XVII amžiuje žemės teismai pergyveno krizę, kai kur reikalaujama kvorumas nesusirinkdavo ištisus dešimtmečius, tačiau veiklą išplėtė pilies teismas. Žemės teismas vykdė notarinę ir teismo funkcijas, t.y. priimdavo įrašyti aktus – testamentus, pirkimo, pardavimo, keitimo sutartis, užstato, paskolos, dovanojimo raštus, globos, dalybų aktus, karaliaus privilegijas, vaznių pareiškimus ir skundus. Žemės teismas nagrinėjo civilines bylas, susijusias su turtu (kilnojamu ir nekilnojamu), dėl nepagrįsto muito ėmimo, ar muito padidinimo. Čia buvo svarstomos bylos dėl įžeidimo žodžiu, grasinimo sunaikinti turtą, sutrikdyti sveikatą, dėl valstiečių pabėgimų, pametus ar kitaip prapuolus dokumentams. Teisme

---

[62] Apie Lietuvos valstybės ir teisės istoriją kvalifikuočiausiai rašė A. Jablonskis, *Istorija ir jos šaltiniai*, Vilnius: Mokslas, 1979, p. 140 – 219 ir J. Bardach, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVII w*., Warszawa, 1970.

[63] D. Vilimas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588). Daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2003, 28 p. LDK pavietų žemės teismų pareigūnai. Pirmoji pavietų bajoriškųjų juristų karta, *Lituanistica,* 2002, nr. 4 (52), p. 3–27 ir kt.

[64] Žymus Lietuvos istorikas Ivanas Lappo XIX a. pab. – XX a. pradž. Paskelbė darbus apie juos visus – Земский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI века, *Журнал Министерства Народного Просвещения* (toliau – ЖМНП), Санкт – Петербург, 1896, нр. 6; Гродский суд в Великом Княжестве Литовском, *ЖМНП*, 1908, нр. 1, с. 51 - 113; Подкоморский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI и начале XVII века, *ЖМНП*, 1899, нр. 8, с. 341 – 403. Darbai kalba apie platesnį nei nurodyta pavadinimuose laikotarpį.

svarstyti ir bajorystės įrodymo klausimai. Retai nagrinėjo miestiečių bei žydų bylas. Pilies teimas pagal III Statutą privalėjo nagrinėti kriminalines (baudžiamąsias) bylas. Praktikoje nereti buvo atvejai kai abu šie pavieto teismai persipindavo, tą lėmė ir mišrus bylų pobūdis, o vėliau didesnis pilies teismo darbo efektyvumas. Skirtingai nuo pirmojo pilies teismo pareigūnai buvo skiriami karaliaus. Jame dirbo seniūnas ar jo vietininkas, pilies teisėjas ir raštininkas. Jo kompetencija tokia: bajoro nuosavybės nuniokojimas, krikščionių bažnyčių užpuolimai, apiplėšimai kelyje, padegimai, išprievartavimai, burtininkavimai, padirbinėjimai, pakenkimas sveikatai, nužudymai, vaznio sumušimai, neteisėti bajoro kalinimai, apgaulės matavimo ir svėrimo srityje. Čia galėjo būti nagrinėjamos bylos dėl pabegusių valstiečių (kaip ir žemės teisme). Vienintelė nuolatos veikianti pirmos instancijos teismo įstaiga buvo pakamario teismas. Žinoti valdų ribas buvo svarbu visais laikais. Ginčai dėl ribų tarp bajorų, miestiečių, dvasininkų buvo dažnas reiškinys, nuo to priklausė ir teismo jurisdikcija, t.y. tai kuriam teismui savininkas bus pavaldus, nuo to priklausė kokius mokesčius jam reikės mokėti. Miesto tyrinėtojai puikiai žino kaip įtakingi miestiečiai stengėsi savo nekilnojamą turtą perkelti iš magdeburginės jurisdikcijos į pilies teismo jurisdikciją. Pakamarį iš keturių bajorų pasiūlytų kandidatų išrinkdavo iki gyvos galvos karalius. Sprendė bylas dėl žemės ribų, privalėjo nuvykti į vietą nagrinėti bylos, ten skelbdavo nuosprendžius[65]. Dėl darbo specifikos, nuolatinės raštinės neturėjimo, o dėl to ir prastai išlikusių šaltinių jo tyrimas yra pats problemiškiausias.

Antros instancijos bajorų teismas buvo Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas. Palyginti su kitais teismais jis išsiskiria gausia istoriografija[66], tačiau kiekybė nugali kokybės sąskaita. Rimčiausius šios srities tekstus parašė Vytautas Raudeliūnas ir Augustinas Janulaitis[67]. 1581 m. įkūrtas teismas teoriškai perėmė didžiojo kunigaikščio prerogatyvas, tačiau praktikoje atsitikdavo ir taip, jog karalius naikindavo šio teismo priimtus sprendimus, nors įstatymai to nenumatė. Jame nagrinėtos bylos gautos iš pavieto teismų, spręstos pirmos instancijos bylos dėl pavieto teismų įgaliojimų viršijimo.

Kitos apeliacinės institucijos sukosi karaliaus ir seimo orbitoje. Tai asesorių, reliacinis, maršalkos, referendoriaus ir Seimo, Iždo Tribunolo bei Iždo komisijos teismai.

---

[65] Plačiau D.Butėnas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII-XVIII a.,* Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 56.

[66] Plačiau žr. A. Stankiewicz, Trybunał Główny Wielkiego Księstwa Litewskiego – stan badań (atiduota spaudai).

[67] V. Raudeliūnas, H. Wisner, Z dziejów Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego 1581-1648, *Kwartalnik Historyczny,* 1986, nr 4, s. 947-968. A. Janulaitis, *Vyriausias Lietuvos Tribunolas XVI-XVIII a.,* Kaunas, 1927. Naujausias darbas – *Deputaci...*

XVI amžiaus viduryje sustiprėjo ir tapo savarankiškas asesorių teismas[68], vadintas taip pat kanclerio teismu. Jam vadovavo kancleris arba pakancleris, asesoriais jame buvo referendoriai, kanceliarijos regentai, vienas iš karaliaus sekretorių. Po Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo įkūrimo jam liko ši kompetencija – karaliaus valdų ir pajamų reikalai ir Magdeburgo teisę turinčių miestų bylos su valstybės valdžiomis, bajorais, bažnyčiomis ir miestiečių tarpusavio ar prieš miestą keltas bylas. Žymus lenkų teisės istorikas Juliusz Bardach teigė, jog šis teismas pasižymėjo aukštesne nei kitų teismų teisėjų ir jos palestros teisine kultūra[69]. Garsėjo visoje šalyje kaip vienintelis nepaperkamas teismas. Dėja apie LDK asesorių teismą rašyta bene mažiausiai.

Kadangi pastarajame teisme karalius nedalyvavo, todėl susiklostė praktika apeliuoti į patį monarchą. Toks teismas (kuriame dar dalyvavo du dvare esantys senatoriai) vadinosi *relaciniu*. XVII amžiuje jis sprendė taip pat bylose, dėl cerkvių tarp unitų ir stačiatikių, o nuo 1671 ir apeliacijose dėl stačiatikų vyskupų nuosprendžių. Maršalkos teismas apėmė karaliaus rezidenciją, ir apėmė artimiausias apylinkes. Jo tikslas išlaikyti rūmuose ir apylinkėje ramybę - sprendė bylas dėl ramybės ir saugumo drumstimo. Referendorių teismas buvo dominialinis karaliaus teismas. Sprendė karališkųjų valdų valstiečių keltas bylas. Prižiūrėjo, kad valdų seniūnai (laikytojai) pernelyg neskriaustų ūkininkų. Karalius galėjo apskųstą seniūną nubausti pinigine bauda, išduoti valstiečiui apsaugos raštą. Nuosprenžius vykdė siunčiami šiuo reikalu komisoriai. Aukštesniu teismu buvo asesorių teismas. Seimo teismas veikė tik Seimo darbo metu. Jam pirmininkavo karalius (išskyrus bylose dėl karaliaus įžeidimo). Į jo sudėtį įėjo (asesoriais buvo) visi tuo metu esantys senatoriai, o nuo 1588 metų dar papildomai 8 pasiuntinių rūmų renkami deputatai. Teismui vadovavo Lenkijos arba LDK (jei Seimas vykdavo Gardine) didysis maršalka. Kaip pirmos ir paskutinės instancijos teismas nagrinėjo – sosto įžeidimo nusikaltimus, valstybės išdavystes, sprendė aukštų pareigūnų piktnaudžiavimo iždu bylas; seimuose įvykdytus nusikaltimus, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo ir seimelių ardymo nusikaltimą, bajoro įvykdytus nusikaltimus, už kuriuos grėsė mirties, turto konfiskacijos, banicijos bausmė; ypač svarbios čia civilinės bylos, kuriuose suinteresuotas valstybės iždas. O XVII amžiuje įsigaliojo nuostata, jog tik šis teismas turi teisę spręsti įstatymu nenumatytus atvejus. Šis teismas galėjo keisti

[68] Ф.Леонтович, Центральные судебные учереждения в Великом Княжестве Литовским до и после Люблинской унии, *ЖМНП,* 1910, нр. 2, с. 186 – 194.
[69] *Historia państwa i prawa polskiego,* T.II, Od połowy XV wieku do r.1795, pod red. J. Bardach, 1994, s. 241.

kitų teismų spendimus – dovanoti bausmes, naikinti sprendimus. Tačiau XVII – XVIII a. pirmoje pusėje dėl nuolatinio Seimų iširimo šis teismas praktikoje retai veikdavo[70].

Apie Iždo komisiją ir Iždo Tribunolą[71] parašyta nemažai vertingų darbų, atskirai buvo analizuojami ir XVII a. šių teismų veikla[72]. Abu XVII buvo Seimo organais, veikusiais už Seimo ribų, bet remiantis jo sprendimu. Abu savo darbo ir organizacinėmis nuostatomis rėmėsi į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą. Iždo – karo komisija buvo seimo šaukiama kai reikėjo surinkti pinigus kariuomenei apmokėti. Pirmą kartą sušaukta 1613 metais XVII a. antrojoje pusėje buvo šaukiama gana dažnai specialia Seimo konstitucija, kurioje buvo nurodomi jos užduotys ir kopetencijos. Dalis komisijos narių skiriama (senatoriai), kita dalis renkama (bajorų pasiuntiniai). Iš esmės A. Filipczak – Kocur padarė išvadą, jog abu Iždo teismai nesiskyrė savo kompetencija[73]. Priešais abu buvo traukiami visi dvarininkai ir kariuomenės deputatai, kurie dalyvavo išeiškojimų vykdyme, pilies pareigūnai, kurie neatsiskaitė už mokesčius, mokesčių, rinkliavų laikytojai ir nuomininkai, pavieto rotmistriai nepaklusę buvusios komijos nutarimams. Apskritai imant komisija vykdė emono teismo, mokesčių nesurinkimo ir užmokėjimo kariuomenei darbą, t.y. vykdė mediatoriau tarp iždo ir kariuomenės funkciją.

1.2. Darbo laikas

Viena svarbiausių teisininkų grupės charakteristika yra jų profesinis gyvenimas. To neįmanoma atskleisti atskirai nuo teismų darbo. Teismų kadencijos diktavo teisininkų gyvenimo ritmą, jie turėjo kūrti planus prisitaikydami prie Tribunolo darbo tvarkaraščio. Todėl aktualu šią problemą atskleisti. Tai ne visada lengva padaryti – iš vienos pusės darbo laikas buvo teisiškai apibrėžtai, nustatyti aiškūs terminai; iš kitos – neretai atsirasdavo nenumatytų kliūčių, trūkdymų, dėl kurių teismo kadencijos būdavosustabdomos, atidedamos, arba visai neįvykdavo.

---

[70] Z. Szcząska, Sąd sejmowy w Polsce od końca XVI do końca XVIII wieku, *Czasopismo Prawno – Historyczne*, 1968. T. XX, Nr. 1, s. 93 – 123.

[71] Ф.Леонтович, op. cit., c. 194 – 200; L. Šabūnas, *Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės Iždo tribunolas (1613-1764),* Kaunas, 1936.

[72] A. Filipczak – Kocur, Litewskie komisje wojskowo – skarbowe w XVII wieku, *Kwartalnik Historyczny*, Rocznik CIX, 2002, nr 3, s. 99 – 117; tos pačios, Litewski Trybunał Skarbowy 1591 – 1717, *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*, 2001, nr 7, s. 181 – 207.

[73] A. Filipczak – Kocur, Litewskie komisje, s. 113.

Apie tribunolo darbo laiką rašė A. Rachuba ir P. P. Romaniukas įvade į sudarytus XVIII a. deputatų sąrašus[74]. Jau 1581 m. priimtos Tribunolo nuostatos numatė kada turi prasidėti teismo darbas – dvi savaitės po Vėlykų. Nors dėl sesijų trukmės vėliau įvyko nemažai pokyčių[75], pradžios data išliko stabili. XVII a. II pusėje pirmoji sesija, (vadinta Vilniaus vardu) trukdavo 18 savaičių (126 dienos), antroji, vykstanti vienais metais Minsko, o kitais Naugarduko prasidedavo 22 savaites po Vėlykų arba keturias savaitės po Vilniaus kadencijos. Ji dirbdavo 13 savaičių (91 dieną). Pirmosios trys kiekvienos kadencijos dienos buvo skirtos šaukimams. Savaitėje darbo dienomis buvo - pirmadieniai, trečiadieniai, kevirtadieniai, penktadieniai, šeštadieniai, o antradieniais dirbo Dvasinis Tribunolas; sekmadienis – laisva, nedarbo diena. Todėl teoriškai teismas darbą pradedavo balandžio – gegužės mėnesiais ir trukdavo iki gruodžio ar kitų metų sausio mėnesio. Iki 1763 m. Vyriausiasis Tribunolas darbą pradėdavo pirmadienį, dvi savaites po Vėlykų. Kartais inauguracija buvo nukeliama dėl katalikiškų švenčių, tokiū būdu 1745 ir 1756 metais užuot prasidėjusi gegužės 3 d., prasidėjo tik 4 d. (dėl Šv. Kryžiaus atradimo šventės). 1699 metų Seimo konstitucija numatė naujus terimus – abi kadencijos (lietuviškoji ir rusiškoji) prailgintos iki 20 savaičių su 4 savaičių pertrauka tarp jų[76].

Vilniaus kadencijoje antradieniais vyko Dvasinio Tribunolo posėdžiai[77]. Tik 1764 metų Seimas numatė, jog Dvasinio Tribunolo posėdžiai turi prasidėti pirmadienį po Vyriausiojo Tribunolo Vilniaus kadencijos darbo pabaigos ir dirbti šešias savaites[78]. Nuolatinės datos įvestos tik aštuntame XVIII a. dešimtmetyje. Palikta šešių savaičių trukmė, o darbas numatytas Vilniuje nuo spalio 15 iki lapkričio 25 d[79].

1764 metų Seimas numatė naujovių – nuo 1765 m. Vilniaus kadencija prasidėdavo pirmą pirmadienį po šv. Stanislovo (gegužės 8 d.) šventės, rusiškoji gi pradėdavo dirbti tik kitų metų pirmą pirmadienį po Trijų Karalių šventės. Abiejų kadencijų trukmė prailginta iki 22 savaičių[80]. Pirmą kartą nuolatines, o ne kilnuojamas datas nustatė 1773 – 1775 metų Seimas. Pirmoji kadencija turėdavo prasidėti Gardine gegužės pirmą dieną ir trūkti iki rugsėjo 30 d., tuo tarpu antroji Vilniuje nuo lapkričio 15 iki kitų metų balandžio 15 d.

---

[74] *Deputaci...,* s. 9 – 10.
[75] Jas aptarė V.Raudeliūnas ir H.Wisner, Z dziejów Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego 1581-1648, *Kwartalnik historyczny*, 1986, nr 4, s. 947-968.
[76] Volumina Legum (toliau VL), t. VI, s. 75.
[77] VL, t. VI, s. 487; t. VII, s. 391.
[78] VL, t. VII, s. 391.
[79] VL, t. VIII, s. 618.
[80] VL, t. VII, s. 390 – 391.

Kas paveikdavo darbo laiką? Svarbiausia, aktuali ir visiems kitiems teismams – karaliaus mirtis. Aptariamu laikotarpiu keturi valdovai mirė, o vienas atsisakė sosto, taigi buvo penki tarpuvaldžiai. Kadangi teismai skelbė nuosprendžius karaliaus vardu, todėl pastarojo nelikus nutrukdavo teisinis jų veiklos pagrindas. Tuo metu veikdavo specialūs kaptūriniai teismai. 1668 birželio 12 – 14 d. karalius Jonas Kazimieras Senato posėdyje viešai paskelbė apie savo ketinimą atsisakyti sosto. Tačiau teismas dirbo toliau, o prasidejus nepaprastajam Seimui (1668 VIII 27), pirmoji sesija jau buvo pasibaigusi. Tų metų rugsėjo 16 d. nepaisant bandymų perkalbėti karalius grąžino savo elekcinį diplomą ir atleido pavaldinius nuo paklusnumo priesaikos. Valdžia pagal įstatymą perėjo į arkivyskupo Mikalojaus Pražmovskio rankas. Dėl to antroji sesija tais metais nevyko. Naujas karalius išrinktas tik 1669 metų birželio 19 d., o karūnuotas buvo tik rugsėjo 29 d., tais metais matyt net nebuvo renkami deputatai ir teismas nedirbo. Po 4 metų, 1673 lapkričio 10 dieną mirus karaliui vėl prasidėjo tarpuvaldis. Nepaisant karaliaus mirties teismas dirbo dar mėnesį ir savo darbą baigė tik gruodžio 11 dieną (vos penkiomis dienomis anksčiau nei įprastai turėjo). Sekantis valdovas rinktas 1674 metų elekciniame seime (IV 20 – VI 9). Gegužės 21 d. juo tapo Jonas Sobieskis. Tuo tarpu dėl jo nenoro karūnacija užsitęsė ir įvyko tik 1676 m. vasario antrą dieną. Net du metus nebuvo teisinio pagrindo veikti Lietuvos Vyriausiajam Tribunolui, tuo metu dirbo tik kaptūriniai teismai. Sekantis tarpuvaldis prasidėjo 1696 birželio 17 d. mirus J. Sobieskiui. Tačiau Vilniaus kadencijoje dirbta iki galo. Sekančiais metais nesusirinko deputatiniai seimeliai, o darbą Tribunolas tęsė tik 1698 metais. Dėl analogiškų priežaščių visai nevyko 1733 ir 1764 m. kadencijos.

Atskirų kadencijų darbą laikinai ar visam laikui nutraukdavo seimo, karaliaus sprendimai arba patys teismo deputatai. Tai buvo neeilinės situacijos. 1664 metų gegužės 2 dieną Tribunolas limituotas iki liepos 28 d. dėl karo pavojaus iš Maskvos pusės[81]. 1670 m. rugsėjo 9 d. konstitucija liepė nevykdyti antros kadencijos dėl visuotinio šaukimo. 1672 liepos 29 d. darbas deputatų nutarimu atidėtas 5 savaitėms (iki rugsėjo 3 d.), dėl karo grėsmės, bet ši kadencija jau nesusirinko[82]. Dėl karo grėsmės nutraukti 1667, 1671 m. posėdžiai[83]. 1698 m. Minsko kadencija dirbo tik penkias savaitės ir spalio 18 d. jos darbas sustabdytas, planuota, jog teismas darbą pratęs 1699 m. sausio 12 d., bet tai atsitiko tik vasario 16 d. ir buvo dirbta iki balandžio 11 d. Visą laiką žiūrėta eiliškumo principo, tik 1698 metais vietoj Naugarduko deputatai 1698 rugpjūčio 2 d. nusprendė kadenciją perkelti į Minską, kas ir buvo padaryta.1700 m. Minsko kadencija buvo limituota praėjus vos trims dienoms nuo darbo pradžios, t. y.

[81] LVIA, f. SA, b. 263, l. 1.
[82] LVIA, f. SA, b. 12, l. 1.
[83] LVIA, f. SA, b. 6, l. 1178, b. 11, l. 981.

spalio 13 dieną dėl visuotinio šaukimo. Limitacija numatyta iki lapkričio 15 d., tačiau vėliau pratęsta iki gruodžio 13 d, ką užprotestavo Sapiegų šalininkai pradėję teismo darbą, bet iškart jį ir nutraukę. Sapiegų priešininkai posėdžius atnaujino gruodžio 13 d. ir baigė kovo 18 d[84].

Karas buvo rimta priežastis ir XVIII a. Dėl jo keitėsi 1702, 1705, 1706, 1709 m. posėdžiai. Ritmas sutrikdytas ir po pirmojo ATR padalijimo - „Maskva neleido toliau tų metų tribunolui dirbti". 1698 ir 1700 m. kadencijų nutraukimo priežastimis buvo visuotinės mobilizacijos. Kadencija mėnesiui ar kelioms savaitėms buvo limituojamos 1664, 1667, 1671, 1673, 1677, 1684, 1688, 1690 metais. Čia veikė ne tik žmogiškasis faktorius. Štai 1710 m. tribunolas nedirbo dėl maro, o 1737, 1748, 1760 laikinų nesklandumų buvo iškilę dėl Vilniaus gaisrų ir sugriovimų. Galų gale ir paskutinė tribunolo darbo kadencija taip pat buvo sutrikdyta – darbas nutruko Rusijos kariuomenei įžengus į LDK žemę. 1792 m. gegužės 7 dieną pradėjo savo darbą, bet jau liepos 6 dėl Rusijos kariuomenės judėjimo savo veiklą sustabdė, ir kaipo toks šis teismas jau nebefunkcionavo[85].

Taigi matome, jog tarpuvaldžiai, o ir nestabili politinė situacija smarkiai paveikdavo Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo, o ir kitų teismų darbą. Reikia pažymėti, jog tarpuvaldžiai koregavo ne visų advokatų darbą, jų paslaugų reikėjo ir kaptūriniuose teismuose.

1. 3. Teisminės kompetencijos

Tyrinėtojai jau senai yra pastebėję, jog Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo įkūrimo pagrindinėmis priežastimis buvo ne tik karaliaus praktinis nesugebėjimas susidoroti su geometrine progresija didėjančių bylų skaičiumi, bet ir taip vadinamų bajoriškų laisvių ir teisių siekimas, ką patvirtina vėlesnis šios institucijos įvaizdis[86]. Tačiau čia svarbu apžvelgti klausimus liečiančius būtent Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo kompetenciją – t.y. kokios rūšies bylas jam priklausė nagrinėti. Tai svarbu tuo aspektu, jog iš dalies apsprendžia advokatų teisės kodeksų išmanymą ar neišmanymą,. Istoriografijoje įsitvirtino nuomonė, jog patys kvalifikuočiausi buvo miestietiškos kilmės, dirbantys asesorių teisme[87]. Kaip žinia iki pat ATR žlugimo nebuvo įkurta institucijos turėjusios užsiimti advokatų universitetiniu išsilavinimu ir tų žinių tikrinimu, tad bene vienintelė galimybė išmokti teismo teisės – praktika,

[84] Deputaci …, s. 36.
[85] LMAB, f. 255, b. 1294, s. 955
[86] Ф. Леонтович, Центральные..., с. 206 – 207.
[87] *Historia państwa i prawa polskiego, T.II, Od połowy XV wieku do r.1795*, pod red. J. Bardach, 1994, s. 241.

advokatų kalbų klausymasis, Statuto ir konstitucijų savarankiškas studijavimas. Todėl dažniausiai advokatai geriau teišmanė tribunolo kompetencijai priklausančių bylų kategorijas.

Kalbant apie Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo kompetencijos tyrimus – čia dažniausiai buvo atsiremiama į pagrindinius normatyvinius dokumentus: Tribunolo nuostatus, Lietuvos Statutą[88]. Kiek mažiau naudotąsi konstitucijomis, dar rečiau nagrinėtos konkrečios reformos, sukonkretinusios ar pakeitusios šio teismo kompetencijos ribas[89]. Labai nedaug ką apie tai kalba įvairios sintezės. Jos, dažnai gana žemo lygio, pasitenkina svarbesnių bruožų nupasakojimu, kartoja pasenusius faktus ir interpretacijas. Pirmi straipsneliai apie ATR teismus pasirodė enciklopedijuose. Dėja, jie nepasižymi ypatingu Lietuvos šaltinių išmanymų, šiandien didesnės mokslinės vertės jos nebeturi. Vertingus temos straispnius XX a. pradžioje skelbė Fiodoras Leontovičius, o pirmąją sintezę S. Kutrzeba[90]. Vėliau teisinių institutų tema skelbti specialūs straipsnių rinkiniai, bandyta monografiškai apžvelgti visus teisinius institutus remiantis normatyvine medžiaga[91], D. Butėnas pateikė savo paskaitų medžiagą apie seniausias (iki XVIII a. pab.) Lietuvos institucijas, nemažai dėmesio skyrė teismams[92], deja nesinaudojo naujausia literatūra, todėl neišvengė netikslumų. Konspektyvumu, bei senų autorių perpasakojimu pasižymi naujausios Lietuvos teisės istorijos sintezės[93]. Sintezių autoriai retai pasinaudoja bendresniais istoriniais veikalais[94], todėl jų tekstai yra „sausoki" ir be reikiamo konteksto. Šiame kontekste kontrastuoja Konstantino Avižonio enciklopediniai straipsniai apie daugumą naujųjų laikų Lietuvos teismų[95].

F. Leontovičius pastebėjo, jog XVII – XVIII a. visi centriniai ir periferiniai LDK teismai įgavo grynai bajorišką charakterį, t.y. teisėjais buvo bajorais, sprendžiamos buvo bajorų bylos. Tuo tarpu Tribunolas tapo aukščiausia apeliacine instancija tokių teismų nuosprendžiams baudžiamosiose ir civilinėse bylose[96]. 1581 metais priimtos, tačiau tik 1588 m. buvusios išspausdintos nuostatos apibrėžė tribunolo kompetenciją ne visai tiksliai, o ją reglamentuojačios teisės normos buvo įvairiuose

---

[88] Ф. Леонтович, Центральные..., с. 210 – 212*;* A. Janulaitis, op. cit., p. 70 – 77; *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai 1583-1655*, par. V. Raudeliūnas ir A. Baliulis, Vilnius, 1988, p. 15, 18.
[89] J. Michalski, *Studia nad reformą sądownictwa i prawa sądowego w XVIII w*., cz. I, Warszawa, 1958.
[90] S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, T. II, *Litwa*, wyd. II, Lwów i Warszawa, 1921.
[91] *Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX a*., red. P. Dičius, Vilnius: Mintis, 1981. S. Vansevičius, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės teisiniai institutai (pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus*), Vilnius: Mintis, 1981.
[92] D.Butėnas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII-XVIII a*., Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 43 – 76.
[93] V. Andriulis, M. Maksimaitis, V. Pakalniškis, J. S. Pečkaitis, A. Šenavičius, *Lietuvos teisės istorija*, 2002. M. Maksimaitis, *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*, 1997.
[94] Pvz. A. Šapoka, *Lietuva ir Lenkija po 1569 metų unijos*, Kaunas, 1938. *Historia Polski. Czasy nowożytne, 1501-1795*, pod red. J. Topolski, Poznan, 1994.
[95] Plg. K. Avižonis, *Rinktiniai raštai*. T. IV, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 159-195.
[96] Ф. Леонтович, Центральные..., с. 207.

straipsniuose (4, 5, 7, 9, 10). Jo teismingumas apėmė visą LDK (iš pradžių išskyrus Žemaitija), o 17 straipsnis teismui suteikė aukščiausios laisvosios jurisdikcijos kompetenciją[97]. Jam pavesta nagrinėti apeliacijas visuose civilinėse ir baudžiamosiose bylose, kuriuos spręstos pavietų žemės, pilies ir pakamario teismuose; taip pat bylos dėl žemės ir pilies teismo pareigūnų teismo nevykdymo, nebaigimo ar nuteisimo ne pagal Lietuvos teisę bei Statutą.

Steigiant teismą svarbiausia intencija buvo apeliacinių bylų skaičiaus didėjimas, tačiau jau nuostatuose įtvirtinti atvejai, kuriuos Tribunolas privalėjo nagrinėti kaip pirmos isntancijos teismas. Tai bylos susijusios su neteisėtais pavietų pareigūnų (žemės, pilies, pakamario, komisorių, vaivadų, seniūnų ir jų deleguotų asmenų) veiksmais, dėl priešinimosi Tribunolo sprendimui ar jo vykdymui, dėl bendravimo su ištremtaisiais bei jų slėpimo, dėl neleidimo apeliuoti[98]. Jo teismingumas apėmė ir saugumo užtikrinimą vietose, kur vyksta teismo posėdžiai. Asmenys nusižengiantys nuostatoms ir posėdžių metu vaikštantys su šaunamaisiais ginklias iš karto turėjo būti Tribunolo bausti pinigine bauda, ką sužeidę ar užmušę – mirtimi[99].

1588 metais karaliaus Zigmanto Vazos patvirtintas III Lietuvos Statutas dar kiek išplėtė Tribunolo kompetenciją. Jam priskirtos bylos dėl teisėjų ir pareigūnų įžeidimo (apšmeižimo) šiems atliekant savo pareigas, dėl valdovo pasiuntinių ir vaznių (jenerolų) įžeidimo, sužeidimo, užmušimo, dėl teismo sprendimo nevykdymo, neleidimo įvesdinti, dėl pareigūnų daromų skriaudų ir žalų, dėl teisingumo vykdymo atsisakymo[100]. Statutas ir konstitucijos numatė taip pat atvejus, kuomet neturėjo būti priimamos apeliacijos - tada kai sprendimu nepatenkinta šalis neinformuotų tuoj pat teimo salėje kitos šalies dėl numatomos daryti apeliacijos; kai abiejų šalių sava valia buvo sudaryti susitarimai; sutikus su padarytu sprendimu, arba bylą privedus iki galutinio termino.

1697 metų konstitucija Tribunolo kompetencijai paskyrė eilę taip vadinamų „causas officii" bei Causas gravaminam – dėl teismo bylų vilkinimo, dėl pavieto pareigūno aplaidaus darbo ir pareigų atlikimo. Buvo apgalvoti saugikliai, kad nebūtų pažeidinėjama Tribunolo viršenybė - 1638 m. konstitucija nustatė 1000 kapų grašių baudą tam, kuris tribunolo sprendimą apskųstų Seimui.

[97] A. Baliulis, V. Raudeliūnas, Įvadas, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai 1583-1655*, p. 15.
[98] A. Janulaitis, op.cit., p. 71.
[99] Trybunał obywatelom Wielkiego Xięstwa Litewskiego na Seymie Warszawskim dany r. 1581. Wprzod w Warszawie r.p.1648 przedrukowany, a teraz cum gratia et privilegio S.R.M. Wilno, 1693, 7 straipsnis.
[100] A. Baliulis, V. Raudeliūnas, Įvadas, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo,* p. 18.

Pagal XVII – XVIII a. Seimo konstitucijas Tribunolas sprendė apeliacines žemesniųjų teismų išnagrinėtas baudžiamasias ir civilines bylas, o taip pat causas fisci et militares – apskundimus sprendimuose dėl valstybės iždo ir dėl karių prasižengimo[101].

Daugelis autorių pastebėjo, jog teismas dažnai viršijo savo kompetencijos ribas ir baudžiamojon atsakomybės traukė jam nepavaldžius luomus ir nepriklausančias bylas. 1638 m. Seimo konstitucija reikalavo tokių bylų nenagrinėti, ir juose priimtų sprendimų nevykdyti. Normatyviniuose dokumentuose buvo išskirtos bylos nepriklausančios Tribunolo kompetencijai – dvasininkų[102] (jei nesibylinėjama dėl pasaulietinių dalykų), miestiečių, žydų, valstiečių, „valdovo majestotui ir viršenybei" priklausančių bylų liečiančių karaliaus „stalą, iždą ir turtą", taip pat bylų su seniūnais ir laikytojais.

XVII a. Lietuva jautė vis didesnį poreikį sulyginti savo tribunolo kompetencijas su Karūnos Tribunolo kompetencijomis. Reikalas tame, jog Lietuvoje banicija įsigaliodavo tik patvirtinus kancleriui. *Coaequationis* įstatymas skelbė, jog banicijos ir infamijos bausmių skelbimai Lietuvoje būtų sutvarkyti pagal lenkų tradicijas[103]. 1698 ir 1726 m. Seimuose padaryta daug pakeitimų, kurie dar labiau supanašino Lietuvos Tribunolo su lenkiškuoju[104]. XVIII a. stengtąsi bylas, norint sumažinti teismo išlaidas, teikti tiesiai Vyriausiajam tribunolui aplenkiant pirmos instancijos teismus[105]. Saksų valdymo laikais tribunolas iš dalies perėmė ir Seimų funkcijas, pvz. naikinant savo paties anksčiau paskelbtus sprendimus. Kaip rašo H. Rutkowski, 1726 m. korektūra, o tiksliau netinkamas jos taikymas privedė prie to, jo Tribunolo sprendimai buvo naikinami, kitų, sekančių tribunolų, kaltinant jog jiems trūksta teisinio pagrindo[106]. Todėl nutartys bylose nebuvo galutinės, o tik kaip juokavo amžininkai kažkelintos.

XVIII a. II pusėje iš tribunolo kompetencijos buvo išskirtos iždą ir kariuomenę liečiančios bylos. Tai, I. Wierzchowieckos nuomone, palengvino šio teismo darbą[107]. 1764 tribunolui grąžintas apeliacinio teismo charakteris, kurį buvo praradęs 1726 m. reformos pasėkoje.

---

[101] Ф. Леонтович, Центральные..., с. 210.
[102] R. Krikščiūnas, *De supremo Tribunali Compositi Iudicii Magni Ducatus Lithuaniae 1584 – 1795*, Romae, 1963 (mikrofilmas saugomas LMAB RS, nr 699).
[103] I. Lappo, I. Lappo, Lietuva ir Lenkija po Liublino unijos, Kaunas, 1932, s. 134.
[104] A. Zakrzewski, Paradoksy unifikacji prawa i ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony XVI – XVIII w., Czasopismo Prawno – Historyczne, t. LI, 1999, z. 1 – 2, s. 223.
[105] W. Sobociński, O historii sądownictwa w Polsce magnackiej XVIII w., Czasopismo Prawno – Historyczne, 1961, t. 13, s. 143.
[106] H. Rutkowski, Trybunał Koronny (1578 – 1794), Palestra, 1978, nr. 10, s. 14.
[107] I. Wierzchowiecka, *Uwagi do funkcjonowania Trybunału Litewskiego na tle przemian ustrojowych Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku*, w: Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idée – prawo, pod red. A. Lityńskiego i P. Fiedorczyka, Białystok, 2003, s. 343-348.

2. LIETUVOS VYRIAUSIOJO TRIBUNOLO ADVOKATAI

2.1. Advokato įvardijimai

Istorinės terminijos tyrimai Lietuvoje neturi gilesnių tradicijų. Karts nuo karto pasirodydavo pavieniai darbai, taip ir neišivystė į atskirą tyrimo kryptį. Apskritai per paskutinį dešimtmetį galima paminėti vos kelis svarbesnius darbus. Tai A. Ragausko patricijaus XVII a. II pusės vartojimo Vilniuje reikšmės tyrimas[108] ir I. Valikonytės seniausių atstovo teisme įvardijimo nustatymas[109]. Pereinant prie temos terminijos be šio paskutiniojo darbo minėtini dar du atvejai. Ne kartą minėtas I. Levinas savo knygos skyrelyje pavadintame „Palestros sudėtis" stengėsi išaiškinti visus žodžius, kuriais buvo įvardijami teismo gynėjai[110], kitas lenkų autorius Kazimierzas Orzechowskis jų surinko dar daugiau šalia pateikdamas ir trumpus paaiškinimus[111].

Praktikoje susiklostė, jog įvardinti gynėją buvo vartojama visa aibė pavadinimų. Jie laikui bėgant kito, keitė reikšmes, vieni jų vartoti dažniau, kiti rėčiau. Šioje vietoje numatoma trumpiau apžvelgti tik analizuojamame teisme vartotus gynėjų apibrėžimus[112], iš esmės daugiausia pasiremiant aktų įrašų knygomis. Reikia pastebėti, jog terminų madas diktavo Lenkija. Visi minėti atėjo būtent iš ten.

XVI a. pab.- XVII a. Tribunole dažniausiai vartoti trys gynėjui įvardinti skirti terminai: įgaliotasis (umocowany), prokuratorius ir plenipotentas. Pastarasis terminas žinomas šaltiniuose nuo 1609 m. Savo ruožtu prokuratoriaus terminas yra vienas pačių seniausių vartotų Lietuvoje, minimas jau I Lietuvos Statute. Tačiau neretas atvejis, kai advokatui apibūdinti nevartojamas joks įvardijimas. Galima pateikti konkretų vartojimo šaltiniuose pavyzdį. Štai 1662 metais advokatai pateikė 192 dokumentus aktavimui, tačiau atitinkami jų statusą nurodantys terminai pavartoti tik devynis kartus – penkis kartus minimi plenipotentai, dar keturis įgaliotiniai (umocowany). Įdomu, jog tais metais teisme sutinkame aštuonis nuolatinius advokatus, bet aukščiau minėti terminai pritaikyti apibūdinant tik tris iš jų (K. Gurinavičių, M. Valatką ir S. Viljamavičių)[113]. Tuo tarpu daugiausiai, net penkiasdešimt

[108] A. Ragauskas, Ką reiškė terminas „patricius" XVII a. Vilniuje?, *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui.* Sudarė A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 319 – 334.
[109] I. Valikonytė, Prokuratorius…
[110] I. Lewin, Palestra w dawnej Polsce, s. 8 – 13.
[111] K. Orzechowski, „Mecenas" – dzieje pojęcia i kilka refleksji o adwokaturze Szlacheckiej Rzeczypospolitej, *Palestra*, 1996, nr. ¾, s. 74 – 78.
[112] Čia neaptariami ir gynėjų padėjejų, besimokančių teisės ar siekiančių tapti advokatais, įvardijimai.
[113] Apskaičiuota remiantis LVIA, f. SA, b. 1.

dokumentų pateikęs aktavimui S. Podolecas tokiu nėra įvardijamas nė karto. Nuo XVII a. pab. pradedamas vartoti patrono įvardijimas išstumia visiškai pastaruosius ir XVIII a. yra dominuojantis[114]. Seniausias patrono termino pavartojimas istoriografijoje fiksuojamas 1674 m.[115] Plenipotentais XVIII a. tribunole buvo įvardijami nebe teisme nuolat dirbantys gynėjai, o kitų asmenų įgaliotiniai, bylose atstovaujantys asmenis, kurie juos specialaus rašto (plenipotencijos) įgalioja veikti savo vardu. Bet ir toks terminas nėra dažnai sutinkamas[116].

Lietuvos Vyriausiojo tribunolo aktų įrašų knygose XVIII a. beveik nevartojami įgaliotinio terminai. Juo įvardintas tik Jonas Kšivkovskis, bet kartu su plenipotento terminu[117]. Dar retesnis įvardijimas mecenasu[118] (Mecenas – darkytas ir polonizuotas lotiniško termino „procuratores mercenarii" (profesionalus, apmokamas gynėjas) trumpinys). Taip 1784 m. buvo pavadintas Stanislovas Beloševičius, pažymint, jog dirba asesorių teisme[119]. Dar XVII a. įvardinant advokato praktika užsiimančius asmenis sutinkamas terminas jurysta, o XVIII a. palestrant. Paskutinis terminas yra gana paplitęs šiuolaikinėje istoriografijoje, tad reikia skirti ir jam dėmesio. Terminas turėjo platesnę ir siauresnę prasmes, pirmą kartą pavartuotas 1726 m. Seimo konstitucijoje. Platesnę prasmę galima pailiustruoti kunigo J. Kitowicziaus žodžiais[120]. Jisai terminu palestra įvardijo „teisės žinovų luomą, iš kurių vieni yra patronai, patarnaujantys bylose besibylinėjančioms šalims; kiti įrašantys į viešas knygas sprendimus, manifestus, šaukimų liūdijimus bei kitas transakcijas ir išduodantys iš jų išrašus (…) Šitokia palestra skirstoma į regentus, viceregentus, susceptantus ir feriantus". Taigi šituo vardu galėjo būti įvardijami kiekvieno teismo advokatų ir kanceliarijos darbuotojų visuma. Tuo tarpu Kazimieras Władysław Wójcickis, parašęs visus S. Orgelbrando enciklopedijoje esančius straipsnius apie ATR

[114] Dar N. Gorbačevskis rašė „Vyriausiajame Tribunole advokatus vadino paprastai patronais", Н. Горбачевский, *Словарь древнего актоваго языка Северо – Западного края и царства польскаго*, Вильна, 1874, с. 251.
[115] I. Lewin, op. cit., s. 11.
[116] Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo aktų įrašų knygose užfiksuoti šie atvejai: Ignas Jaciničius, Slucko seniūnas, komisaras ir Radvilos, Vilniaus vaivados, LDK etmono plenipotentas (LVIA, f. SA, b. 132, l. 94, 1762 m.); Johanas Ludvikas Moras, Prūsijos karaliaus kamerinis patarėjas, Satarguso plenipotentas (ten pat, b. 136, l. 151 – 169, 1765 m.); Stanislovas Gluškevičius, buso medžioklis ir Karolis Pongovskis, Stomavskių plenipotentai (ten pat, b. 139, l. 341, 1766 m.); Ignas Grobickis, Gardino žemės teisėjienės Rozalijos Aleksandravičienės plenipotentas (ten pat, b. 148, 1771 m.); Adomas Baranavičius LDK iždininko Antano Tizenhauzo plenipotentas (ten pat, b. 148, l. 51, 1771 m.); Juozas Voicechovskich, imperijos kariuomenės kapitano Igno Drozdovskio plenipotentas (ten pat, b. 150, l. 304, 1774 m.); Adomas Ceplinskis, Trakų kašteliono Andriaus Oginskio plenipotentas (ten pat, b. 160, l. 41, 1779 m.); Leiba Gruška Sineika ir Chaimas Leibovičius Vilniaus kahalo plenipotentai (ten pat, b. 164, l. 265, 1781 m.), Tadas Pileckis, LDK sargybinio Juozo Judickio plenipotentas (ten pat, b. 167, l. 6, 1782 m.) ir kt.
[117] LVIA, f. SA, b. 169, l. 271, 1783 m. (umocowany od Pelagii Potockiej, kasztelanowej lwowskiej plenipotent).
[118] Įdomiai, bet ir diskutuotinai terminą aiškina W. Wójcicki (Encyklopedia, t. 20, s. 460 – 461): Kadangi advokatais tapdavo neturtingi žmonės, dažnai net ne bajorai, todėl jie nelabai buvo gerbiami. Jei kuris turtingesnis, vien dėl to jog buvo gabus ir gaudavo dideklius atlygius, bei stojo teisme iš kur nėjo apeliacija, toks buvo vadinamas mecenatu
[119] LVIA, f. SA, b. 170, l. 213, 217v (patron Stanisław Białoszewicz, mecenas sądów asesorskich).
[120] J. Kitowicz, Opis obyczajów, s. 108.

gynėjus[121], šį terminą vartojo siaurąją prasme. Jo nuomone tai korporacija arba gynėjų grandis, pririšta prie Tribunolų – Karūnos ir Lietuvos. O palestrantais vadino mecenatus, advokatus, patronus ir jų pagalbininkus (dependentus) ir raštininkus. Kaip ten bebūtų jau XVIII a. antrojoje pusėje šis terminas patyrė transformaciją ir buvo skitiamas apibūdinti vien konkretaus teismo advokatų visumą. Panašia prasme jis vartojamas ir šiandienos istorikų, teisininkų.

2.2. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatūros institutas

Lietuvos teismo procese nuo senų laikų egzistavo skirtingai įvardijamas tarpininkas tarp teismo ir proceso šalių. Nuo XVI a. pradžios visa eilė įstatyminių aktų normavo klausimus, liečiančius atstovavimo byloje tvarką ir taisykles. Tačiau daugiausia dėl to, jog iki pat XIX a. vidurio nebuvo bendros teismo proceso gynėjų išbaigtos kodifikacijos – nenustatyta detali pareigų, kvalifikacijos, veiklos vykdymo tvarka – tyrinėtojai atsisako byloje tarpininkaujančius asmenis įvardinti šiuolaikiniu advokato terminu, ar laikyti advokatūros pradžia[122]. Geriausiu atveju kalbama apie advokatūros užuomazgas.

Kokia buvo šios subkultūros teisinė būklė, sudėtis, išsisluoksniavimas, kvalifikacija, veiksmai, įgaliojimai, pareigos ir disciplininė atsakomybė? Šiuos momentus bent iš dalies gali atskleisti teisinių dokumentų analizė.

Naujausi moksliniai tyrimai, paremti Lietuvos Metrikos Teismo bylų knygose esančių protokolų ir sprendimų analize, parodė, jog XVI a. pirma pusė yra prokuratorystės (kaip atstovavimo, pavadavimo teismo bylose) isntituto užgimimo laikotarpis. I. Valikonytė pastebėjo, kad XVI a. pradžioje dar aiškiu teisiniu terminu neįvardintas, bet „paprotine teise besiremiantis" pavadavimo institutas, veikiamas kryptingos Lietuvos didžiojo kunigaikščio teisinės veiklos, taip pat įtakojamas miesto (magdeburginės) ir lenkų teisės (visų pirma paplitusios Palenkėje), dar iki 1529 metų perima prokuratoriaus pavadinimą. Jos nuomone tai buvo tik verbalinė teisės termino, bet ne instituto recepcija. Išanalizavusi prokuratorystės ir kitus teismo patikėtinį byloje apibrėžiančius terminus ir jų vartojimą, autorė teigė, jog XVI a. pirmoje pusėje prokuratorius dar nebuvo vienos iš besibylinėjančių

[121] Jis yra autorius šių straipsnių: palestra (*Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda*, Warszawa, 1865, t. 20, s. 276), patron (ten pat, s. 460 – 461), plenipotent (ten pat, s. 822), procurator (ten pat, t. 21, s. 595), mecenas (ten pat, t. 18, s. 258 – 259).
[122] Diskusiją šiuo klausimu pateikė trumpai E. Balnienė, Lietuvos advokatūros, p.16 – 18.

šalių advokatas – gynėjas, o tiesiog pavadavo šalį, atstovaudamas jos interesams teisme[123]. Dažniausiai jais būdavo bičiuliai, pavaldiniai, giminės. Ir tik 4 – 5 dešimtmetyje bajorai masiškiau pradeda samdyti profesionalesnius specialistus (tiesa dažniausiai vis tiek tik teisės praktikus). Po 1564 – 1566 metų reformų, plečiantis teisiniams, ūkiniams reikalams, sudėtingėjant pačiam procesui, pagaliau 1581 m. įsteigus Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą profesionalių teismo bylose stojančių gynėjų poreikis labai išaugo. Kaskart vieno ar kito pobūdžio normatyviniuose dokumentuose atsiranda vis daugiau patikėtinio byloje veiklą reglamentuojančių normų. Lenkų tyrinėtojai laiko, jog advokato profesija galutinai susiformavo XVII – XVIII a.[124] W. Zarzyckis, parašęs nedidelę apibendrinančią studiją apie naujųjų laikų Lenkijos tribunolą pažymėjo, jog XVIII a. šio teismo advokatūra jau buvo susiformavusia profesine grupe, turinčia apibrėžtas teises ir pareigas[125].

Seniausią atstovavimą normavo „paprotinė teisė". Matyt būti atstovu nebuvo jokių didesnių apribojimų ar reikalavimų. Štai XV a. Lenkijoje atstovu galėjo būti ir moteris, ir žydas[126].

Kaip gi klostėsi Lietuvos vyriausiojo tribunolo advokatūros institutas, arba kokia yra teisės normų apibrėžiančių gynėjo statusą visuma. Šiuo klausimu rašė vos keli asmenys. I. Lewinas[127] nagrinėjo apskritai Lenkijos – Lietuvos teismuose palestros darbą apibrėžiančių normų visumą, tad kalbėjo apie visus teismus, apie gynėjus ir besimokantį jaunimą. Tribunolas specialiai išskirtas nebuvo, todėl reikalas buvo gana supainiotas. A. Janulaitis vienintelėje Lietuvos tribunolui skirtoje monografijoje kalbėjo apie šios įstaigos advokatus[128], tačiau labiau sekė lenkų tyrinėtojų, ir ypač memuaristų darbais, negu Volumina legum, ar Lietuvos Statutais, pateikė 1638 ir 1726 metų konstitucijų vertimus, bei 1726 m. priimtą priesaiką. Pagaliau I. Wierzchowiecka savo straipsnio apie tribunolo advokatus pavadinime išryškinusi 1726 – 1793 metų laikotarpį iš esmės sekdama I. Lewino pasirinkta maniera – pateikti advokato pareigų, teisių, atsakomybės svarbiausias normas, ne ką daugiau šioje srityje padarė[129].

Tad neišaiškintas lieka Vyriausiojo tribunolo (o taip pat kitų teismų) advokatūros instituto formavimasis. Šioje dalyje sieksiu remdamasis Lietuvos vyriausiojo tribunolo nuostatomis, Volumina legum konstitucijomis, Lietuvos Statutais, kitais dokumentais pristatyti kaip keitės gynėjo šiame teisme isntitutas.

---

[123] I. Valikonytė, Prokuratorius..., p. 148.
[124] W. Zarzycki, Trybunał, s. 45.
[125] Ten pat, s. 49.
[126] I. Lewin, op. cit., p. 13.
[127] I. Lewin, op. cit.
[128] A. Janulaitis, op. cit., p. 65 – 70.
[129] I. Wierzchowiecka, Patroni Trybunału Litewskiego, *W kręgu dziejów wymiaru sprawiedliwości*, Wrocław, 2000.

Reiktų pradėti nuo Lietuvos Statutų. Pirmajame Statute (1529 m.), kaip pastebėjo tyrinėtojai, labai nedaug vietos skirta teismo procesui reguliuoti. Apie atstovavimą kitam kalbama ketvirtos dalies 8 ir 9 straipsniuose, juose vartojami bičiulio (8 str.) ir prokuratoriaus terminai (9 str.). Juose leista kitam asmeniui atstovauti teisme, bet nuosprendis turėjo būti ,,adresuojamas" būtent ,,pavaduojančiam"[130]. Įgaliojimai kalbėti turi būti daromi raštu su anstpaudu, arba žodžiu prieš teismą. Tuo tarpu suklastotu įgaliojimu pasinaudojęs ir bylą pralaimėjęs asmuo būtų baudžiamas ,,ugnimi", o bylos nuosprendis anuliuotas. Devintas straipsnis bylose ,,dėl dvarų, dėl nuostolių, dėl smurtavimų" leido samdyti vien LDK piliečius, taigi išsakytas sėslumo reikalavimas, netaikytas tik bylose dėl garbės[131]. I. Lewinas spėjo, jog tokiu būdu norėta apsaugoti pavaduotojus samdančiųjų teises.

Kaip žinia, Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas įkurtas 1581 m., t. y. kai dar veikė II Lietuvos Statutas. Jame jau įprastų gynėjų – prokuratorių veiklą reglamentavo ketvirtos dalies 31 – 37 straipsniai. Juose pakartota apsiėmusio ginti asmenį atsakomybė (31 str.), leista dėl ligos ir kitų priežasčių negalintiems atvykti į tesmą turėti savo ,,prokuratorių arba įgaliotinį", kuris privalo turėti žemės ar pilies teismų patvirtintą įgaliojimą. Ponų Tarybos nariams, bei kai kuriems pareigūnams leista įgalioti atviru laišku su savo parašu ir antspaudu (32 str.). 33 straipsnis leido nemokantiems teisės žodžiu įgalioti gynėją, kad ir ne sėslų. Čia pat įtvirtinta teisė kiekvienam vargšui, našlaičiui ar našlei neišgalintiems pasisamdyti prokuratoriaus nemokamą teismo paskirtą gynybą[132]. Toks karaliaus garantuojams ir majestoto įžeidimo bylose. 34 straipsnyje akartotas 1529 m. ketvirto skirsniaus 9 straipsnis pridedant draudimą teisėjui, pateisėjui, raštininkui ir dvasininkui verstis atstovavimu bylose, išskyrus savo bylas. Sekantis straipsnis normavo prokuratoriaus atsakomybę už perėjimą į kitą pusę, ar kliento paslapčių išdavimą – bajorui numatytas garbės atėmimas, ne bajorui grėsė mirtis. Čia numatyta ir galimybė įgaliotą prokuratorių atšaukti, o vietoj jo kalbėti pačiam ar paskirti kitą. 36 straipsnis leido dėl užklupusios ligos prokuratoriui nestoti į bylos savrstymą nepralaimint reikalo, tiesa vėliau reikėjo prisiekti, jog neatvykta iš tikrųjų dėl ligos. Priešingu atveju pralaimima byla. Tuo tarpu neįgaliotas prokuratorius pridaręs žalos savo ,,ginamajam" būtų baudžiamas mirtimi. Paskutiniame straipsnyje prokuratoriui uždrausta imti byloje laimėtus, ar atsiimtus pinigus, nebent jis turėtų specialų tai padaryti įpareigojantį raštą[133].

---

[130] *Pirmasis Lietuvos Statutas*, I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, [Vilnius]: VAGA, 2001, p. 311.
[131] Ten pat, p. 185.
[132] *Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года*, Аўторы Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо, Мінск: ТЭСЕЙ, 2003, с. 116 – 117.
[133] Ten pat, c. 118.

Pagaliau III Statutas šeštoje dalyje šiai problematikai skyrė septynis plačius straipsnius (55 – 61). Iš esmės čia buvo detalizuotos II Statuto normos, jos panašios tik kai kur papildytos ir labai smulkiai išdėstytos aplinkybės. Čia pakartota įgaliojimų rašymo tvarka, norma apie gynėjo skyrimą nepasiturintiems ir karaliaus įžeidimo bylose. Įrašyta nauja norma, jog atsisakiusiam nemokamai ginti prokuratoriui galėjo būti atimta teisė stoti kitose bylose[134]. Kartojamos normos dėl parsidavusių gynėjų bausmių, pateisinamas nepasirodymo teisme priežatis ir ko negali gynėjas be savo šalies imti. 58 straipsnis apibrėžė kas negalėjo eiti prokuratoriaus pareigų – kaip ir II Statute – žemės ir pilies pareigūnai (tik savose bylas ir kituose pavietuose, bet ir ten neturi būti suprantami kaip gynėjai) bei dvasininkai.

1581 m. įsteigus Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą buvo patvirtintos ir jo nuostatos, kurios apibrėžė tam tikrus pagrindus, kaip turi dirbti teismas, kokia bus jo sudėtis, kompetencija ir kita. Jas net trimis kalbomis (lenkų, senąją gudų ir vertimas į lietuvių) yra paskelbęs A. Janulaitis[135]. Tik dviejose vietose minimas pavaduotojas byloje. Devintoje dalyje, pavadintoje „Seimelių saugumas renkant tuos teisėjus ir tvarka stoti prieš šį vyriausiąjį teismą" udraudė nesibylinėjantiems asmenims rodytis teisme, o pačioms šalims leido atvykti ne su visu būriu, bet daugiausia keturiese – proceso šalis su trimis asmenimis – prokuratoriumi ir dviem draugais[136]. Keturioliktoje dalyje („Vyriausiųjų teismų sprendimų galia") buvo įtvirtintas tribunolo kaip aukščiausiosios ir galutinės teismo instancijos statutas. Šiuo straipsniu tribunolo teisėjų priimti nuosprendžiai prilyginti karaliaus Seime priimtiesiems, ir nuo jo neleista apeliuoti į karalių ar Seimą. Tačiau ypač atkakliems, ieškantiems teisybės, ir prokuratoriui atvykus pas karalių čia pat privalu skirti besibylinėjančiam šimto kapų grašių baudą. Tuo tarpu prokuratorius, apsiėmęs tokius kaltinimus remti privalėtų kalėti bokšte savaitę, toje vietoje kur vyko byla.

Savo metu M. Jasinskis bandė įrodyti, jog Lietuvos Tribunolo nuostatos nėra sekimas lenkiškuoju analogu[137]. Šį kartą deja reikia šiuos teiginius paneigti, nes analogiškos normos yra Karūnos tribunolo ordinacijoje[138] - atitinkamai 15 ir 18 straipsniuose. Akivaizdu, jog šie principai perimti iš lenkų.

---

[134] Статут Вялікага Князства Літоўскага 1588 . Тэксты. Даведнік. Каментарыі, Мінск, 1989.
[135] A. Janulaitis, op. cit., p. 105 – 158. Autorius vartojo Statutų terminą, tuo tarpu V. Raudeliūnas pasiūlė šias ordinacijas vadinti nuostatomis, žr. *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai 1583-1655*, p. 13.
[136] A. Janulaitis, min. veik., p. 129 – 130.
[137] М. Н. Ясинский, *Главный Литовский Трибунал, Вып. 1, Происхождение Главного Литовского Трибунала,* Киев, 1901, с. 164.
[138] Ji taip pat paskelbta pas A. Janulaitį, min. veik., p. 158 – 165.

Šioje vietoje galima pažymėti, jog tribunolo, o ir jame dirbančių gynėjų darbą reglamentavo Seimas ir karalius išleistomis konstitucijomis, Tribunolo nuostatomis, tačiau ir pats Tribunolas skelbęs savo darbo vidaus tvarką nustatančias taisykles. Pirma tokia žinoma jau iš 1648 m.[139], vėliau 1698, 1699, 1708, 1710, 1713, 1718, 1719, 1723, 1724, 1726 metais. 1648 m. nuostatuose įrašytas reikalavimas, kad advokatai nedarytų nereikalingų prašymų, bet iškart eitų prie bylos esmės, o jei įneštų ką nors ko nebuvo byloje arba keistų parodymus būtų baudžiami pagal visų teisėjų nuomonę[140].

1698 m. priimant garsųjį *Coaequatio Iurium* įstatymą buvo pakartota ir kiek išplėsta 1638 m. konstitucija. Jame kalbama, jog labai padaugėjo atvejų, kai šalys įvairiais būdais siekė panaikinti teisingai tribunolo paskelbtus nuosprendžius, dažniausiai nepagrįstai apkaltindami plenipotentus sąmokslu su priešinga šalimi, arba gynimo apleidimu. 1638 m. įstatymas numatė parsidavusiems gynėjams mirties bausmę, o juos papirkusiems asmenims - 100 kapų grašių baudą. Tuo tarpu neįrodžius plenipotento kaltės ieškovas mokėtų 100 kapų grašų plenipotentui, dar tiek pat teismui[141]. Tuo tarpu 1698 m. labai sugriežtinta bausmė kaltinantiesiems gynėjus, bet neįrodžiusiems jų kaltės. Tokiems turėjo būti skiriama net 1000 kapų grašių bauda, pusės metų kalėjimas bokšte bei garbės atėmimas tribunole[142].

Tų pačių metų bylinėjimosi tribunole tvarkos[143] antrame straipsnyje pažymėta, jog bylose, kuriuose nestojo atsakovai, ieškovo advokatas, pagal Karūnos paprotį, privalo trumpai pristatyti kas gali būti laimėta ar pralaimėta (zysk sprawy), o ypač jei eina kalba apie banicijos, infamijos ar mirties bausmes. Toliau už akių priimtus sprendimus leidus stabdyti dėl kitos šalies skundo (23 valandų bėgyje), įsakyta advokatams atidavinėti bylos dokumentus kancelarijai. Labai svarbus 9 straipsnis, iš kurio sužinome, jog prieš teismą stojo ,,mažai teisę išmanantys, įgaliojimų neturintys, atidėjimų prašantys, ir dėl savo apsileidimo laiku nepasiruošiantys" asmenys, tad nutarta nuo šiol vien tik ponams advokatams (originale *patronom*) leisti bylose stoti. O norintiems tokiais būti tereikia kaip ir seniau ,,bene possesionati y prawa wiadomi". Sekantis punktas uždraudė pašaliniams Posėdžių salėje ,,painiotis", o juo labiau triukšmauti, kad netrukdytų advokatams ir nedrumstų teismo rimties. Vėlesniuose ,,Bylinėjimosi tvarkose" žymesnių nagrinėjamo klausimo pakeitimų įvykdyta nebuvo, tik

[139] Pirmą kartą istoriografijoje paminėta 1986 m., žr. V.Raudeliūnas, H.Wisner, Z dziejów Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego 1581-1648, *Kwartalnik Historyczny*, 1986, nr 4, s. 947-968.
[140] Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dz. II, ks. 63, k. 71. Už šį šaltinį dėkoju istorikui Robertui Jurgaičiui.
[141] A. Janulaitis, min. veik., p. 68.
[142] Lenkijos ir Lietuvos teisių sulyginimo įstatymą paskelbė I. Lappo, *Lietuva ir Lenkija po Liublino unijos*, Kaunas, 1932, p. 154 – 162.
[143] Porządek sądzenia spraw w Trybunale W.X.L. z constytucij seymowych, z coaequatiey praw W.X.L. z Koroną Polską y z Statutu W.X.L. zebrany y opisany, 1698, [15] p.

1708 m. tvarka uždraudė pakartotinai visiems, išskyrus teisėjus, kancelarijos darbuotojus ir ponus advokatus peržengti teismo salės „srzanki". Šis draudimas kartojamas beveik kiekvienoje tvarkoje.

Kita svarbesnė paties tribunolo priimta tvarka buvo maršalkaujant žymiajam Adomui Jurgiui Čartoriskiui. 1781 metais priimtas taip vad. „Įspėjimas"[144], kuriame liepta paskirtomis valandomis būti pasiruošusiems tiek šalims, tiek palestrai; įspėjo advokatus elgtis pagal jų elgesį apibrėžiančius įstatymus, kitaip grasino prasižengelius bausti „pakankamai teisingumą įvykdant". Taip pat perspėjo, kad baigiantis replikoms advokatai savo prašymus (petita) pateiktų raštu, neužimant atskiro laiko jų skaitymui.

Reiktų paminėti svarbiausias Seimų priimtas konstitucijas, kurios lietė advokatūros institutą. Dėl dažnų procesų, tarp įgaliotojų ir advokatų dėl pirmųjų išdavimo, 1638 metų Varšuvos Seimo konstitucijoje buvo pakartota mirties bausmės nuostata advokatui perėjusiam į kitą pusę, ar išdavusiam paslaptis, o advokatą papirkusi šalis turėjo sumokėti 100 kapų grašių baudą nukentėjusiems. Neįrodęs išdavimo fakto kaltintojas pats turėjo mokėti po 100 kapų grašių advokatui ir priešingai šaliai[145].

1726 metų konstitucija įvedė kai kurias korekcijas tribunolo rejestrų šaukimų tvarkoje, kadangi „advokatai, nežinodami, kuris rejestras bus šaukiamas negalėjo būti pasiruošę savo šalių byloms"[146]. Tų metų konstitucija labai svarbi, nes joje pirmą kartą pavartotas žodis palestra. Eilę normų įtvirtinta dalyje „O patronach alias jurystach y agentach". Advokatams ji uždraudė pelnytis perperkant kvitus ir dėl jų teisiantis, apsiėmus ginti vieną šalį vėliau pereiti pas kitą, dalyvauti teisėjų pasitarimuose, neteisingai cituoti konstitucijas, ilgomis ir tuščiomis kalbomis gaišinti laiką. Pateiktas draudimas suderinti dvi pareigas – advokato ir žemės, pilies pareigūno. Pirmasis šias pareigas galėjo eiti tik atsisakęs advokatavimo. Tribunolo teisėju galėjo tapti tik praėjus dviems metams po gynėjo praktikos pabaigimo. Vieninteliai reikalavimai tapti tribunolo advokatu - „nobiles et jurati", bei priesaika, kuri čia pat konstitucijoje pateikta. Prisiekti turėjo nuo kitų metų visi norintys būti tribunolo advokatais[147].

> Aš, N., prisiekiu Ponui Dievui Visagaliui Šventoj Trejybei vieną, jog tribunolo teisme pavestąsiąs bylas ištikimai vesiu, vienai šaliai apsiėmęs ir patarimą davęs bei peržiūrėjęs dokumentus nepereisiu į kitą pusę, taip

[144] Išspausdintas T. Umiastowskio, Sądowy process czyli sposób prawowania się w trybunale w wszystkich subselliach W.X.Lit., poprawiony y znacznie pomnożony przydatkiem supplementu, w którym się zawiera zbiór. Konst. Novellae legis od początku panowania ... Stanisława Augusta do ostatniego seymu 1786.Ed.8., Wilno, 1787, s. 187 – 188.
[145] M. Stanowska, Historyczny rozwój instytucji tajemnicy adwokackiej, s. 16.
[146] VL, t. VI, s. 238.
[147] VL, t. VI, s. 246. Konstitucijoje klaidingai išspausdinta 1717, vietoj 1727 metų data.

> pat savosios pusės naudai nekraipysiu teisės, Statuto ir konstitucijos, skaitysiu juos taip, kaip parašyta, ir panašiai skaitysiu dokumentus, ką jei sąžinigai prisiekiu, taip man Pone Dieve padėk, o jei nesąžiningai, Pone Dieve užmušk[148].

Palyginus šią priesaiką su analogiška Karūnos tribunolo advokatų priesaika matyti, jog lenkų priesaika apėmė tik gynėjo santykį su jį pasamdžiusiu asmeniu (apmokėjimas, draudimas patarti vilkinti bylą), tuo tarpu lietuviška apėmė gynėjo santykį su priešinga šalimi (draudimas išduoti paslaptis, dokumentus) ir su teismu (teisingas teisių skaitymas)[149].

Toje pat konstitucijoje randame ir įdomių faktų apie teisėjų ir advokatų tarpusavio bendravimą. Matyt visko būdavo, jei teisėjams uždrausta advokatus įžeidinėti („żadnym nieprzystoynym słowem targać się"), tuo tarpu advokatams uždrausta bylos svarstymo metu palikti Posėdžių salę, grąsinant dvylikos savaičių kalėjimu[150].

1764 metų konstitucija liepė pateikti apeliacijas su savo ar savo advokato parašu. Kalbant apie incarceratorum rejestrus (kriminaliniai nusikaltimai atvedant kriminalistą) uždrausta į juos įrašyti netinkamas bylas, kurį įstatymą pažeidus advokatai būtų baudžiami dviejų savaičių kalėjimu. Tokia pat bausmė numatyta advokatams, kurie nelaukdami šaukimo prašytų išduoti garantinį raštą, rejestrą[151]. Tais metais nustatyti reikalavimai tribunolo advokatams – jais galėjo būti „nobiles, jurati, possesionati et nullo excessu notati". Taip pat paskelbta, jog nuo šiol jokioje byloje negalės stoti daugiau dviejų advokatų – vienas bylos pristatymui, kitas replikai. Pradėję kalbėti advokatai, privalės ją ir užbaigti, o ne kas nors kitas. Uždraudė engti priešingą šalį, ilgai kalbėti apie kitus, nei esminius dalykus, o svarbiausia uždraudė papirkinėti teisėjus (po stancyach żadnych korrupcyi roznosić), o naudotis tik teisės žiniomis[152]. Vėl pakartotas reikalavimas norint advokatauti bet kuriame teisme – būti bajoru, bet jau po ketverių metų – 1768 m. konstitucija kilmės reikalavimą paliko tik tribunolams bei žemės ir pilies teismams.

Teoriškai tribunolo advokatai galėjo dirbti ir Seimo teisme. 1776 metų įstatymas skelbė, jo Seimo teisme „będą mieli wolność patronowie in maioribus subseliis przysięgli"[153]. Ta pati konstitucija

[148] Vertimas atliktas A. Janulaičio, op. cit., šio darbo autorius tekstą sumodernino.
[149] I. Lewin, op. cit., p. 33.
[150] Ten pat.
[151] VL, t. VII, s. 177.
[152] VL, t. VII, s. 179.
[153] VL, t. VIII, s. 543.

leido naudotis lietuvių teisininkų paslaugomis („kto kogo zechce z palestrantów Litewskich do stawania użyć"). Labai nemažų pakeitimų padaryta 1792 tribunolų projektuose. Tačiau juose apie advokatus beveik nekalbėta. Tik dalyje apie tribunolo prezidento (vadovaujančio posėdžiams) pareigas pasakyta, jog privalės „duoti kalbėti šalims, arba jų prašytiems teisiškai įgaliotiems plenipotentams", pastarieji dar turės skaityti kaltinimus o replikas pateikti glaustai surašytas, bei išspausdintas[154].

1791 m. išleista knygelė pavadinimu „Adwokat polski za cnotą"[155] postulavo vidinių advokatų luomo taisyklių nustatymo būtinybę. Jos autorius rašė – būtinumas apsprendžia, kad šis teisininkų luomas (stan juryzdyków) Lenkijoje ir Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje būtų įvestas į padorumo ribas. Reikia nustatyti vidinę tvarką, kad visi (advokatai – A. S.) visame krašte vieną reikštų kuną vadovaujami kanclerių (taip yra kituose šalyse) (...) tam tikslui reiktų suformuoti Collegium Advocatorum[156].

Bene patys plačiausi advokatūros institutą liečiantys nutarimai buvo priimti 1793 metų Gardino Seime, deja gyvenime neįsigaliojo. Advokatūros įstatymas buvo vienodas tiek Karūnai, tiek LDK, ko iki šiol nė karto nėra buvę. Reikia pažymėti, jog labai preciziškai buvo nustatyta advokato vieta teismo procese, jo pareigos ir atsakomybė, popierių tvarkymo taisykles ir pan. Nustatyta, jog advokatų praktika galės verstis tik į sąrašą įtraukti asmenys. Tokiame sąraše turėjo būti nurodyti asmens vardas, pavardė, vaivadija iš kurios kilęs, priklausymo palestrai laikotarpis[157]. Tokie duomenys būtų žymiai palengvinę tyrinėtojų darbą. Dalyje apie Tribunolo palestrą nustatyti apribojimai. Šias pareigas uždrausta eiti nebajorams, vykdantiem pasiuntinio, deputato (Tribunolo teisėjo), ar valdininko pareigas, taip pat žemės ir kitų teismų aktualiems teisėjams, užsiimantiems karyba, kaltinamiems ar nuteistiems kriminalinėse bylose, neišmanantiems krašto, visuotinės, civilinės teisės, nemokantiems lotynų ir gimtosios kalbų, esantiems kažkieno apmokamoje tarnyboje. Lenkijos advokatams sukurtas naujas priesaikos tekstas, Lietuvai paliktas senasis, dar 1726 m. konstitucijos nustatytas. Tik numatyta, jog Vyriausiajame Lietuvos Tribunole norintys dirbti advokatai privalės prisiekti gegužės 3 – 7 dienomis. Galima žinoma minėti ir kitus neįsigaliojusius projektus. Tačiau projektai ne visada buvo racionalūs ir pažangūs. Štai Joachimo Chreptovičiaus projektas numatė pririšti advokatus prie teismo, ir paversti

[154] VL, t. IX, s. 389.
[155] Jos spėjamas autorius Karūnos Tribunolo advokatas Józefas Tomaszewskis.
[156] *Adwokat polski za cnotą*, Warszawa, 1791, s. 136 – 137.
[157] VL, t. X, Poznań, 1952, s. 260 – 265.

juos ne šalių atstovais, o teismų patarėjais. Kitoje vietoje jis svarstė apie advokato darbą kaip pilietinę pareigą, už kurią nebūtų imamas atlygis[158]. Dėl šių ir kitų priežasčių juos čia analizuoti atsisakyta.

Palyginimui galima pateikti pavyzdžius kaip su Lietuvos advokatais po 1795 metų pasielgė Rusijos valdžia. Iškart buvo aiškiai apibrėžtos jų pareigos, skaičius, bei išvardinti atvejai, kuomet jie gali netekti darbo[159]. Visų pirma iš jų pareikalauta diplomu įrodyti savo teisinį išprusimą, reikalaujama, kad būtų bent kelis metus mokęsį šios specialybės mokykloje arba teisme prižiūrimi regento. Kandidatas į advokatus privalėjo būti bajoras, įrodyti turįs gubernijoje kaimų. Pirmąkart nustatyta, jog norintis tapti advokatu Vyriausiame teisme privalo prieš tai bent 6 metus dirbti žemesnės instancijos teismuose. Numatyta net 12 atvejų už kuriuos galima netekti darbo: pradedant pasirodymą prieš teismą neblaiviu, baigiant laiko tempimu ir kyšių ėmimu. Teismas įpareigotas atidžiai rinktis advokatus, kurių dabar negalėjo būti daugiau kaip 18[160]. Numatyta viena labai įdomi naujovė. Pasibaigus kadencijai atskiroje knygoje deputatai turėjo pareikšti nuomonę apie kiekvieną advokatą, įvertinti jo darbą, idant sekančios sesijos deputatai galėtų iš anksto žinoti ko iš šių tikėtis. Tokie duomenys būtų buvę labai įdomus, tačiau tokios knygos surasti nepavyko. Dar vienas reglamentuotinas dalykas – bent taip manė valdžia – agentų pareigybės panaikinimas. Rašoma, jog reikia visiškai sunaikinti senąją tradiciją, įvestą Vyriausiame ir kai kuriuose pavietų teismuose, laikyti agentus, kurie nešiojo ir skaitė advokatų dokumentus. Pastarieji prastai išmano teisę, „yra niekam tikę", tik didina bylinėjimosi išlaidas. Nėra tiksliai žinoma kiek tų agentų buvo, bet pagal kai kuriuos duomenis, pvz. 1787 metais Tribunole jų priskaičiuota ne mažiau kaip 41[161], t.y. labai daug.

Visa, kas aukščiau pasakyta, gerai parodo, jog tribunolo, kaip beje ir kitų naujųjų laikų teismų advokatų padėtis buvo neaiški. Visą laikotarpį neegzistavo vienos detalios šios profesijos atstovų veiklą reguliuojančios konstitucijos, o atskiri įstatymai nustatė atskirus darbo epizodus. Tai, be abejonės, neigiamai atsiliepė advokatūros vystumuisi.

Apie advokatūros padėtį kituose valstybėse nepavyko sukaupti per daug duomenų[162]. Tiesą sakant trūksta ir naujų advokatūros istorijos sintezių[163]. Svarbiausiame šio laikotarpio vokiečių Imperijos Rūmų teisme (Reichskammergericht) dirbo taip vadinami prokuratorai ir advokatai, o

[158] E. Borkowska – Bagieńska, O patronach, s. 64.
[159] Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, Т.XXIV, 1830, С.817-820.
[160] Pavardžių sąrašą žr. LMAB RS, f. 255, b. 1294, l. 976. 1798 metų Vyriausiojo Lietuvos teismo advokatų sąraše iš 18 asmenų sutinkame net 12, kurie prieš tai dirbo Vyriausiajame Lietuvos Tribunole
[161] Ibidem, l.1007.
[162] Esama tikrai solidžių darbų, deja man iš autopsijos nežinomų, pvz. Biographishes repertorium der Juristen im Alten Reich XVI – XVIII Jahrhundert, hrg. Von F. Ranieri, Vol. A, IUS COMMUNE. Veröffentlichtungen, Frankfurt, 1990; G. Kleinhayer, J. Schröder, Deutsche und europaische juristen aus neuen jahrhunderten, 4 Auflage, Heidelberg, 1991.
[163] Е. В. Васьковский, Очерк всеобщей истории адвокатуры, С – Петерсбург, 1893.

skyrėsi tuo, jog pirmieji galėjo be savo pareigų dar ir ginti šalį teisme, t.y. atlikti antrųjų pareigas. Prokuratorių skaičius XVIII a. siekė 40, advokatų 10 – 20. Jais galėjo tapti asmenys, baigę teisės mokslus universitete ir gavę daktaro arba licencjato laipsnį, nuo 1672 m. reikalauta ir dvimetės teismo praktikos[164]. Turbūt stipriausios advokatūros tradicijos susiklostė Prancūzijoje, kur iš kandidato į advokatą reikalauta – teisinio išsilavinimo, priesaikos, įrašymo į atitinkamą sąrašą, praktikos teisme[165]. Tuo tarpu Rusijoje advokato terminas pirmą kartą panaudotas 1716 m. Petro I Karo nuostatuose – procesuose. Advokatų paslaugas ten teikė kanceliarijų pareigūnai, o pats pavadinimas, naudotas įvardinti gynėjui – *jabednik* turėjo dvi reikšmes: 1) Prašymą pateiktą teismui ir 2) šmeižimą, juodinimą. Kalbant apie apribojimus – nuo XVI a. jų buvo nedaug – gynybos negalėjo vykdyti tik einantys tarnybą ir vykdantys valdžią. Tik XIX a. viduryje pasirodė nauji apribojimai – uždrausta teisme stoti nepilnamečiams, valstiečiams kitų valstiečių bylose, dvasininkams, tarnautojams[166]. Ankstyvais naujais laikais advokatūra Rusijoje buvo labai silpna.

2.3. Advokatų sąrašas

Apie advokatūros istorijos Lietuvoje tyrimus galima kalbėti ilgai analizuojant kiekvieną net ir bendresnio pobūdžio darbą. Bet padėtį galima nusakyti trumpiau pateikiant palyginamuosius duomenis. Iškalbingas toks faktas – iki šiol nėra parengtas ir paskelbtas nei vienas kurio nors teismo ar laikotarpio advokatų Lietuvoje sąrašas. Kalbant apie ankstyvuosius naujuosius laikus mokslininkų buvo parengti centrinių[167] bei kelių LDK vaivadijų pareigūnų[168], kelių teismų teisėjų[169], taip pat Trakų seimelyje įvairiom pareigom eiti išrinktų asmenų[170], galų gale XVII a. II pusės Vilniaus miesto valdančiojo elito

[164] A. Janulaitis, *Imperijos Rūmų teismas (Reichskammergericht) (1495 – 1806 m.),* Kaunas, 1927, p. 50.
[165] Е. В. Васьковский, Очерк всеобщей истории адвокатуры, С – Петерсбург, 1893, с. 104 – 105.
[166] С. Н. Гаврилов, *Адвокатура в Российской Федерации*, Москва, 2000, с.34. Žr. dar И. В. Гессен, *Адвокатура, общество и государство (1864 – 1914),* Москва, 1997.
[167] J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386 – 1795*, Kraków, 1885; Urzędnicy centralni i dostojnicy...
[168] Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. I, Województwo wileńskie XIV – XVIII wiek, por red. A. Rachuby, Warszawa, 2004; Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. IV, Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV – XVIII wiek, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2003.
[169] *Deputaci* ...; D. Vilimas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564 – 1588),* Vilnius, 2006, s. 135 – 157.
[170] A. B. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego*. *Ustrój i funkcjonowanie: Sejmik trocki,* Warszawa: LIBER, 2000, s. 215-235.

ir kitų pareigūnų[171] sąrašai. Dar buvo spausdinami vaivadijų kaštelionų ir maršalkų, Vyriausiojo Lietuvos tribunolo maršalkų sąrašai[172]. Tačiau paminėtina viena išimtis. XIX a. viduryje Tribunolo archyvo direktorius Vincentas Daugėla Narbutas į specialiai tam parengtą knygą[173] surašinėjo ne tik Lietuvos Vyriausiojo tribunolo teisėjus, bet buvo palikęs atskirą skiltį ir kitų pareigūnų – raštininkų, regentų, galų gale advokatų pavardėms įrašyti. Reikia pripažinti, jog jo žinios labai fragmentiškos. Matyti, jog išrašinėjo tik įvairiuose vietose surastus atskirų kadencijų advokatų sąrašus. Tokiu būdu pas jį randame 1787 m. ir vėlesnių kadencijų advokatų bei agentų komplektus (nors ne visų metų). Įrašuose skirtuose ankstesniam laikotarpiui randame tik pavienias pavardes.

Kaip minėta analizuojamo teismo advokatų sąrašas buvo sudaromas remiantis Vyriausiojo Tribunolo aktų knygomis. Priklausymas tribunolo advokatų tarpui, panašiai kaip ir kitų teismų atveju, nebuvo susijęs su įrašymu į advokatų sąrašą. Toks reikalavimas paskelbtas tik 1768 metų teisme. Įstatymo priėmimas galėjo būti susijęs su tuo, jog advokato praktika vertėsi ir kanceliarijos, net ir Vyriausiojo tribunolo tarnautojai[174], o tai buvo būdas šią situaciją kontroliuoti. Tačiau advokatų sąrašų Vyriausiojo tribunolo atveju pradeda rastis tik devintajame XVIII a. dešimtmetyje, tiksliau nuo 1788 metų[175]. Jie spausdinti kartu su šio teismo teisėjų, regentų ir agentų sąrašais. Todėl teko advokatų pavardes rankioti iš dokumentų. Sąrašo sudarymą apsunkino įvairūs techniniai dalykai – nepriciziškas to meto kanceliarijos darbas, įvardijimo šaltiniuose apsirikimai, kitos dėl nežinojimo ar apsižiūrėjimo padaromos klaidos. Vienas asmuo gali būti įvardijamas keliais skirtingais vardais, titulais. Pasitaiko, jog advokatu (patron) įvardijamas juo tikrai nesantis žmogus[176]. Tai sukelia daug painiavos ir gali atsitikti, jog ateityje sąrašas pasipildys viena kita advokato pavarde. Tam reikia peržiūrėti visas išlikusias Lietuvos Vyriausiojo tribunolo knygas, t.y. atlikti milžinišką ir daug laiko atimantį darbą.

Svarbi ir sunkiai išsprendžiama sekanti problema - ar tais metais šaltiniuose nefiguruojatis advokatas nėra sutinkamas dėl to, jog iš tikrųjų tais metais Vyriausiajame tribunole nedirbo, ar paprasčiausiai nėra įamžintas šaltiniuose? Atsitikdavo taip, jog asmuo dirbo tik vienoje iš dviejų sesijų, arba darydavo įvairios trukmės pertraukas. Žinome, jog 1768 metais pradėjęs dirbti Vyriausiajame

[171] A. Ragauskas, Vilniaus miesto valdantysis elitas…, p. 415 – 442.
[172] K. Niesiecki, Herbarz polski, Lipsk, 1839, t. I, s. 383 – 389. Taip pat savo atsiminimuose kunigas D. Bagienskis.
[173] [V. Daugėla Narbutas], Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemių, miestų ir Vyriausiojo Lietuvos tribunolo valdininkų sąrašas, 1575 – 1803, LMAB RS, f. 255, b. 1294.
[174] Pavyzdžiui 1789 metų sąrašė Tomas Krasovskis įrašytas ir kaip agentas ir kaip tribunolo regentas, žr. Wiadomość stancyi jj. ww. deputatów na Trybunał Główny W.X.L. kadencyi grodzieńskiey 1789 roku obranych (spaudinys).
[175] Tačiau tai nieko neišsprendžia. Pvz.1789 metų sąraše paminėtos 43 advokatų pavardės, bet net šešiolikos pavardžių šaltiniuose nerandame, dar keturi asmenys įtraukti į sąrašą nebuvo, bet teisme stojo kaip tribunolo teisininkai ir yra jais įvardijami (J. Markevičius, A. Zlobockis, H. Bžezinskis, T. Odinecas). Panašiai yra ir kitais metais.
[176] Pvz. 1790 m. taip vadinamas Adomas Menžinskis (SA 183, l. 71) ir daugelis kitų atvejų.

tribunole M. Zaleskis po to įvairiuose teismuose gynė didikų – Radvilų, Chodkevičių, Valavičių, Oginskių, Sapiegų interesus, vėliau kurį laiką sirgo, ir į tribunolą grįžo tik 1771 m[177]. Todėl šiame darbe advokatų darbo stažas buvo skaičiuojamas tik imant pirmąsias ir paskutiniąsias paminėjimo vykdant gynėjo pareigas datas. Tokiu būdu buvo išskirta ir tirta 287 advokatų grupė.

2.4. Vidutinis advokatų skaičius per kadenciją

Istoriografijoje teigiama, jog bajoriškuose teismuose advokatų skaičius ilgą laiką nedidėjo, nes vertimasis mokamu atstovavimu atsitiktiniems asmenims nebuvo laikomas garbę teikiančiu užsiėmimu. Amžininkų supratime iš svetimų žmonių atlyginimą gaunantis (o ne iš šeimos, ar didiko, kuriam patarnavo) bajoras prilygo amatininkui, o tai prasilenkė su bajorų luomo garbingumu[178]. Vėliau įvaizdžiai radikaliai pakito. Laimėjo požiūris, jog advokato darbas ne tik nedaro gėdos, bet yra net savotiška edukacijos forma ir tarnybos visuomenei būdas. Tai atsiliepė advokatų skaičiaus didėjime, ypač tai tinka kalbant apie Lenkijos ir Lietuvos Tribunolus[179]. Tačiau šis teiginis, sutinkamas ir daugelyje kitų autorių darbų nėra pagrindžiamas statistiškai, jokie skaičiavimai iš tikrųjų atlikti nebuvo, tiesiog pasitikėta amžininkų atsiminimais. V. Daugėla Narbutas savo ruožtu rašė, jog advokatų skaičius Vyriausiajame tribunole dažnai siekė šešiasdešimt, o kartais net jį viršijo[180]. Dabar galima bent iš dalies šiuos teiginius patikrinti.

1768 metų Seimo konstitucija nustatė, kad Karūnos tribunole privalės dirbti ne daugiau trisdešimties advokatų[181]. Lietuvos tribunolo atžvilgių tokių veiksmų nesiimta ir jame dirbančių advokatų skaičius ribojamas nebuvo iki pat ATR žlugimo[182]. Tik 1797 m. carinei Rusijai reformavus šį teismą (pervadinus į Vyriausiąjį Lietuvos teismą, susiaurinus kompetencijas), tačiau tuo pat metu siekiant išlaikyti daugelį jo bruožų, pirmą kartą nustatytas maksimalus advokatų skaičius – 18[183]. Dėl šių ir aukščiau minėtų problemų sunku apskaičiuoti tikslius advokatų konkrečioje kadencijoje skaičius. Matyt buvo visokių advokatų, iš tribunolo archyvo matyti, jog vieni dokumentus pateikia ir bylose

[177] M. Zaleski, Pamiętniki, s. 30 – 50.
[178] A. Tomaszek, Aplikacja w palestrze staropolskiej, *Palestra*, 1989, nr 1, s. 79.
[179] Ten pat, s. 80.
[180] [V. Daugėla Narbutas], Trumpa istorinė apybraiža apie LDK Vyriausiąjį Tribunolą, LMAB, f. 124, b. 3, l. 30.
[181] I. Lewin, op. cit., s. 39.
[182] Tačiau buvo apribotas kitų Lietuvos teismų advokatų skaičius, Iždo komisijai, Asesorių ir referendorių teismams po 12, Karo komisijai 16, *ten pat*, s. 39.
[183] Žr. šio darbo 39 puslapį.

stoja vos ne kasdien, kiti gi porą kartų per metus. Pastarąjį atvejį galima pailiustruoti lenkiškuoju pavyzdžiu. J. Dunklan Ochocki, tapęs advokatu buvo išsiųstas pas naują globėjo Novošickį, dirbantį Karūnos Tribunole Lubline. Tačiau atvykęs su intencija praplėsti žinias ir įeiti į naują aplinką, turėjo nusivilti. Paaiškėjo, jog jo globėjas „su niekuo nesugyveno, jam pačiam truko kontaktų". Jis turėjo tik du klientus, bet tų metų sesijoje jų bylų nebuvo[184].

Pasirėmus tomis pačiomis aktų knygomis, pavieniais spaudiniais su advokatų sąrašais buvo parengtas trečias priedas, parodantis advokatų skaičius kiekvienoje Vyriausiojo Tribunolo kadencijoje Neapskaičiuota liko 1707 (neliko šaltinių), 1772 ir 1791 m. (kaip nereprezentatyvios, nes trumpai tedirbta) statistika. Naivu būtų tikėtis, jog šie duomenys yra šimtaprocenčiai tikslūs, tačiau matyt iš esmės atitinka realijas. Surinktus duomenis grupuojant pagal laikotarpius atsiskleidžia kai kurie dėsningumai (žr priedą nr 3). Vidutiniškai visame laikotarpyje teisme dirbo kiekvienąmet po 19 advokatų, tačiau šis skaičius svyruoja nuo 7 iki 48. Vidutiniškai XVII a. antroje pusėje dirbo po 10 advokatų, XVIII a. pirmoje pusėje po 18, o XVIII a. antros pusės vidurkis yra 30. Ypatingas skaičiaus padidėjimas pastebimas devintajame XVIII a. dešimtmetyje, kai vidurkis pasiekia 38, o imant 1784 – 1791 metų laikotarpį jis yra net 43 advokatai vienoje kadencijoje. Iki pat 1782 metų vienų metų kadencijoje niekad nedirbo daugiau kaip 30 advokatų (neskaitant agentų ir šiaip įgaliotinių). XVII a. antros pusės advokatų sudėtis buvo labiau pastovi, mažai kito, tuo tarpu XVIII a. pabaigoje pasiketimai labiau dinamiški. Iš tikrųjų pasitvirtina nuomonė apie advokatų skaičiaus padidėjimą XVIII a., ypač antroje jo pusėje. XVIII a. pabaigoje jų skaičius tapo jau toks didelis, jog visų aprėpti nesugebėjo advokatų sąrašų sudarytojai, spaudiniuose pamirštantys kiekvienąmet pažymėti bent po keletą advokatų.

2.5. Advokatų darbo bruožai

Advokatai ankstyvųjų naujųjų laikų teisme atliko įvairias paslaugas. Pagrindinė jų, kaip gerų procesinės teisės žinovų funkcija buvo be abejonės atstovavimas byloje – stojimas prieš teismą, ginamųjų kalbų sakymas. Tačiau kaip rodo patirtis jų veikos diapazonas buvo gana platus. Vienas tokių veiksmų – teisinių dokumentų pateikimas aktavimui – įrašymui į Vyriausiajame Tribunole esančias aktų knygas. Egzistavo galimybė savo – visuomeninius ar privačius dokumentus – įvairiausių sandorių

[184] A. Tomaszek, Aplikacja, s. 84 – 85.

(pirkimo, perdavimo, nuomos, dovanojimo), testamentų, įpareigojimo, karaliaus raštų (privilegijų, politinių, visuomeninių pareigų paskyrimai, valdų, dvarų dovanojimai įvairiam laiko tarpui, banicijos skelbimai) ir kitokius aktus (inventorius, kvitus, teismo sprendimus) pateikti žemesniųjų teismų (pilies) aktavimui, tačiau Tribunolu pasitikėta labiau, todėl čia kiekvienąmet į specialiai tam skirtas knygas buvo įrašoma dažnai per 500 dokumentų. Pastebėtina, jog skirtingais laikotarpiais egzistavo skirtingas profesionalios teisinės pagalbos poreikis, o ir pasiūla. Suprantama, jog sudėtingėjant socialiniams santykiams, pačiam teismo procesui, modernėjant visuomenei šis poreikis didėja. Ankstyvųjų naujųjų laikų žmogus sugebėjo atlikti daugybę darbų – būti advokatu, kaltintoju, žemės ar pilies pareigūnu, mokesčiu rinkėju, pasiuntiniu į seimą, pavieto ar centriniu pareigūnu, tuo pat metu kokio nors didiko klientu, valdos administratoriumi, užsiimti ūkininkavimu, prekyba ir tt. Tačiau konkrečios srities profesionalo poreikis egzistavo, ir laikui bėgant darėsi vis stipresnis. Šiuos žodžius galima pailiustruoti bent porą pavyzdžių. Štai XVIII a. pabaigoje Mykolas Zaleskis tapo žymus ir gana pasiturintis dėl savo kaip teisininko gabumų. Procesuose sėkmingai atstovavęs žymiausioms didikų šeimoms, pasižymėjo nuovokumu, teisės išmanymu. Sėkmingai „šaliai, o sau naudingai, nes pradėjo plisti garsas“ baigus darbą, jo pagalbos pradėjo ieškoti žymiausi didikai, kai kurie turėjo išties painius procesus.

Antras pavyzdys dar ryškesnis, nes atsiremiantis į statistinius duomenis. Tai naudojimasis advokatų paslaugomis teikiant dokumentus įrašymui į aktų knygas. Nors šis veiksmas nereikalavo ypatingo teisės išmanymo, vis tik ne visada žmonės pasitikėjo savo jėgomis, arba turėjo kitų sumėtimų.

Buvo išanalizuoti keturių kadencijų – 1662, 1712, 1752, 1791 metų duomenys. Keblu asakyti į klausimą – kas nulemdavo šios paslaugos pasirinkimą? Ar galima sakyti, jog turtinė padėtis (paslauga mokama, tačiau kartais dokumentus pateikia net ir didikai), teisės dalykų, procedūrų ne/išmanymas, požiūris, jog profesionalas šį reikalą sutvarkys kokybiškiau? Tikriausiai vienareikšmio atsakymo nerasime. Dokumentus teikė ne tik advokatai, bet remiantis 1662 metų duomenimis – kiti vyrai (tame tarpe vazniai, 40 proc. visų dok.), moterys (11 proc.), sutuoktiniai (11 proc.), retsykiais dvasininkai ir žydai[185].

Nors čia pateikti tik keturių, įvairių metų duomenys, tačiau tendencija ryški. Naudojimasis šia paslauga visą laikotarpį auga. Jei pradžioje tik kiek daugiau nei kas trečias dokumentas buvo pateikiamas priofesionalaus advokato, tai laikotarpio pabaigoje šis rodiklis yra įspūdingas – 85 procentai.

[185] Apskaičiuotą pagal LVIA, f. SA, b. 1.

Eilės numeris	Metai	Aktų skaičius	Pateikė advokatai	Procentai
1	1662	518[186]	192	37
2	1712	563	331	59
3	1752	967	725	75
4	1791	248	210	85

Lentelė parengta pagal: LVIA, f. SA, b. 1, 56, 115, 116, 185, 186.

Advokato kaip gynėjo baudžiamosiose procesuose funkcija yra labiausiai žinoma, vertinama ir įamžinusią jo vaidmenį kultūroje[187]. Bylos svarstymas taip pat reikalavo nemenkų jėgų, teisme reikėjo diskutuoti, įrodyti savo tiesą, o neturint pakankamų įrodymų, bylai esant gana painiai tekdavo pasitelkti ir kitokius argumentus[188]. Ne visiems advokatams pakakdavo gabumų savo profesijai, todėl kai kurių karjera buvo labai trumpa, truko metus ar kitus. Aukščiau paminėtą A. Vladičką yra apibūdinęs ir žymusis atsiminimų autorius M. Matusevičius: „Mano advokatas Vladička, tikras kauzypeda [bylas pralaimintis advokatas], nemokėjo teisme stoti"[189]. To paties advokato palikti dokumentai rodo, jog jis rūpinosi ne tik bylos eiga, bet ir rūpintis daryti išrašus iš aktų knygų (užsakyti pas raštininką), pateikti įrašyti į aktų knygas sprendimus, kitus dokumentus, parengti šaukimo į teismą dokumentus, juos įrašyti į knygas. Išlaidų susidarydavo nemenkų, nes mokėti tekdavo ir kanceliarijoje ir kitur: už spaudą, teksto tvarkymą, bylos įrašymą į rejestrus.

Advokatų darbas buvo dinamiškas, teko daug keliauti, stoti įvairiuose teismuose. Palaikė nuolatinį ryšį su savo darbdaviais, informavo juos apie bylos eigą. Štai T. Korsakas 1769 m. rašo Jokubui Kontautui, savo klientui, kad kol kas nevyktų į bylos svarstymą, nes jos nagrinėjimas dar toli „o kada reikės atvykti pranešiu kaip tas, kuris turi garbę likti su įpareigojimu ir visa pagarba"[190]. Iškilus reikalui pagalbos buvo kreipiamasi į pažistamus advokatus. Pavyzdžiui, 1743 metų liepos 12 dieną kunigas Dominikas Masalskis prašė J. Jodkos imtis svainio Soltano bylos, vartoja *Geradario,*

[186] Remiantis XIX a. sudarytais rejestrais (LVIA, f. SA, b.19634) 1662 metais įrašytas iš viso 531 aktas, tačiau dvylika pirmųjų, balandžio 27 ir 28 d. datuotų aktų prapuolę, dar vieno dokumento trūksta pradinio lapo.
[187] R. Tokarczyk, *Etyka prawnicza*, Warszawa, 2005, s. 255.
[188] Esama įrašo, kuris vaizdžiai parodo kaip advokatasAntanas Vladička elgėsi Kauno žemės teisme: „chcąc sobie in haec palaestra praeferencyą uzurpować, czasu disceptacyi i kontrowersyi prawnych nizachowuiąc modestacyi prawem [...] praesentum konstytucyą korrektorową opisanę częstokroć a niemal codzien załł dbra (?) w głosie tłumiąc, mówić nie pozwalaiąc, z fyryą fukaiąc urażaniem praw żądaiąc wexuiąc niepotrzebnie kontrowersyami [...] żeby tylko koniecznie na swoim postawić, LMAB, f. 43, b. 26885, l. 11.
[189] M. Matuszewicz, Diariusz, t. I, s. 111.
[190] MAB, f. 273, b. 1373.

protekcijos žodžius, laiškas kupinas pagarbos[191]. Gabiausius advokatus samdė didikai, tokiais XVIII a. viduryje M. Matuševičius mini buvus L. Kaminskį, S. Oranovskį[192].

Apibendrinant galima teigti, jog advokato darbas buvo labai įvairus, apėmė įvairias sritis, imtis ir organizacinio darbo. Tekdavo bendrauti su įvairiais asmenimis, daug keliauti, palaikyti ryšį su darbdaviais. Įvairiai

2.6. Advokatų įvaizdis

XVI a. apmokami gynėjai teisme bajorų buvo laikomi nauja, labiau būtina, nei laukiama profesija. Tai įtakojo įsitikinimas, jog bajorui nedera išsilaikyti iš darbo, už kurį gaunamas atlyginimas. Buvo daromas skirtumas tarp sporadiško atstovavimo savo didikui, o kitu metu to paties didiko milžiniškos valdos administravimo ir nuolatinio darbo teisme, atstovaujant pasitaikiusius asmenis. Pirmasis atvejis tilpo į bajorišką pasaulio suvokimą. Negatyvus požiūris į profesionalius advokatus kito XVII ir ypač XVIII a., kai tapo iš esmės bajoriška profesija[193].

XVI a. jiems prikišamas gudrumas, parsidavimas, siekimas vilkinti procesą ir kurstyti nesutarimus, galų gale nekompetetingumas. Kai kurie autoriai rašo, kad net ir XVIII a. pabaigoje advokatai kaip ir teisėjai nežinojo teisės, todėl užsiėmė instrigomis. Pagrindinis veiksmas – pasamdant visus tuo metu mieste buvusius advokatus, ir jei priešinga šalis nemokėjo savimi pasirūpinti, galėjo pralaimėti bet koki bylą. Visame laikotarpyje kritikuojamas proceso vilkinimas, ieškojimas priežasčių atidėti bylą, stengimasis naikinti sprendimus, ilgų ir painių kalbų sakymas[194].

Tačiau vėliau įvaizdis patyrė radikalią transformaciją. XVIII a. advokato profesijos įvaizdį gerai apibūdina Andrius Kozmianas, žymaus lenkų literato Kajetano Kozmiano tėvas, kuris taip kalbėjo savo sūnums XVIII a. pabaigoje: „Žemionis arba pasirenka viešojo gynėjo profesiją kaip krašto teisės praktinio išmokimo laipsnį, arba jau ją pažinęs yra tautiečių ir karaliaus šaukiamas valstybinėms pareigoms – teisėjo, pakamario, o iš šitų pareigų yra iškeliamas į senatorius ar vaivadijos dignitorius,

[191] „Abyś Imci Dobrodzieju wziowszy w swoię protekcyą onego sprawę z Jmc Panem Hłaską o dobra exulanckie Bugieda nazwane, chciał go utrzymać przy słuszney jego tenucie, oraz dawszy swoią pańską protekcyą niedał upadać na słuszney sprawie", LVIA, f. 1387, ap. 1, b. 45, l. 6 – 7.
[192] M. Matuszewicz, Diariusz, t. I, s. 656
[193] Tomaszek, Stanisław Orzechowski, s. 31
[194] Tai atsispindi ir satyroje: žr. Eilėraščiai į teisėją, pateisėjį, regentą ir advokatą (LMAB, f. 17, b. 11, l. 108). Zdrętwiałeś waszmość przez. Prokuratorze / Tym panie bracie jak nudny w worze / Pasz Trybunału już kilka lat woyna / Jurysta niżye y żona niestroyna.

uždirbdamas duoną tarnauja tevynei, aukodamas savo interesus ir užsiėmimus, o reikalui esant sėda ant žirgo ir kai jį karaliaus ar susirinkusių tautiečių balsas pašaukia krašto arba tautos laisvių gynybai – tampa kareiviu"[195].

ATR, kurioje valstybės administracijos aparatas buvo minimalus, todėl egzistavo gausus būrys teismo pareigūnų, advokatų ir magnatų įgaliotinių[196]. Kaip rašo J. Michalski – amžininkų akyse palestra buvo įsivaizduojama kaip geriausia karjera jaunam bajoraičiui. Prisiminkime, jog XVI a. šia profesija ir jos atstovais tiesiog šlykštėtąsi. Net ir XVIII a. Europoje dominavo panaši pažiūra. Štai Prūsijoje Fridrichas Vilhelmas I įsakė advokatams nešioti specjalius apsiaustus, kurie turėjo juos nešlovingai išskirti[197]. Tuo tarpu ATR ji įgavo didelę pagarbą visuomenėje ir nemažesnę įtaka teisingumo vykdymui. O kadangi pastarasis tampriai buvo surištas su anuomečiu politiniu vidaus Respublikos gyvenimu, tai ir advokatai ėmė jame vaidintų svarbų vaidmenį

Kalbant apie atskirų advokatų charakteristikas unikalus yra XVII a. pabaigoje parašytas ,,Visų LDK tribunolo advokatų aprašymas"[198]. Autorius kūrinio nepasirašė, tačiau akivaizdu, jog tai buvo vienas iš advokatų[199], Przemysławo P. Romaniuko spėjimu[200] - Bonifacas Korvinas Milevskis. Kūrinyje eilėmis aprašyti dvylikos advokatų charakteriai, elgesys, išjuokti neigiami įpročiai ir amoralus elgesys, teisės žinių trūkumas ir kiti dalykai. Tačiau iš kitos pusės čia užfiksuoti labai svarbūs biografiniai, būdo duomenys, advokato profesinis lygis, tad nepakenks su jais susipažinti.

A. Hordzejevskis apibūdintas kaip protingas ir darbą išmanantis advokatas, mokantis įgelti savo kalbomis ir turtingam ir vargšui, tačiau jaučiantis didelę pagarbą dvasininkams, kurių įžeisti nedrįsta. Bet gindamas abejotinas bylas kalba ne visai logiškus dalykus, bara agentus, nors matyt pats kažkada pradėjo nuo agento pozicijos. Dar autorius rašo ,,jog viską peikia, niekas jam nepatinka, o ir jis niekam". S. K. Koreiva minimas kaip gerai statutą išmanantis, bylose visiems lygiai teises taikantis, tačiau jauną žmoną turintis asmuo, per kurią susigadino regėjimą, nes dabar daugiau prisimerkiantis nei kalbantis. P. Tomkovidas charakterizuotas teigiamiausiai – draugiškas, mandagus, kiekvieną mokantis paversti draugu, apie jį negalima pasakyti nieko blogo. Bene vienintelis jo trukūmas – mažas ūgis, tačiau tai kompensuoja jo protinės savybės. Niekada neklysta, jo patarimų klausosi ir ponai, o ir

[195] F. Rymarz, Kajetan Koźmian – dependent trybunalski i jego spojrzenie na adwokaturę końca XVIII wieku, *Palestra*, 1980, nr. 10, s. 38 – 39.
[196] J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego,* wyd. II, Warszawa, 1994, s. 272 – 273.
[197] J. Michalski, Studia nad reformą…, s. 25.
[198] *Descriptio wszystkich patronów Trybunału WXL*, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr 213, s. 53 – 56. Už šį šaltinį dėkoju lenkų istorikui Przemysławui P. Romaniukui, originalo tekstas pateikiamas 5 priede.
[199] Paskutiniame posmelyje rašo: ,,atleiskite man ponai, kad tiesą pasakiau / jei nebūčiau teisme, tikriausiai nežinočiau"
[200] Asmeninė istoriko informacija.

kitiems nepakenktų pasiklausyti. Būdamas atviro būdo, tiesakalbis niekada nesusipainioja, kalboje nesyklysta, kaip kiti. J. Černevskis pristatytas kaip tikras antipodas paskutiniajam. Savo veiksmais labiau panašus į žydą, pas jį viską nulemia pinigai, nekalbant apie atvirumą, patariama visiems jį aplenkti iš tolo. M. S. Bronecas iškila kaip bylų eigą sekantis, tačiau visai teisės neišmanantis advokatas. Išjuokiamas jo darbo manieros, kuris pradėjęs kalbėti ima kratyti abi rankas (gestikuliuoti). J. Ancuta pavaizduotas didžiausiu girtuokliu pasiruošiusiu dėl bokalo kuo greičiau palikti teismus. Jo sunki iškalba, nemalonus balso tembras, tačiau turi blaivaus mąstymo. Kompanijose pasireiškė kaip geras kompanionas, mėgstantis pasakoti istorijas. J. Liborčajus įvardijamas kaip silpnas advokatas, nes atėjus bylos svarstymui nemoka stoti vienas, būtinai jam reikalingas pagalbininkas. Po darbo sudaro kompaniją J. Ancutai prie bokalo. Galima pastebėti, jog šaltiniuose jis sutinkamas bene rečiausiai iš visų čia aptariamų dvylikos advokatų. J. K. Surožas Fronckevičius ir M. Bohdanovičius Dvožeckis apibūdinti kaip iš Mstislavlio atvykstantys rusėnai, šiek tiek išmanantys teisę, gerai tarpusavyje sutariantys. Matyt Dvožeckis turėjo problemų su iškalba, o Fronckevičius buvo karšto būdo, gal net kiek šiurkštokas.

J. M. Voitkevičius apibūdintas kaip silpnas advokatas pralaimintis geras bylas, kalbama jog turi eiti savo tėvo pavyzdžiu, ir reziduoti kartu su valstiečiais, galbūt net tapti vaitu. Dar minima, jog užmušė dvi savo žmonas. K. Laudanskis, žemaitis, ,,storas kaip kiaulė", pasižymėjo sunkia iškalba, jo vieta esanti ne tarp garbingų tribunolo advokatų, o žemaičių kinkinyje (?). Beje, reikia pastebėti, jog kitais metais mes jo jau nematome tarp kitų šio teismo advokatų. Paskutinis apibūdintas J Voronovičius, kaip naujasis advokatas. Ir iš tikrųjų tai buvo jo pirmieji metai šiame teisme. Minima, jog nesutarė su studentais, kurie jam gerai įkrėtė į kailį.

Apibendrinant galima paskaičiuoti, jog trys asmenys apibūdinti kaip geri teisės žinovai, dar keturi kaip silpni šiuo atžvilgiu. Pažymėtos tik vieno asmens dorybės, pas tris asmenis daugiausia lemė pinigai ir galėjo ginti bet kokias bylas (moralės požiūriu). Keturiais atvejais minimas polinkis į alkoholizmą, dar trimis oratorinio talento stoka. Nors be abejonės tai yra subjektyvi vieno asmens nuomonė, bet iš esmės ji atitiko visuomenėje egzistavusius stereotipus.

3. ADVOKATŲ KOLEKTYVINĖ BIOGRAFIJA

3.1. KILMĖ

Socialinė kilmė

XVIII a. buvo laikotarpis, kai bajorų akyse ypač išaugo advokato profesijos patrauklumas. Tai pasireiškė jų skaičiaus padidėjimas beveik kiekviename teisme. Užsitęsiantis teismo procesas ir bajorijos pamėgimas bylinėtis didino profesionalių teisės žinovų paklausą[201]. Todėl daug bajorų sūnų pasirinkdavo šią profesiją, kuri sudarė sąlygas praturtėjimui ir socialiniam avansui, žymiai didesnes nei administracijoje ar kariuomenėje.

Iki pat XVIII a. nebuvo kelta jokių kilmės apribojimų norintiems verstis advokato praktika teisme. Tiesa sakant iki XVIII a. apskritai tų apsibojimų nebuvo per daug. XVIII a. šią profesiją bajorija taip pamėgo, jog visomis išgalėmis stengėsi užrezervuotį ją išimtinai savo atstovams, bet teisiškai tai pavyko įtvirtinti tik 1726 m. Diskusijos šiuo klausimu vyrė jau anksčiau. 1919/1920 m. Seimo metu vieni teigė, jog tai bajorui nepritinkanti profesija, kiti kad priešingai teikianti puikumo. Pastarųjų požiūris nugalėjo. Gardino Seimo priimta konstitucija (1726 m.) kartu su priesaikos tekstu nustatė, kad „kilmingi Tribunolo advokatai privalo būti bajorai ir išmanyti teisę" („urodzeni patronowie w Trybunale, nobiles et jurati bydź maią"). Šiuo būdu pašalinti kiti luomas nuo aukščiausio lygio advokatavimo, o vėliau ši taisyklė buvo išplėsta ir kitiems teismams. 1766 m. posėdžiavęs Seimas priėmę nutarimą, kad visuose teismuose advokatai turi pasižymėti bajoriška kilme („in omnibus subselliis maią bydź szlachtą"[202]). Uždarymas nebajorijai priėjimą prie palestros išsšaukė suprantamą miestietiškos kilmės asmenų pasipriešinimą. Prasidėjo kova, kol pagaliau po poros metų ekstraordinarinis seimas (1768 m.) leido pastariesiems verstis advokato praktika kai kuriuose teismuose: dvaro, iždo ir karo komisijose, maršalkos ir mišriame teisme[203]. 1791 m. konstitucija dalyje apie miestus apskritai sulygino bajorų ir miestiečių advokatų teises, bet netrukus Targovicos konfederacija šią nuostatą atšaukė. Dėl šių priežasčių XVIII a. tyrinėtojai pastebi aiškų bajoriškų ir nebajoriškų palestrų atsiribojimą.

[201] Įdomiai tai interpretavo Z. Gloger (Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa, 1958, wyd. 2, T. II, s. 317), kuris teigė, jog įprotis bylinėtis, primetamas smulkiajai bajorijai tebuvo palestros įtakos priežastimi, kur iš to turėjo didžiulių pajamų.
[202] VL VII, 406.
[203] I. Lewin, Palestra…, s. 14 – 15.

Sunku pasakyti ar išvardinti nutarimai atsispindi Tribunolo advokatų sudėtyje. XVIII a. nepavyko užtikti ne vieno nebajoriškos kilmės advokato. Istoriografijoje galima sutikti teiginius, kad dažnai miestietiškos kilmės asmenys apsimesdavo bajorais, ir vėliau savo profesijos dėka nobilitavosi. Patebėtina, jog šiandien tyrinėtojui nepaprastai sunku tokius asmenis išaiškinti. Šiokių tokių abejonių kyla dėl J. Heina, M. Mironovičius. Pirmojo pavardės šeimos nepavyko aptiktų herbynuose, bajorystės įrodymo dokumentuose, antrojo šeimos nariai dažnai sutinkami asesorių teisme, kas irgi gali kažką reikšti. Šis klausimas reikalauja papildomų tyrimų.

Kartais susiklostydavo paradoksali situacija. Norėta kad profesija verstųsi vien bajorai, iš kitos pusės didelių nuostolių ar laimėjimų akivaizdoje turėjo svarbos tik advokato profesionalumas. Taip žinomas atsiminimų autorius bresto kaštelionas Martynas Matusevičius teigė, jog jo nedomino advokato, kuriam buvo pavesta vesti Tribunole šeimos bylas kilmė (genealogija). Norėdamas laimėti pastarojo prielankumą ir atsidavimą bylai apvesdino jį (Mykolą Ruščicą) su Matusevičiaus seserimi[204].

3.1.2. Teritorinė kilmė

1662 – 1792 m. laikotarpyje Lietuvos Vyriausiajame Tribunole trumpiau ar ilgiau dirbo iš viso 287 advokatai. Beveik visi buvo kilę iš LDK. Dar nepavyko nustatyti 12 asmenų kilmės vietos (4,2 % visų atvejų), dar šeši asmenys, matyt, atvyko iš Lenkijos (2,1 %). Tyrime pasiremta įvairių autorių sudarytų herbynų teikiama informacija (A. Bonieckio, S. Uruskio, K. Niesieckio, iš dalies J. Ciechanowieckio). Buvo panaudoti ir XVIII a. pab. – XIX a. pradžios bajorystės patvirtinimo dokumentai, saugomi LVIA, daugiausia 391 fonde.

Advokatų kilmė pagal LDK pavietus

Eilės numeris	Pavietas/vaivadija	Skaičius	Procentas
1	Ašmenos p.	28	9,8
2	Lydos p.	21	7,3
3	Ukmergės p.	20	7
4	Gardino p.	19	6,6
5	Žemaitijos kunigaikštystė	18	6,3
6	Vilniaus v.	14	4,9
7	Kauno p.	12	4,2
8	Naugarduko p.	11	3,8

[204] I. Wierzchowiecka, Patroni…, s. 60.

9	Trakų v.	11	3,8
10	Brėslaujos p.	11	3,8
11	Smolensko v.	10	3,5
12	Mozyriaus p.	10	3,5
13	Bresto v.	10	3,5
14	Minsko v.	10	3,5
15	Volkovysko p.	9	3,1
16	Oršos p.	8	2,8
17	Polocko v.	8	2,8
18	Starodubo p.	8	2,8
19	Pinsko p.	6	2,1
20	Vitebsko v.	6	2,1
21	Upytės p.	6	2,1
22	Mstislavlio v.	5	1,7
23	Rėčicos p.	4	1,4
24	Slonymo p.	4	1,4
25	Nežinomi	12	4,2
26	Lenkija	6	2,1
	Iš viso	287	100

Dažnai labai sunku nustatyti asmens kilimo vietą. Tokiu atveju buvo žiūrėta į jo šeimos gyvenamąją vietą, turimus titulus, kartais valdomus dvarus ir kita. Remiantis šiais surinktais duomenimis galima pateikti advokatų kilmę pagal mažesnius administracinius vienetus – pavietus, ir didesnius – vaivadijas, apimančias kelis pavietus. Pirmuoju atveju galima išskirti keturias grupes. Pirmoje būtų be konkurencijos pirmaujantis Ašmenos pavietas – tai gimtos žemės beveik kas dešimto advokato. Antrai grupei priskirtini keturi pavietai: Lyda, Ukmergė, Gardinas ir Žemaitija. Jie turėjo nuo 18 iki 21 savo atstovų. Pati gausiausia būtų trečioji grupė, apimanti net 12 vienetų: Vilnių, Kauną, Naugarduką, Trakus, Brėslaują, Smolenską, Mozyrių, Brestą, Minską, Volkovyską, Oršą, Polocką ir Starodubą. Tai skaičiaus prasme vidutiniokai, iš jų kilę nuo aštuonių iki keturiolikos Tribunolo advokatų. Paskutiniajai grupei priskirtini šeši pavietai: Pinsko, Vitebsko, Upytės, Mstislavlio, Rėčicos, Slonimo. Tai buvo gimtosios žemės palyginti nedaugelio asmenų – jų skaičius svyravo nuo keturių iki šešių.

Kaip galima šiuos duomenis paaiškinti? Ašmena, Lyda, Gardinas ir Žemaitija buvo plotai tankiai gyvenami smulkios ir gausios bajorijos. Žemaitijoje bajorijos, dažnai mažai besiskiriančios nuo valstiečių, skaičius siekė iki 10 % visų vietos gyventojų. Tas pats galiojo Ašmenai. Amžininkai, nežinodami smulkesnio bajoro kilmės vietos spėjo, jog jis tikriausiai busiąs iš Ašmenos. Lenkijoje net stebėtąsi kaip gali būti tiek daug žemės savininkų viename paviete[205]. Matyt advokato profesija malšino ambicijas, suteikdavo beveik vienintelę galimybę padaryti karjerą ir apsirūpinti materialiai. Kaip

[205] S. Jankowski, *Powiat oszmiański*, T. 1 – 4, 1907 – 1911.

galima paaiškinti sąlyginai aukštą Smolensko vaivadijos, nuo 1667 metų Maskvos valstybės dalies, vietą? Tai bajorijos, kurie gimtoms žemėms patekus į rusų rankas emigravo į vakarines LDK teritorijas, dažniausiai į Vilnių ir aplinkines teritorijas, palikuonys. Ši profesija jiems taip pat buvusi patraukli, o neretai vienintelis pragyvenimo šaltiniu. Mažiausiai advokatų kilo iš labiausiai į rytus nutolusių LDK pavietų – Vitebsko, Mstislavlio, Rėčicos, o taip pat kelių mažesnių. Matyt kažkokį vaidmenį vaidino ir atstumas nuo pagrindinių centrų, kuriuose dirbo Tribunolas. Vaivadijos, kuriuose buvo Tribunolo darbo vietos – Vilniaus, Trakų, Minsko, Naugarduko (o taip pat ir Smolensko) kaip tik ir užėmė pirmaujančias pozicijas. Iš jų kilo net 207 asmenų, arba 72 procentų visų. Šiuose žemėse koncentravosi advokatų elitas. Taigi svarbiausiais veiksniais buvo matyt ne tiek administracinio vieneto dydis, kiek jo išsidėstymas ir socialinė struktūra, nors negalima atmesti ir kitų veiksnių, tokių kaip asmeniniai gabumai, protekcija ar atsitiktinumas.

Advokatų kilmė pagal vaivadijas

Eilės numeris	Vaivadija	Skaičius	Procentas
1	Vilniaus (Vilnius, Ašmena, Lyda, Ukmergė, Brėslauja)	94	33,5
2	Trakų (Trakai, Upytė, Kaunas, Gardinas)	48	17
3	Minsko (Minskas, Rėčica, Mozyrius)	24	8,5
4	Naugarduko (Naugarduko, Slonimo, Volkovysko)	23	8,2
5	Smolensko (Smolenskas, Starodubas)	18	6,4
6	Žemaitijos kunigaikštystė	18	6,4
7	Bresto (Brestas, Pinskas)	17	6
8	Vitebsko (Vitebskas, Orša)	14	5
9	Polocko	8	2,9
10	Mstislavlio	5	1,8
11	Nežinomi	12	4,3

Reikia priminti, jog analizuojamame laikotarpyje Tribunolas dirbo keturiuose vietose – nuolat Vilniuje ir pakaitomis Minske arba Gardine, o nuo 1775 m. tik Gardine ir Vilniuje. Grupuojant pagal vaivadijas pirmauja Vilniaus, iš kurios kilę 94 arba trečdalis visų Tribunole dirbusių advokatų. Dvigubai mažiau buvo kilę iš Trakų, keturgubai mažiau iš Minsko, Naugarduko. Sąlyginai daug skaitėsi kilę iš Smolensko, tiek pat kiek iš Žemaitijos. Atitinkamai 6 ir 5 procentus buvo kilę iš Bresto ir Vitebsko vaivadijų. Silpniausiai atrodo labiausiai į rytus nutolusi ir gana nedidelė užimamos teritorijos prasme Mstislavlio vaivadija. Iš jos kilę asmenys nesudarė ne dviejų procentų nuo visų Tribunole dirbusių advokatų.

Teritorinė kilmė turėjo kartais praktinę reikšmę. Neretai atsitikdavo, kad reikalą patikėdavo ginti iš to paties pavieto kilusiam, kažkiek iš seimelių, kitų aplinkybių žinomam advokatui. Kaip savo atsiminimuose rašo M. Zaleskis – pirmais jo klientais buvo žemiečiai iš Lydos (Narbutų šeima). Po sėkmingos bylos baigties iš jo pareikalauta, kad paviete padėdamas piliečiams perimtų advokato funkciją[206].

Kai kurių asmenų kilmės nustatyti nepadėjo nei herbynai, nei kiti šaltiniai. Be to daugiausia remiantis jų turimais ne LDK titulais, jie buvo priskirti Lenkijai. Iš ten galėjo būti kilę šeši asmenys: Juozas Kazimieras Glineckis (šeima kilusi iš Glinkų Čersko žemėje), Steponas Koseckis iš Koseco Varšuvos paviete. Pastarasis buvo buvo Lomžino iždininku, Andrius Leščinskis Palenkės patauriniinkiu, Antanas Močidlovskis Branskio žemės sargybininku, Sebestjonas Šimanskis Žitomiro taurininku, M. Timinskas Dobrynės patauriniinkis. Deja, pasakyti ką nors apie šiuos asmenis daugiau trūksta duomenų.

3.2. IŠSIMOKSLINIMAS

Iki pat ATR žlugimo iš kandidatų į advokatus nereikalauta išsilavinimo patvirtinimo ar tikrinimo. Egzistavo atitinkamas išsivystęs advokatų rengimo sistema, tačiau aplikacijos atlikimas nebuvo būtinu reikalavimu. Tai atspindis visos visuomenės, kur bet kokias pareigas, net teisėjo, galėjo eiti bet kuris bajoras, nepriklausomai nuo sugebėjimų ir išsilavinimo. Išsilavinimas buvo asmeninis reikalas, kuris daugų daugiausia galėjo turėti įtakos paskyriant vykdyti tam tikras pareigas[207]. Egzaminus ir praktiką buvo numatęs A. Zamoiskio parengtas projektas, bet jis neįsigaliojo.

XVIII amžiuje, kai jau išsivystė advokato profesija, gynėjai ir įgaliotiniai buvo jau paprastai gerais teisės žinovais. Kaip žinoma, teisėjų pareigybės ATR buvo skirstomos rinkimų keliu. Vyriausiojo ir Iždo Tribunolų, Seimo teismo buvo renkami seimeliuose arba skiriami seimo iš piliečių, ir tai sąlyginai trumpai kadencijai. Žemesnės instancijos teismų teisėjus skyrė karalius, bet kandidatus pateikdavo seimeliai. Todėl visame aptariamame laikotarpyje teisės išmanymo problema buvo labai aktuali. Tuo tarpu advokatai, nors jei daugumoje atvejų ir neįgijo universitetinio išsilavinimo vis vien įgydavo daug vertingos informacijos nuolatiniu bylų vedimo metu. Panašiai žinomas Tomas

[206] „Żeby w powiecie na pomoc obywatelom funkcyę patrona objął", M. Zaleski, Pamiętniki, s. 34.
[207] A. Lityński, O Trybunale Koronnym i palestrze trybunalskiej, *Palestra*, 1978, nr. 10, s. 21.

Umiastovskis, nors ir ne gynėjas, bet ilgametis tribunolo kanceliarijos darbuotojas parašė *Bylinėjimosi Tribunolo ir kituose LDK institucijuose tvarką*[208], kuri susilaukė daugelio leidimų ir tapo pirmąją knyga besimokantiems procesinės teisės, neretai ir išrinktiems Tribunolo deputatais.

Istoriografijoje apie advokatų išsilavinimą rašyta nedaug. Dažniausiai dominavo chrestomatinės žinios apie praktikoje įgijamą išsilavinimą, kalbėta apie universitetinių mokslų trūkumus. Tokia tyrimų padėtis susiklostė dėl to, kad ši problema nebuvo tirta atsiremiant į šaltinius, be to nežinotas advokatų dirbusių tribunole sąrašas. Atsiremiama buvo į atsiminimų autorius, kitus šalutinius šaltinius. Štai M. Zaleskis rašė, jog apsisprendęs išmokti teisės patraukė ne į mokyklą, universitetą o į Tribunolą, nes kitos tam mokyklos nebuvo. Metus laiko klausėsi advokatų kalbų, mokėsi ir dirbo vadovaujamas profesionalo A. Malčevskio, o kadangi buvo gabus, tai po metų jau pats pradėjo stoti procesuose, kas jam neblogai sekėsi[209]. Pažymėtina, jog paprastai mokslai pas advokatą truko ketverius metus. Toks matyt buvo daugelio advokatų kelias, bet ne visų.

Sunku kalbėti apie pradinį išsilavinimą. Iš pavienių atvejų (T. Korsako, S. Bužinsko[210] ir kt.) matyti, jog pradžioje mokytąsi jezuitų mokyklose. Ten buvo mokoma retorikos, reikalingos tiek teisme, tiek politinėje veikloje, todėl kartais net protestantai į jas atiduodavo savo vaikus. Kiek daugiau žinių yra apie aukštąjį išsilavinimą.

XV – XVII a. ypač populiaru būdavo rinktis mokslus užsienyje. Tokiomis galimybėmis pasinaudojo nemažai LDK piliečių. XVIII a. studentų srautas į Vakarų Europos universitetus nebuvo didelis. Nieko keisto, jog iš šito laikotarpio beveik nesutinkame ir būsimųjų tribunolo teisinkų pavardžių. Apskritai pavyko užfiksuoti tik du atvejus, kai Vyriausiojo Tribunolo advokatai būtų sėmęsi mokslo užsienyje. 1668 m. Karaliaučiaus universitete minimas *nobilis Lituanus Alexander Estka de Seludzko*, o 1707 m. Frankfurte *Lituanus Samuel Wilamowicz*[211]. Galbūt tokio mažaus skaičiaus priežasčių reiktų ieškoti ir techniniuose dalykuose – prastame matrikulų parengime, ir problematiškame priėjime prie jų šiandien. Tuo tarpu žymiai daugiau asmenų mokėsi Vilniaus Akademijoje. Dažniausiai jie pasirinkdavo laisvųjų menų ir filosofjos studijas. Čia jie įgydavo bakalauro ir magistro diplomus. Laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnis buvo aukščiausias filosofijos laipsnis[212].

---

[208] T. Umiastowski, Sposób prawowania się w Trybunale i innych subseliach WXL, Grodno, 1986.
[209] M. Zaleski, Pamiętniki, s. 29 – 30.
[210] S. Kościałkowski, Stanisław Burzyński, *PSB*, t. III, Kraków, 1937, s. 142; B. Krakowski, Tadeusz Korsak, *PSB*, t. XIV, Wrocław, etc., 1968 – 1969, s. 116.
[211] V. Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV – XVIII amžiais*, Chicago, 1987. Paskutinysis gali būti tas atvejis, kai kalbama apie du vienodą vardą ir pavardę turėjusius asmenis, nes tiriamas advokatas tribunole dirbo 1662 – 1671 metų laikotarpyje, juos skiria didelis laiko tarpas.
[212] R. Plečkaitis, Mokslinai laipsniai senajame Vilniaus Universitete, *Mokslas ir gyvenimas*, 1975, nr. 1, p. 23.

Laisvųjų menų ir filosofijos bakalaurai ir magistrai Vilniaus Akademijoje[213]

Mokslinis laipsnis	Absolvento pavardė ir baigimo metai	Skaičius
Bakalauras	J. Chmelevskis (1740), M. Dankevičius (1762), I. Daškevičius (1760, ad primam lauream iuris civilis), M. Daškevičius (1781), F. Gurskis (1744), A. Hrinevičius (1755), G. Jelenskis (1734), J. Lastovskis (1745), J. Markevičius (1755), S. Oranovskis (1743), A. Pomarnackis (1745), J. Rodzevičius (1753), K. Sipaila (1742), J. Vrublevskis (1654), I. Zajončkovskis (1767), F. Žirkevičius (1750)	16
Magistras	V. J. Chelchovskis (1738, bak. 1735), M. Fronckevičius (1723, bak. 1721), J. Jankovskis (1773), J. Jodka (1725), T. Korsakas (1773), J. Kozlovskis (1768), M. Moniuška (1715, bak. 1714), M. Požariskis (1745), H. Stravinskis (1771, bak. 1770), J. Turčinovičius (1715, bak. 1713), T. Voinickis (1771, bak. 1770)	11

Pateikta lentelė parodo, jog filosofijos ir laisvųjų menų bakalaurais buvo bent 16, magistrais bent devyni Vyriausiojo Tribunolo advokatai. V. J. Chelchovskis be filosofijos ir laisvųjų menų bakalauro, bei magistro laispnių 1740 m. įgijo dar ir teologijos bakalaurą. Paminėtini ir kiti, dar įspūdingesni atvejai. Tyrinėtojai pastebėjo, jog jėzuitų ordino panaikinimo metais stengtąsi suteikti kuo daugiau promocijų[214]. Štai Tadas Korsakas 1773 m. tapo ne tik filosofijos ir laisvųjų menų magistru, bet ir abiejų (civilinės ir kananų) teisių daktaru. Tais pačiais metais J. Jankovskis gavo filosofijos ir laisvųjų menų magistro bei teologijos daktaro laipsnius, o iš valstybinio gyvenimo pasitraukęs ir gyvenimo saulėlydyje esantis S. Bužinskis įgyjo teologijos daktaro laipsnį[215]. Taigi sumuojant net dvidešimt aštuoni esami, būsimi ar buvę tribunolo advokatai Vilniaus akademijoje buvo įgiję vienokį ar kitokį išsilavinimą, gavę baigimo diplomus. Tiesa jų studijuoti galėjo ir daugiau, tam patikrinti reiktų patikrinti įvairius studentų egzaminų sąrašus[216]. Dar du studijavo užsienio aukštuosiose mokyklose, taigi kiekvienas dešimtas advokatas turėjo tikrai gerą, nors ir ne teisinį išsilavinimą. Studijuodami laisvuosius menus ir filosofiją studentai susipažindavo su logika, fizika, metafizika, etika ir pan.

Galima pastebėti, jog dauguma šių asmenų atėjo dirbti į Tribunolą jau su aukštuoju išsilavinimu. Tik tuo pat metu ir dirbo teisme ir mokėsi penki asmenys (J. Chmelevskis, K. Rudnickis Sipaila, V. J. Chelchovskis, J. A. Sušickis Turčinovičius, T. Korsakas), dar trys mokslus baigė jau nesiversdami advokato praktika (P. Gurskis, M. Fronckevičius, S. Bužinskis).

[213] Lentelė parengta remiantis leidiniu *Akademijos laurai*, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, Vilniaus Universiteto leidykla, 1997.
[214] R. Plečkaitis, Promocijos senejame Vilniaus universitete, Akademijos laurai, p. 32.
[215] Yra duomenų apie jų laikytus egzaminus, 1761 m. filosofijos egzaminus laikė Jonas Jankovskis, 1768 m. teologijos ir filosofijos S. Bužinskis, 1766 m. metafizikos T. Korsakas, LMAB, f. 9, b. 145, l. 47, 297.
[216] Žr. A. Ragauskas, Vilniaus miesto valdantysis elitas, p. 248, išn. 1129.

Tačiau svarbus yra ir tapimo advokatu procesas, visas teisės žinių ir advokato įgūdžių įgijimo procesas. Kaip parodyta anksčiau ATR konstitucijuose nebuvo įvestas privalomas praktikos atlikimas ar egzamino laikymas kandidatams į advokatus. Tačiau teisingai pastebėta, jog XVII ir XVIII a.jau negalima buvo iš karto tapti advokatu. Iš pradžių reikėjo išmokti teisės, pažinti teismo realijas, todėl atsirado tarpinė grandis – advokato aplikacijos institutas[217]. A. Tomaszekas minėjo du teisės mokymosi būdus – atiduodant į teismo kanceliarijo jos vadovo globai arba mokymas pas profesionalų advokatą. Šis paskutinis būdas buvo prieinamas ne kiekvienam, daug lėmė ir kilmė iš advokato šeimos[218]. Šį teiginį patvirtinti kol kas sunku, nes kitų bajoriškų teismų advokatai tirti nebuvo. Toks mokymasis buvo ne tik sunkus, bet neretai ir nelabai vaisingas, galėjo trukti priklausomai nuo mokinio gabumų, o taip pat ir advokato pedagoginio talento nuo dviejų iki šešių metų. Sunku buvo ir dėl teisinės terminijos, persisunkusios lotynizmais, neretai įgijusiais konkrečią vietos reikšmę. Mykolas Zaleskis pasakojo, „jog suprantant žodžius negalėjai būti tikras dėl jų reikšmės"[219]. Aplikantai buvo pasitelkiami atlikti pagalbines funkcijas – daryti išrašus iš dokumentų ir juos perrašinėti, vykdyti kitus advokato (principalo) nurodymus, neretai net ir nesusijusius su teise[220].

Pagrindinis tokio išsilavinimo, kai teisę reikėjo pažinti iš gyvenimo pusės, posėdžių salėses ir teismo kanceliarijose, minusas buvo jo vienpusiškumas, išmokstama procesinių veiksmų, tuo pat metu silpnai suvokiant teorinius pagrindus. Advokatai pažinojo teisės aktus, mokėjo juos komentuoti, pritaikyti konkrečius straipsnius. Tačiau, greičiausiai, mažai nutuokė apie teorinius teisinių institucijų pagrindus, neišmanė sistemos ir nemokėjo jos surišti į loginę visumą[221]. Tokia L. Pauli nuomonė, matyt, yra teisinga. Neturime įrodymų, kad būtų buvę kitaip. Nors nemažai asmenų pasireiškė Seimo veikloje, sudarydami įvairius projektus tačiau matydami advokato profesijos neapibrėžtumą neiškėlė iniciatyvų tokią padėtį keisti.

Aktualu pažvelgti į agento instituciją. Jie buvo advokato pagalbininkais, teisme stovėdavo už advokato nugaros, kai reikėjo skaitė dokumentus, atliko kitokius patarnavimus. Įdomu pažvelgti ar įmanomas profesinis avansas, kai pastarieji patys taptų advokatais. Mykolas Zablockis taip pristatė savo biografiją: 1749 – 1760 metais Vyriausiajame Lietuvos tribunole dirbo agentu ir įvairių įgaliotojų plenipotentu. Vėliau įvairių didikų - Sanguškų, Lubomirskių, Radvilų dvaruose ėjo plenipotento

[217] A. Tomaszek, Aplikacja, s. 80. Besimokantys teisės buvo vadinami keliais pavadinimais: aplikantais, dependentais.
[218] S. Milewski, „Czerpać wiedzę jak pszczoły z kwiatów miód" (Przygotowanie zawodowe palestrantów w czasach staropolskich, Palestra, 2000, nr. 1- 2, s. 137.
[219] M. Zaleski, Pamiętniki, s. 33.
[220] L. Pauli, O kształceniu adwokatów w dawnej Polsce, *Palestra*, 1957, nr 2, s. 32.
[221] L. Pauli, O kształceniu, s. 39.

funkcijas teisiniams reikalams. 1774 m. tapo ATR Edukacinės Komisijos archyvistu ir regentu, juo buvo iki 1780 m. 1795 m. jokio nekilnojamo turto neturėjo, tačiau vertėsi tinkama veikla ir išlaiko savo šeimą[222]. Manytina, jog tokia galėjo būti daugelio agentų dalia. Matyt teks sutikti su istoriografijos teiginiu, jog agentai dažnai savo darbą dirbo iki pat mirties. Man žinomas tik vienas atvejis - 1787/1788 metais kaip agentas minimas Tomas Krasovskis, 1790 m. tapo Vyriausiojo tribunolo advokatu.

3.2.1. Kūryba

Karolio Estreicherio bibliografijoje pavyko užfiksuoti trisdešimt trijų Lietuvos Vyriausiojo tribunolo advokatų spausdintų kūrinių (žr. Priedą nr 4). Neabejotinu lyderiu pagal spaudinių kiekius yra žymusis atsiminimų autorius LDK vaiskis, Mykolas Zaleskis. Jo rankai priklauso net 24 XVIII a. pasirodę spaudiniai, tačiau reikia pastebėti, jog visi jie susiję su parlamentine advokato veikla. Tai yra jo pasisakymai įvairiais aktualiais klausimais, kreipimaisi, nuomonės dėl projektų ir pan. Keturiolika raštų yra priskiriamų ne mažiau žymiam asmeniui LDK instigatoriui Stanislovui Bužinskiui. Jo kūryba yra žymiai įvairesnė. Žinomas savo simpatijomis jezuitų ordinui, į gyvenimo pabaigą ir pats tapęs jezuitu, 1737 – 1750 metais eidamas valstybės kaltintojo pareigybę karštai gynė jezuitų teisę organizuoti aukštąjį mokslą Abiejų Tautų Respublikoje, 1738 m. paskelbė Vilniaus akademijos privilegijų knygą. Skirtingai nuo kitų buvusių Tribunolo advokatų aktyviai pasisakydavo Tribunolo reorganizavimo klausimais, jo autorystei J. Michalskis[223] priskyrė ir visą Tribunolo pertvarkos projektą, išspausdintą W. Konopczyńskio. Ypač gerą ATR organizacijos ir teisės sistemos išmanymą rodo jo sukauptos visų Seimų konstitucijos, jo sūnaus Tado paskelbtos 1765 m. ir dedikuotos karaliui Stanislovui Augustui. S. Bužinskis iš esmės parengė ne sąvadą, o savais žodžiais perpasakodamas įstatymus, parašė savotišką Lietuvos ir Lenkijos politinę istoriją. Dėmesio verta ir jo kalba apie teisėjų bei šalių pareigas vieni kitiems. Nemažu spaudiniu kiekiu galėtų pasigirti Severinas Benkunskis ir Adomas Kozakovskis. Tačiau visi šeši pirmojo, ir penki antrojo spaudiniai tėra kalbos Seimuose, beveik visos pasakytos 1793 metais. Po keturius spaudinius turėjo Gedeonas Jelenskis, J. Kšivkovskis, J. Šišla. Tris paskelbė J.K. Sianoženckis, Valentinas Goreckis, T. Korsakas, dvi - L. Kšivkovskis, visi

[222] „Pracą zdatności swojej przyzwoitą utrzymuje siebie i swoją familię", LVIA, f. 515, ap. 15, b. 1, l. 88.
[223] J. Michalski, min. veik., s. 255 – 256; W. Konopczyński, Diariusze sejmowe z XVIII wieku, t. I.

likusieji tik po vieną (B. Boharevičius, I. Daškevičius, J. Filipovičius, P. Gronostaiskis, M. Jankovskis, J. Jezerskis, T. Krasovskis, S. Koseckis, A. Kšižanovskis, K. Lichodzejevskis, L. Lipnickis, L.J. Lipnickis A. Malčevskis, V. Radeckis Mikuličius, B. Oganovskis, J. Terleckis, J. Rukevičius, H. Stravinskis, D. Šalevičius ir J. Ščepanovskis).

K. Estreicherio bibliografijoje užfiksuota ir daugiau Tribunolo advokatų paminėjimų. Štai trisdešimt pirmajame Bibliografijos tome minimi Tado Tomaševičiaus, pakamario teismų regento, bylinėjimosi su Simonu Kosakovskiu ir kitais dokumentai (1790). 1792 metų Tribunolo nuostatuose buvo įrašytas reikalavimas proceso esmę pateikti teisėjams atspausdintą, o ne kaip anksčiau rašytą ranka. Tai įsigaliojo matyt ne iš karto, nes tik iš pačios XVIII a. pabaigos (1798 – 99 metų) sutinkame gausybę tokių spaudinių. K. Estreicher ne tik juos sufiksavo, bet savo bibliografijoje žymėjosi ir juos teismui pateikusių advokatų pavardes. Tokiu būdu matome gausybę Aloizo Kevličiaus, Vincento Mikuličiaus Radeckio, T. Odineco, Stanislovo Ožechovskio (1797 – 1799 m., šešiose bylose), Stepono Vasilevskio pateikiamų dokumentų[224]. Tokių XVIII a. pab. spaudinių su advokatų pavardėmis K. Estreicheris pastebėjo daug esant Vilniaus Universiteto bibliotekoje[225].

Tarp spaudinių būta įvairios tematikos ir žanro kūrinių. Tai kalbos dėkojant už senatoriaus kėdę (I. Daškevičius, S. Bužinskis), eilėraščiai (L. Kšivkovskis), laisvųjų menų ir filosofijos magistro tezės (H. Stavinskis), pamokų programa (J. Ščepanovskis), nemažai eilinių bylinėjimosi dokumentų (J. Filipovičius, P. Gronostaiskis, A. Kšižanovskis, B. Oganovskis, I. Soroka, M. Supinskis, D. Šalevičius, B. Boharevičius).

Tyrinėtojai pastebėjo, jog XVIII a. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas savo ceremonialu labai supanašėjo su Seimu[226]. Ypač tai atspindi sakomos kalbos. Įvairiomis progomis (Tribunolo įsteigimo, maršalkos išrinkimo, karaliaus vardadienio, gimtadienio, elekcijos ar karūnavimo metinių, maršalkos varduvių, Tribunolo darbo užbaigimo) ir įvairių pareigūnų (pamokslininkų, Tribunolo maršalkos, teisėjų ir kitų) sakomos kalbos tapo neatskiriama ceremonialo dalimi. Maršalka savo kalbose dėkojo kitiems deputatams, savo kolegoms už darbą, palestrai už tai, kad aiškiai formulavo kaltinimus, advokatus vadino „šių laikų Demostenais, Salicijais ir Tulijais“, kurie nieko neleido neteisingai nuteisti. Prie pamokslų sakymo tradicijos prisidėjo ir patys Tribunolo advokatai, dažniausiai pasibaigus Tribunolo kadencijai sakydami kalbas visos palestros vardu. Juose gyrė maršalkos būdo bruožus,

[224] Estreicher, Bibliografia Polska, t. 19, s. 252; t. 22, s. 384 – 385; t. 23, s. 458, 460 – 461; t. 32, s. 247.
[225] Estreicher, t. 32, s. 247.
[226] M. Ślusarska, Litewskie kaznodziejstwo Trybunalskie z czasów Stanisławowskich o miłości ojczyzny, zgodzie i jedności obywatelów, *Lietuvos valstybė XII-XVIII a.,* [Vilnius], 1997.

išmintį, kitų deputatų teisingumo siekimą, galų gale patį Tribunolą, kuris esąs didžiulis šviesulys ir bajorijos teisių gynėjas. Jų kalbos, matyt, buvo sakomos kasmet, tačiau spausdinamos tik retais atvejais. Tokių žinome devynis atvejus (M. Jankovskis 1775, G. Jelenskis 1742, J. Kšivkovskis 1778, S. Koseckis 1758, K. Lichodzejevskis 1770, L. J. Lipnickis 1784, J. Rukevičius 1785, J. Šišla 1782, J. Terleckis 1777). Dar du advokatai atsisveikinimo kalbas kalbėjo jau Vyriausiajame Lietuvos teisme (V. Lipnickis 1798, V. Radeckis Mikuličius 1801).

Galima pristatyti porą kalbų. Štai G. Jelenskio 1742 metų kalba persunkta lotyniškais intarpais, dažnai sunkiai suprantama. Joje daug pompastikos, gyriamas maršalka, dėkojama teisėjams, vicemaršalkai, iždininkui, raštininkui, kanceliarija. Joje mirga žodžiai: garbė, nemirtinga šlovė ir pan. Advokatai įvardijami kaip Lietuvos teisių teisingo taikymo saugotojai[227]. Panašiu stiliumi kalbėdavo ir Karūnos Tribunolo advokatai – pompastiškai gyrė maršalką, deputatus, skelbė jų dorybes, žadėjo šlovę ir ateinančių kartų dėkingumą[228]. W. Zarzyckis rašo, jog XVIII a. II pusėje atsirado nauji advokatai, mokyklose išmokę kalbėti kitaip nei jų vyresnieji kolegos, aiškiai, einant tiesiai prie reikalo esmės, be nereikalingų lotyniškų intarpų[229]. Tą įrodo 1777 metais J. Terleckio pasakyta kalba. Joje laikomasi tų pačių sakymo principų, tačiau pati kalba yra aiški, be intarpų, galima pacituoti kelias atkarpas: „Ši pagarba didysis maršalka, buvo ta priežastimi, jog kai gerbiama palestra rinkosi iš savo tarpo kas tęsdamas senovinę garbingą tradiciją, pareikštų tau mandagumą, nebuvo ne vieno iš tų šviesių piliečių, kurie netrokštų būti tam išrinkti. Pažvelk į mus didysis maršalka. Štai yra ši mūsų palestra, kuri iš tavęs patyrė tikrą pagarbą. Štai palestra, kurią stengeisi savo autoritetu pagerbti" Toliau sekė tradicinės pagyros - „Tribunolą lydėjo pavyzdiniai papročiai, teisės išmanymas, teismo teisingumas, įžvalgumas painiausiuose aplinkybėse"[230].

Manytina, jog čia paminėta kūryba yra tik ledkalnio viršunė. Matyt daug kas buvo neišspausdinta, kad ir tų pačių kalbų[231]. Matyt advokatai ir kitaip pasireiškė. Štai pvz. Juozas Voronecas parengė LDK Vyriausiojo Tribunolo maršalkų sąrašą, apimantį 1662 – 1734 metų laikotarpį. Jame plačiai aprašė konkrečių metų svarbesnius įvykius, pradedant etmono mirtimi, baigiant kometos pasirodymu danguje[232]. Galbūt ir kiti buvo ką nors panašaus parengę.

---

[227] J. Ostrowski Daneykowicz, Swada polska, t. 1, s. 396 – 399.
[228] W. Zarzycki, Trybunalska palestra i jej oratorstwo, Palestra, nr. 10, s. 36.
[229] W. Zarzycki, Trybunalska palestra, s. 37.
[230] Jan Terlecki, Mowa żegnaiąca Trybunał Główny W. X. Litew … od prześwietney palestry Trybunału Gł. W. X. Lit. przez … Jana Terleckiego, oboźnego pttu Orszan., w Wilnie r. 1777 d. 15 kwietnia miana, 1777.
[231] Plg. K.Estreicher, Bibliografia polska, t. 34, s. 139 – 146.
[232] LMAB RS, f. 9, b. 1509.

3.3. KARJERA

3.3.1. Advokato karjera

Paradoksalu tačiau pasakyti labai daug apie advokatų darbą Vyriasiajame Lietuvos Tribunole yra sunkoka. Galima nagrinėti vidutinę jų darbo šiame teisme trukmę[233]. Karjera šiame teisme susiklostydavo visaip. Žiūrint grynai iš statistinės pusės darbo trukmė svyravo nuo venerių iki 32 metų. Šis faktorius priklausė nuo įvairių dalykų - noro ir galimybių dirbti, gabumų, pažinčių, galų gale teisės išmanymo. Kaip matėme anksčiau netruko asmenų, kuriems buvo prikišamas silpnas teisės išmanymas.

Darbo Lietuvos Vyriausiajame Tribunole trukmė

Darbo metai	Atvejai	Darbo metai	Atvejai	Darbo metai	Atvejai	Darbo metai	Atvejai
1	37	9	15	17	5	25	3
2	26	10	6	18	4	26	2
3	19	11	11	19	1	27	1
4	26	12	12	20	7	28	1
5	19	13	8	21	3	29	-
6	21	14	12	22	6	30	1
7	12	15	3	23	2	31	1
8	14	16	4	24	4	32	-

Darbo Lietuvos Vyriausiajame tribunole trukmės rodikliai leidžia paskaičiuoti dar vieną svarbų momentą – vidutinį darbo šiame teisme laiką. Diapazonas yra labai platus, nuo vieno iki trisdešimt dviejų darbo metų, tačiau statistinis vidurkis yra 8, 4 metų, t.y. tarp 8 ir 9 kadencijų. Daugiau kaip dvidešimties darbo metų stažą turėjo 25 advokatai, daugiausia jų tarpe buvo dirbusių XVII a. antroje ir XVIII a. pirmoje pusėje. Paminėtini devyni asmenys, kurie dirbo ilgiausiai (nuo 25 iki 32 metų): S. Audickis, A.M. Hordzejevskis, S. Koseckis, K. Rudnickis Sipaila, P. M. Vereščaka, M. Ruščicas, P. Tomkevičius, J. Tulovskis, M. Sušickis Turčinovičius.

Pastebima tendencija, jog advokato praktikos atsisakoma gavus svarbesnes centrines pareigas ar teisėjo postą. G. Jelenskis iš palestros išėjo tapęs asesorių teismo dekretų raštininku (vėliau 1777 ir 1778 m. vadovavo asesorių teismui), T. Korsakas Vilniaus žemės teisėju. Pavyzdžius galima būtų tęsti.

[233] Buvo skaičiuojamas laikas nuo jų darbo pradžios iki pabaigos, tačiau išbraukti 1656 – 1661, 1669, 1674, 1675, 1697, 1733, 1764 metai, nes tada nevyko šio teismo darbas, o taip pat 1707 metų (iš tų metų nelikę dokumentų), 1772 ir 1792 metų kadencijos (dirbta labai trumpai ir advokatų sąrašas labai mažas, kas matyt neatspindi realybės).

Darbo metai	1 - 5	6 - 10	11 - 15	16 - 20	21 - 25	26 - 32
Advokatų skaičius	127	68	46	21	18	7
Procentai	45	24	16	7	6	2

Didžiausią dalį advokatų sudarę nuo vieno iki penkių metų dirbę asmenys. Tai, matyt, atsitiktiniai, šiame darbe išsilaikyti nesugebėję, ar nenorėję žmonės – tokių buvo net 45 procentai. Beveik ketvirtadalis dirbo nuo šešių iki dešimties metų, dar 16 procentų darbo stažas pasiekdavo iki 15 metų, perpus mažiau iki dvidešimties metų, panašiai tiek iki 25 metų. Ilgaamžiais įvardintini septyni advokatai, turėjo įspūdingiausius laiko požiūrio darbo rodiklius.

Kai kurie asmenys advokatais dirbo ne vien tik šiame teisme. Galima paminėti ir darbo kituose teismuose pavyzdžius[234]. Iždo Tribunole ir Iždo komisijoje dirbo S. Podolecas[235] (1659), S. Audickis (1684 -1689, 1691 m[236]), J. Liborčajus[237] (1685 – 1687, 1689 – 1691, 1717), J. Snieška[238] (1702, 1705, 1712, 1717), J. Voronovičius[239] (1705, 1712), V. Volkas[240] (1712, 1717), B. Daškovičius[241] (1716, 1717), A. Malušickis[242] (1717), Mykolas Moniuška[243] (1717, 1719, 1720), Mykolas Penšinskis[244] (1719, 1720), Jonas Sušickis Turčinovičius[245] (1717, 1719), A. Valuziničius[246] (1720), J. Voitkevičius[247] (1686, 1689). Asesorių teisme M. Moniuška[248] (1713), P. Antonevičius[249] (1744), fragmentiškai - A. Estka, A. Jankevičius, M. Mironovičius. J. Vrublevskis, 1667 m. buvo komisorių teismo viceinstigatoriumi, bet tuo pat metu dirbo ir kaip advokatas[250]. Edukacinė komisija jezuitinių

[234] Darbe minimi tik XVII a. II pusės ir XVIII a. pradžios atvejai, nes vėlesnio laikotarpio Iždo tribunolo ir komisijos, Asesorių teismų dokumentai nebuvo peržiūrėti.
[235] LVIA, f. SA, b. 2647, l. 31, 35.
[236] LVIA, f. SA, b. 2665, l. 286, 368; b. 2669, l. 237, 399, 587, 642, 677, 783, 799, 963, 967, 971, 975, 978, 1121, 1170, 1185, 1207.b. 2670, l. 527, 534; b. 2671, l. 28, 43, 98, 104, 119, 147 ir kt.; b. 2673, l. 810, 816, 826, 872, 1184 ir kt.; b. 2667, l. 253, 419.
[237] LVIA, f. SA, b. 2667, l. 768, 1047; f. 10, ap. 1, b. 9, l.207v; b. 2665, l. 496, 525, 544, 551, 715, 734, 739, 747, 811, 918; b. 2671, l. 137, 195, 273, 289, 298, 306, 374, 386, 438, 444, 483, 494; b. 2673, l. 931, 942, 1269, 1324, 1330.
[238] LVIA, f. SA, b. 2419, l. 51v, 249, 491, 530v; f. 10, ap. 1, b. 9, l. 362.
[239] LVIA, f. SA, b. 2419, l. 205, 520v.
[240] LVIA, f. SA, b. 2419, l. 508v; f. 10, ap. 1, b. 9, l. 10, 13v.
[241] LVIA, f. SA, b. 2419, l. 40, 51, 59; f. 10, ap. 1, b. 9, l. 21v, 45; b. 2674, l. 22, 37, 42, 56, 66, 120, 138 ir kt; b. 2720, l. 17v, 40.
[242] LVIA, f. 10, ap. 1, b. 9, l. 13v, 17, 19v.
[243] LVIA, f. 10, ap. 1, b. f. 10, ap. 1, b. 9, l. 242v, 252v, 358v; b. 10, l. 7v, 14v; b. 11, l. 10, 13v.
[244] LVIA, f. 10, ap. 1, b. 10, l. 15, 66, 136, 148; b. 11, l. 10, 17v.
[245] LVIA, f. 10, ap. 1, b. 9, l. 6, 28, 81v; b. 10, l. 47, 168.
[246] LVIA, f. 10, ap. 1, b. 11, l. 164, 171v.
[247] LVIA, f. SA, b. 2669, l. 432, 440, 630a, 674; b. 2671, l. 22.
[248] LVIA, f. 389, b. 396, l. 172.
[249] M. Matuszewicz, Diariusz, t. I, s. 222, 365 – 366.
[250] LVIA, f. SA, b. 2411, l. 47, 168, 305 ir kt.

valdų parcelacijai samdė advokatus, tokiais 1773 ir 1774 m. dirbo J. V. Goreckis ir A. Jarockis[251]. Jei pirmuose dviejuose teismuose sutinkami tribunolo advokatai (nors jie ten niekad nesudaro net pusės visų), tai Asesorių teisme, garsėjančiame savo iš plebėjų kilusiais advokatais, jų beveik nėra. Kelios išimtys tik patvirtina taisyklę.

3.3.2. Visuomeninė ir politinė karjera

Naujųjų amžių bajorijai, o netgi ir didikams didelės reikšmės turėjo pareigų valstybėje, įvairiuose institucijuose ėjimas (vykdymas). Advokatai, priklausę šiam luomui nebuvo išimtis. Tačiau jiems galiojo draudimas priimti žemės ir pilies teismų pareigūno bei Vyriausiojo tribunolo teisėjo pareigas[252]. Kandidatuoti į tribunolo teisėjo vietą leista tik praėjus dviems metams po nustojimo verstis advokato praktika. Iš aptariamojo laikotarpio (1662 – 1792) žinomi 53 atvejai, kuomet 42 asmenys su advokato darbo stažu buvo renkami vykdyti šio teismo teisėjo funkcijas. Iš jų tik du asmenys galų gale šio darbo nedirbo – vienas buvo išrinktas susidvejinusių seimelių metu ir nepraėjo tikrinant išrinkimo legalumą (Ignas Daškevičius, 1786), kitas gi (Pranciškus Podbereskis, 1734) kad ir legaliai išrinktas bei dalyvavęs teismo atidarymo iškilmėse Vilniuje nenorėjo prisijungti prie kitų teisėjų, dar daugiau – grasino karaliui ir Tribunolui, dėl ko buvo apkaltintas pastarojo įžeidimu ir už akių nuteistas garbės atėmimu (infamija)[253].

Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo teisėjais išrinktų advokatų sąrašas[254]

Išrinkimų skaičius	Advokatų išrinktų tribunolo teisėjais pavardės ir rinkimų data	Skaičius advokatų	Procentas
1	A. B. Chelchovskis (1685), V.J. Chelchovskis (1748), A. Chodzka (1727), L. Chodzkevičius (1768), I. Čechovičius (1782), M. Dvožeckis (1711), A.Eismontas (1788), J. K. Surožas Fronckevičius (1705), S. M. Fronckevičius (1718), I. Gonsovskis (1771), T. Gonsovskis (1723), T. Gžimaila (1762), K. Gurinavičius (1667), M. Jankovskis (1784), M. Jelenskis (1778), J.A. Jodka (1757), K. Jodka (1754), J. Kačanovskis (1766), M.A. Kaptis (1721), T. Korsakas (1779), M. Kunickis (1774), J. Lastovskis (1772), M. Penšinskis (1730), K. Plevaka (1790), A. Pomarnackis (1782), J. Rimvydas (1694), K. Rudnickis Sipaila (1767), J. K. Sipovičius (1725), L. Skokovskis (1768), I. Soroka (1745), F.M. Vereščaka (1792), A.	31	77,5

[251] J. Sobczak, Palestra komisji, s. 22
[252] 1768 m. konstitucija skelbė: Palestrant, bądź mecenas, bądź dependent, nie może mieć innego urzędu, VL, VII, 700.
[253] Deputaci, s. 161.
[254] Lentelė parengta remiantis Deputaci…; LMAB, f. 255, b. 1294, l. 445, 465, 517.

	Veževičius (1738), I. Zajončkovskis (1792)		
2	M.S. Bronecas (1716, 1720), S.A. Bužinskis (1736, 1743), A. Hrinevičius (1778, 1784), A. Hutorovičius (1762, 1773), R. J. Jelenskis (1738, 1746), M. Kuncevičius (1723, 1731), S. Oranovskis (1775, 1783), M. Supinskis (1778, 1783), A. Volskis (1713, 1723)	8	20
3	M. Olizarovičius (1744, 1748, 1758)	1	2,5

Ankstyviausi buvusių advokatų išrinkimo Vyriausiojo Tribunoloteisėjais atvejai žinomi iš Lydos ir Polocko administracinių vienetų. Apskritai iš antros XVII a. pusės žinomi tik trys tokie atvejai – 1667 m. iš Lydos deleguoti K. Gurinavičius (1667 m.) ir J. Rimvydas (1694), o iš Polocko A. Chelchovskis (1685 m.).

Trisdešimt vienas asmuo teisėjo pareigoms rinkti po kartą (77,5 % visų kartų), aštuoni asmenys rinkti ir pakartotinai (20 %), ir tik vienintelis Martynas Olizarovičius net tris kartus. Teisme jiems budavo pavedama atlikti įvairias pareigas – penki asmenys raštininko pareigas atliko šešis kartus (S. Bužinskis, A. Hutoravičius, M. A. Kaptis, M. Supinskis, A. Viaževičius), du buvo atsakingi už pinigų rinkimą ir saugojimą (S. Oranovskis, A. Hrinevičius). Pasitaikydavo, nors ir ne dažnai, kad atliktų prestižiškiausias pareigas – vienas buvęs advokatas tapo Vyriausiojo tribunolo maršalka (M. Olizarovičius), du Dvasinio Tribunolo maršalkomis (M. Kuncevičius, M. Supinskis), keturi ėjo vyriausiojo tribunolo maršalkos pavaduotojo (vicemaršalkos) pareigas (L. Chodzkevičius, J. Lastovskis, S. Oranovskis, L. Skokovskis). Reikia pastebėti, jog Vyriausiojo tribunolo maršalkos pareigybė laikyta patrauklia, ji iš esmės atitekdavo didikams, todėl eilinei bajorijai dažniausiai nebuvo pasiekiama.

Kaip minėta, buvusius advokatus vykdyti teisėjo funkciją deleguota iš 20 pavietų ir vaivadijų. Dažniausiai tai darė Ašmenos pavietas – net 13 kartų, Vilniaus – 6 kartus, Ukmergės, Gardino, Smolensko ir Lydos po 4 kartus. Septyniuose administraciniuose vienetuose tai atsitiko dukart (Starodubas, Kaunas, Orša, Volkovyskas, Polockas, Trakai, Mozyrius, Ukmergė), dar septyniuose vienetuose tik po kartą (Pinskas, Naugardukas, Brėslauja, Vitebskas, Brestas, Minskas). Penkiuose likusiose vietuose šiuo laikotarpiu į Tribunolą neišrinktas nei vienas buvęs šio teismo advokatas (Upytė, Žemaitija, Slanimas, Mstislavlis, Rėčica). Tendencijos tampa dar ryškesnės kai analizę atliksime grupuojant pagal vaivadijas, taigi kelis pavietus apimančius vienetus. Iš Vilniaus vaivadijos išrinkta 26 asmenys, Trakų 8, o Smolensko 6. Kituose šis skaičius nežymus ir svyruoja nuo 0 iki 4. Žinome, jog Smolensko ir Starodubo, t.y. žemių nuo 1667 metų nebepriklausiusių ATR, seimeliai vyko dažniausiai Vilniaus ir Trakų vaivadijų žemėje. Tokiu būdu pastarųjų dviejų vaivadijų teritorijoje išrinkta kartu 40 iš 53 apskritai išrinktų advokatų, arba 75 procentai. Tai parodo tikriausiai bajorų

masių santykį su teisės žinovais, netgi kai kurias modernistines tendencijas. Iš kitos pusės ne visuomet tai sulaukdavo palankių reakcijų. Štai paskvilio skirto 1725 metų Tribunolui autorius piktinosi, jog tais metais advokatai buvo Tribunolo teisėjais: „už ką šitie ne šventi, bet prakeikti advokatai dar areopage sėdėti drįsta"[255].

Analizuojamame laikotarpyje 43 Tribunolo kadencijų metu teisėju buvo bent vienas tikrai geras teisės žinovas – buvęs tribunolo palestros narys. Apskritai per tą laiką tribunolo darbas buvo pradėtas 126 kartus. Tiesa ne visada buvo išdirbta iki galo, situaciją labai smarkiai įtakojo vidaus ir išorės politikos gyvenimo faktoriai (žr. priedą nr. 1). Aštuoniuose kadencijose dirbo iškart du buvę advokatai (1738, 1748, 1762, 1768, 1778, 1782 - 1784, 1792), o 1723 m. trys buvę šio teismo gynėjai (M. Kuncevičius, A. Volskis, T. Gonsovskis). Tai leidžia kalbėti apie labai teigiamą įtaką teisingiems bylų sprendimams. Pasitaikydavo jog kelias kadencijas iš eilės buvo renkami buvę advokatai į tribunolo teisėjus. Taip atsitiko 1720 – 1721 , 1730 – 1731, 1757 - 1758, 1778 – 1779 m. Yra keletas ir įspūdingesnių serijų – penktame dešimtmetyje užfiksuotos trijų (1743 – 1746, 1782 – 1784), o aštuntame dešimtmetyje – net penkių (1771 – 1775) iš eilės kadencijų serijos.

Advokatų išrinkimo Lietuvos Vyriausiojo tribunolo teisėjais charakteristika pagal dešimtmečius

1	**2**	**3**	**4**	**1**	**2**	**3**	**4**
1	1662 - 1672	1	1	8	1733 - 1742	2	2
2	1673 - 1682	-	-	9	1743 - 1752	5	5
3	1683 - 1692	1	1	10	1753 - 1762	5	4
4	1693 - 1702	1	1	11	1763 - 1772	6	5
5	1703 - 1712	2	2	12	1773 - 1782	8	6
6	1713 - 1722	5	5	13	1783 - 1792	8	5
7	1723 - 1732	7	5				

1 – Eilės numeris; 2 – Dešimtmetis; 3 – advokatų išrinkimo teisėjais skaičius; 4 – kadencijų, kuriuose teisėjais buvo buvę advokatai skaičius.

Aukščiau pateikta lentelė leidžia padaryti ir kitokius apibendrinimus. Laikotarpį padalinus į tris dalis po 42 kadencijas (1662 – 1707, 1708 – 1750, 1751 – 1792) aiškėja, jog seniausiame advokatai dirbo teisėjais tik 9,5 % kadencijų, arba 9 % visų atvejų. Sekančiame laikotarpyje jų sutinkame 43 % kadencijų arba 42 % visų atvejų. Paskutiniame laikotarpyje jie dirbo 48 % kadencijų arba 46,5 % visų atvejų. Taigi antroje XVIII a. pusėje, beveik kas antroje kadencijoje teisėju dirbo buvęs Tribunolo

[255] J. Michalski, Studia…, s. 67. Tiesa autorius nenurodė kuriam Karūnos ar Lietuvos Tribunolui tai skiriama, bet tais metais tribunole iš tikrųjų dirbo buvęs šio teismo advokatas J. K. Sipovičius.

advokatas. Advokatų rinkimo tribunolo teisėjais atvejų labai padažnėja 1762 – 1792 metų laikotarpyje. Per tuo metu įvykusias 30 darbo kadencijas advokatai teisėjavo septyniolikoje (57 % laikotarpio ir 40 % visų atvejų). Šiam laikotarpiui priklauso 25 išrinkimo iš visų 52 atvejų (48 % visų atvejų). Išskiriant dešimtmečiu pažymėtinas aštuntasis XVIII a. dešimtmetis. Tada advokatai dirbo teisėjais net 70 % visų kadencijų (1771 – 1775, 1178 – 1779 m.).

Teisėjo pareigybė buvo aukštai kotiruojama, paradoksas, tačiau dažnai norint ją pasiekti reikėjo prieš tai būti advokatu. Žymaus lenkų literato K. Kozmiano tėvas, A. Kozmianas pats jaunystėje buvęs advokatu, o vėliau tapęs teisėju manė, jog advokato profesija buvo būtinas kelias įgauti piliečių tarpe pagarbos ir reikšmės, buvo tramplinas tolesnei visuomeninei karjerai – vaivadijos ir krašto pareigybėms užimti. Todėl nekeista, jogbuvusieji ar esami Vyriausiojo tribunolo advokatai siekė ir šių pareigų. Bent aštuoniolika asmenų ėjo žemės, pilies teismų teisėjų pareigas, bent devyni buvo raštininkais, dar bent dvidešimt septyni dirbo kancelarijose.

Advokatas – teisėjas, raštininkas, arba regentas

Eilės nr	Pareigos	Skaičius	Pavardės
1	teisėjai	18	S. Audickis[256] (kaptūrinis), A. Chodzka (p), L. Chodzkevičius (ž), I. Čechovičius (p), J. K. Surožas Fronckevičius (p), A. Hutorovičius (p, žt), M. Jankovskis (a), T. Korsakas (ž, žt), A. Kozakovskis (ž), J. Lastovskis (p), S. Oranovskis (p), A. Pomarnackis (ž, žt), M. Prancuzevičius (p), A. Rupeika (ž), L. Sobolevskis (ž, žt), J. Tulovskis[257] (kaptūrinis), J. M. Voitkevičius (kaptūrinis), J. Zaleskis (p)
2	raštininkai	9	A. Chodzka (LDK iždo), R. Jelenskis (p), T. Odinecas (p), M. Penšinskis (p), S. Podolecas (p), J. K. Sipovičius (p), M. Supinskis (Seimo teismo), J. Tulovskis (p), A. Žagelis
3	regentai	27	B. Boharevičius (p), L. Chodzkevičius (ž), I. Dolobovskis, J. B. Filipovičius (ž), A. Hutorovičius (ž), M. Prancuzevičius (a), S. M. Fronckevičius, V. Goreckis (ž), M. Jankovskis (pk), V. Jankovskis (p), A. Jarockis (ž), J. Jarockis (ž), M. Jelenskis (ž), J. L. Lipnickis, L. Lipnickis, V. Radeckis Mikuličius, A. Pšijalgovskis (p), A. Rupeika, S. Sikorskis, T. I. Sobanskis, I. Soroka, K. Strumila (p), J. Šišla, T. Tomaševičius (pk), P. Tulovskis, P. Tšaskovskis (ž), S. Vasilevskis

Santrumpos: ž - žemės; žt - žemetijos; p – pilies; pk – pakamario; a – asesorių

Dešimt iš šių teisėjų buvo ir Vyriausiojo tribunolo teisėjais, visus sumuojant ir atmetant pasikartojančius gaunaname 50 tribunolo advokatų (arba kas šeštą), kurie buvo vieno ar kito teismo

[256] SA 42, l.591, 593
[257] 1669 m.dokumente minimas kaip Volkovysko kaptūrinis teisėjas, LMAB, f. 16, b. 112, l. 4.

teisėjais. 36 asmenys buvo arba raštininkais arba regentais. Kartu net 77 advokatai darė karjerą teismuose kaip teisėjai, ar kanceliarijos pareigūnas (27 procentai visų)

Jeigu garbingą Tribunolo deputato postą pavyko gauti 15 % buvusių advokatų, tai išgauti centrines valstybės pareigybes pavyko nedaugeliui. Tokių buvo dešimt asmenų, arba 3,5 % visumos. Dažniausiai tai budavo LDK valstybės kaltintojo (instigatoriaus) pareigybė. Ją atliko Stanislovas Antanas Bužinskis (1732 – 1750), Jonas Kazimieras Surožas Fronckevičius (1711 – 1713), Mykolas Antanas Kaptys (1708 – 1709). Pastarasis buvo vėliau LDK iždininku (1720 – 1726) ir didžiuoju raštininku (1726). LDK kaltintojo pavaduotoju (viceinstigatoriumi) buvo Aleksandras Manvydas Viaževičius (1736), vėliau LDK paarklidininkas (1760 – 1761). LDK Iždo raštiniku buvo Viktoras Juozas Chelchovskis (1748 – 1763), dekretų raštininku Gedeonas Jelenskis (1752 – 1776). Sienos matininko pareigybę, įkurtą tik XVIII a. ėjo Kazimieras Semaška (1726 – 1750). Jokubas Antanas Zabiela turėjo LDK medžioklio pareigybę (1761 – 1765), o žymusis atsiminimų autorius Mykolas Zaleskis buvo paskutinis LDK kariuomenininkas[258] (nuo 1783 m.). Taigi savo žinias įgytas teismo procesuose ir kancelarijose kai kurie sėkmingai panaudojo dirbdami kaltintojais ir valstybės kancelarijose. Vienetai įgydavo ir kitų – kariuomenininko, medžioklio, matininko, iždininko, arklidininko pareigybes. Bet kaip ir reikėjo tikėtis trūko aukščiausių pareigybių, rezervuotų didikams – kanclerio, maršalkos ir pan.

Politinė veikla. Advokatai dalyvavo ne tik teisingumo vykdyme, bet ir pavieto politinėje veikloje. Bent septyni asmenys vadovavo taip vadinamiems grabnytiniams seimeliams (A. Viaževičius, J. A. Zabiela, S. Bužinskis, A. Glindzičius, S. Grekovičius, A. A. Jodka, M. A. Kaptis), kuriuose ne tik buvo renkami Tribunolo deputatai, bet sprendžiami ir kiti aktualūs klausimai, tame tarpe nebajoriškos kilmės kaltinimus.Žinoma kai kurie pirmininkavo ir kituose seimeliuose – kuriuose rinkti pasiuntiniai į Seimą (1736 m. S. A. Bužinskis, 1716 m. M. Bronecas buvo Vilniaus seimelių direktoriumi[259]), bet tokius duomenis kol kas sunku sukaupti.

Dažniausiai buvę, jau advokato praktika Tribunole nesivertę asmenys neretai buvo renkami ir į Seimą, šioje srityje padarydavo nemenką karjerą, buvo paskiriami įvairioms pareigoms.. Juose atstovaudavo kažkurios politinės grupuotės interesus, kartais remdavo karalių. Martynas Supinskis porą kartų ėjo Seimo teismo raštininkų pareigas (1778, 1789 m.[260]), Kauno žemės teisėjas ir pasiuntinis Adomas Kozakovskis į Seimus rinktas tris kartus, pasirašė Stanislavo Augusto elekcijos dokumentą,

[258] Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego, s. 197.
[259] LVIA, f. SA, b. 2620, l. 128.
[260] LVIA, f. 391, ap. 9, b. 2782, l. 178.

1778 metais A. Kozakovskis į Seimą buvo išrinktas kaip Tyzenhauzo „rūmų" grupuotės narys, ten tapo Lietuvos Iždo komisaru, 1793 m. paskirtas į Lietuvos asesorių teismo komisją[261]. Mikalojus Jankovskis 1789 m. Seime išrinktas liustratoriumi rinkti mokesčius Ašmenos paviete. Detalesnių duomenų esama apie žymiausius asmenis. Štai A. S. Bužinskis pasiuntinio karjerą pradėjo 1732 metais, po aštuonių darbo Vyriausiajame tribunole metų. Jau tais 1732 m. atsidavė politinei karjerai, tiesa pradžia nebuvusi labai sėkminga – kartu su kitais dviem pasiuntiniais (Hurka ir Rudamina) užprotestavo Varšuvos Seimą, taip paremdamas Potockių ir Sapiegų interesus[262]. Vėliau pakeitė orientaciją ir 1733 m. Seime balsavo už Stanislavo Leščinskio kandidatūrą į karaliaus vietą. Kaip pasiuntinis dirbo 1738, 1740, 1744 (Gardino) ir 1746 metų Seimuose. Pasižymėjo savo kalbomis, reikalavo komisijos parengti kariuomenės reformą, įrodinėjo, jog išrinkus maršalką nedera išvaryti pasiuntinių, kuriems anksčiau priekaištų nepareikšta, parengė ir pristatė Tribunolo reformos projektą. 1752 metų Seime dalyvavo jau kaip senatorius, gynė Čartoriskių politiką, panašiai pasisakydavo 1758 ir 1762 m. Būdamas 62 metų įstojo į jezuitų ordiną ir politiniame gyvenime nebesireiškė.

1786 metais ilgą Vyriausiojo Tribunolo advokato karjerą baigęs Tadas Korsakas pasiuntiniu į Seimą išrinktas 1790 m. Vilniuje, ten pasirašė Seimo konfederacijos aktą. Karaliaus dėka 1787 metais tapęs Vilniaus žemės teisėju išliko jam dėkingas ir stengėsi laviruoti tarp lojalumo karaliui ir piliečių įteiktos instrukcijos reikalavimų. Atkakliai siekė pakreipti Seimą nagrinėti iždo ir kariuomenės reikalų, argumentuodamas tuo, jog santvarkos klausimai nėra tokie skūbūs, kadangi valstybė ir dabar be valdžios nelieka. Seime pateikė projektą pavadintą „Seimo reikalų nagrinėjimo tvarka", o kai vis dėlto buvo nutarta nagrinėti santvarkos reformą pasisakė, jog reikia pradėti ne nuo seimelių aprašymo, bet nuo pamatinių teisių. Pagal T. Korsako projektą kariuomenei finansų būtų galima paimti apmokestinant jezuitams kadaise priklausiusias valdas, paimant lėšų iš muitų, Ostrogo valdų, dvasininkų. Siūlė taupyti pinigus mažinant ministrų skaičių ir jų algas, atimti visas seniūnijas. Rečiau pasisakydavo santvarkos reikalais, nors apskritai buvo labai aktyvus. Tarp kitko atnaujino Seimo alternatos reikalavimą ir karaliaus rezidencijos perkelimo į Vilnių, teikė asesorių teismų ir Lietuvos tribunolų reformų projektus, vėliau irinktas Seimo teismo nariu. 1792 metų sausio 13 dieną kaip ekspertas paskirtas svarstyti Vyriausiojo Lietuvos tribunolo projekto[263].

Daug politikoje pasiekė Gedeonas Jelenskis. Pasiuntiniu į Seimą rinktas net šešis kartus – 1758, 1761, 1762, 1764 (į konvokacinį ir elekcinį Seimus), 1766, 1767 m. Seimuose pasireiškė kaip

[261] www.bkpan.pl/biblioteka/ELITY/SEJM1791/NOM1.HTM
[262] S. Kościałkowski, Stanisław Burzyński, *PSB*, t. III, Kraków, 1937, s. 142.
[263] B. Krakowski, Tadeusz Korsak, *PSB*, t. XIV, Wrocław, etc., 1968 – 1969, s. 116.

Čartoriskių šalininkas, 1761 m. kartu su kitais nutraukė Seimo darbą, elekciniame Seime buvo Lenkijos etmono J.K. Branickio ir Vilniaus vaivados K. Radvilos šalininkas. Kartu su Gardino pakamore T. Jundzilu parengė seimelių projektą, vėliau priimtą karūnaciniame Seime. Po brolio mirties perėmė Naugarduko kaštelioniją (1780) ir kaip senatorius aktyviai dalyvavo sekančių trijų Seimų darbe. 1784 m. Seime išrinktas Nuolatinės Tarybos patarėju[264]. Kiek anksčiau, 1764 m. jis kartu su kitu Vyriausiojo Tribunolo advokatu J. Jodka parengė vėliau priimtą Tribunolo korektūros projektą. Kitas advokatas A. Pšijalgovskis tais pat metais teikė projektą, pagal kurį Žemaitijoje turėjo būti įsteigtas dar vienas žemės ir pilies teismas (Telšiuose), kas ir buvo padaryta[265].

Dar vienas parlamentaras, A. Tyzenhauzo priešas, M. Zaleskis rinktas į 1780 ir keturmetį seimus. 1780 m. reikalavo teismo Lietuvos iždo komisijos veiklai ištirti, buvo išrinktas būsimos iždo komisijos komisaru. Keturmečio Seimo metu savo kalbose reikalavo apriboti Seimo teismo galias, pasisakė dėl mokesčių ir kariuomenės reikalingumo, kalbėjo prieš nuolatinę tarybą, ypač prieš karo komisija. Tarybą laikė ponu, o tautą pavaldiniu. „Nuolatinė Taryba, šis pagrindinis mūsų laisvių priešas, ši praraja paspęsta mūsų laisvėms, kol ji veiks, tol mokesčiai bus mūsų nuskurdimo šaltiniu, kariuomenė bus nelaisvės instrumentu, o mūsų padėtis kitų akyse bus niekinama", pasisakė prieš karaliaus valdžios stiprinimą, prieš miestiečių nobilitacijas, gina bajorų luomo prerogatyvas. M. Zaleskis, turėjo sąžiningo žmogaus reputaciją, bet buvo priešingas reformoms, nenorėdamas dalyvauti Seime jį paliko 1790 metų balandžio mėnesį ir jame nebedalyvavo[266].

Kitokių pareigybių ėjimas. Pareigų, dažnai tik titulinių vykdymas buvo bajoriškoje visuomenėje ypač vertinamas. Po Liublino unijos vaivadijos hierarchijos viršunėje buvo vaivados ir kaštelionai, pavieto – maršalka ir pakamaris. Šios pareigybės advokatams buvo retai pasiekiamos. Kaštelionais tapo I. Daškevičius, G. Jelenskis, I. Bužinskis, maršalkomis - I. Čechovičius, J. Jodka. Tuo tarpu žymiai daugiau advokatų turėjo smulkesnes, titulines pareigybes. Tai buvo pasieniūniai (10 asmenų), horodničiai(10), medžiokliai (11), raikytojai (15), seniūnai (23), kariuomeninkai (5), kamarininkai (34), iždininkai (24), pataurininkai (19), taurininkai (14), rotmistrai (43), kardininkai (15), tiltininkai (16), sargybiniai (13), pastalininkiai (5), stalininkai (7), statybininkai (12), vyr. kariuomenės tarnautojai (15), arklidininkai (9), šambelionai (4).

Gyvenimo pabaigoje kai kurie advokatai tapo dvasininkais (S. Bužinskis, Mikalojus Jankovskis, Benediktas Oganovskis). Paminėtini Žemaitijoje karjerą padarę asmenys: A. Pšijalgovskis buvo

[264] E. Rabowicz, Gedeon Jeleński, PSB, t. XI/1, zesz. 48, Wrocław etc., 1964, s. 140 – 141.
[265] VL, t. VII, s. 409 – 411; Matuszewicz, Diariusz, t. I, s. 630, 679.
[266] Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego, opracował Jerzy Kowecki, Warszawa, 1991, s. 10.

Ariogalos karūža, Žemaitijos karininkais – Ignas Bortkevičius, S. Grodeckis, Kajetonas Jagminas; Šeduvos tijūnu buvo M. Kuncevičius.

Kaip geri teisės specialistai advokatai buvo pageidaujami sprendžiant įvairias bylas. Štai Jonas Giržodovičius, 1775 metų komisorius Seimo paskirtas spręsti Kukelų bylą[267]. Vilniaus paraktininkis Mikalojus Jankovskis ėjo komisoriaus ir lustratoriaus pareigas[268]. A. Kozakovskis buvo Lietuvos policijos komisoriumi ir dūmų liustratoriumi[269]. A. Chelchovskis 1661 m. gruodžio 7 d. minimas kaip ,,LDK etmono husarų vėliavos deputatas"[270]

K. W. Wójcicki savo metu rašė: ,,palestrantus lenkų ponai ėmė plenipotentais administruoti savo milžiniškas valdas ir visų reikalų tvarkymui"[271]. Tokių ir panašių klienturinių santykių be abejo būta, tačiau jie atsispindi kitokiuose šaltiniuose nei panaudoti šiame darbe. Vis dėlto žinoma ir tokių atvejų. Štai LMAB Sapiegų laiškų fonde saugomi net 33 Mikalojaus Ruščico Trakų kaštelionui, Merečiaus seniūnui Antanui Kazimierui Sapiegai 1734 – 1735 metų laikotarpyje rašyti laiškai. Juose autorius smulkiai aprašo svarbesnius politinius, vietos įvykius, pasižada ir toliau ištikimai tarnauti. Tas pats M. Ruščicas bene vienintelis turėjo karaliaus sekretoriaus titulą, dar daugiau 1744 – 45 m. ėjo Vilniaus vaito pareigas, dėja šiame poste išsilaikyti jam nepavyko[272]. Dar vienas asmuo 1750 m. minimas kaip Lazdijų miestų vaitas – tai Mikalojus Turčinovičius Sušickis[273].

Bent 23 asmenys valdė seniūnijas – F. Dzičkanecas (Paširvinčios), A. Eismantas (Selecų), J. Giržadavičius (Morimborko), A. Glindzičius (Burniškių), J. Heina (Akmenos), S. Grinevičius Grineveckis (Volkovysko), A. Hutorovičius, o vėliau S. B. Kosaževskis (Novosiolkų), G. Jelenskis (Mozyriaus), K. Jodka (Joniškio), M. A. Kaptis (Juraciškių), J. Komaras (Riešės), J. Koreiva (Rakiškių), S. Koseckis (Morozovickis ir Novoselų), M. T. Kublickis (Grinkiškių), M. Kunickis (Molėtų), J. J. Norvaiša (Tarvydų), M. Penšinskis (Pokuršėnų), K. Plevaka (Koloboriškių), P. Podbereskis (Šimanų), A. Pšijalgovskis (Bobkovo), M. Ruščicas (Tautuskis ir Poroiskis), L. Sobolevskis (Koniuchovo).

Iš viso per du trečdalius asmenų padarė vienokias ar kitokias karjeras, todėl matyti, jog advokato darbas nebuvo vienintelė perpektyva, net ir neturtingiausiam asmeniui.

[267] A. Boniecki, Herbarz polski, t. 6, s. 47.
[268] LVIA, f. 515, ap. 15, b. 78, nr. 284.
[269] LVIA, f. 391, ap. 9, b. 2782, l. 126.
[270] LVIA, f. SA, b. 2659, l. 383.
[271] K. W. Wójcicki, Palestra, Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda, Warszawa, 1865, t. XX, s. 276.
[272] Urzędnicy województwa wileńskiego, T. 1, s. 208.
[273] LVIA, f. SA, b. 1085, l. 41.

IŠVADOS

1) Lietuvos ankstyvųjų naujųjų laikų advokatūros, kaip profesinės grupės tyrimai iki šiol beveik nebuvo vykdomi, todėl istoriografijoje dominuoja tyrimais nepagrįsti teiginiai. Šiame darbe buvo nagrinėjama svarbiausio XVI – XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriško teismo Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatų visuma (iš 1662 – 1792 metų laikotapio), suvokiant ją kaip profesinį elitą. Šiam tikslui pasiekti tarpusavyje buvo derinami analitinis, statistinis ir prozopografinis metodai.
2) Lietuvos teismų sistema XVI a. buvo formuojama lenkų pavyzdžiu, tačiau turėjo ir savų ypatumų. Jai buvo charakteringas nepreciziškas kompetencijų atskyrimas ir teismų, net paskutinės instancijos, gausa. Dėl susiklosčiusių istorinių aplinkybių Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas įkūnijo ne tik teisingumo vykdymo, bet ir kai kurias karaliaus, Seimo funkcijas.
3) 1662 – 1792 metų laikotarpyje Vyriausiajame Tribunole suskaičiuota dirbus 287 advokatus, vidutiniškai vienoje kadencijoje jų buvo 18 (skaičius svyravo nuo 7 – 8 laikotarpio pradžioje iki 46 – 48 laikotarpio pabaigoje). Pasitvirtina istoriografijos tezė, apie ženklų advokatų skaičiaus padidėjimą XVIII a. ATR teismuose.
4) Lietuvos Vyriausiojo tribunolo advokatai šaltiniuose dažniausiai įvardinti penkiais iš Lenkijos perimtais terminais: įgaliotinio, plenipotento, prokuratoriaus, patrono, mecenato. Per visą ATR gyvavimo laikotarpį advokatūros institutas nebuvo iki galo susiformavęs. Neegzistavo viena visus profesijos aspektus aptarianti ordinacija, o ją liečiantys straipsniai išsklaidyti Lietuvos Statutuose, Vyriausiojo Tribunolo nuostatuose, Seimų konstitucijose, paties Tribunolo priimamuose *Bylinėjimosi tvarkose* ir kituose teisiniuse dokumentuose. Visa tai neigiamai atsiliepė advokatūros formavymuisi.
5) Advokatų darbas pasižymėjo savo įvairiapusiškumu, nes teko ne tik teikti teisines konsultacijas, bet gynybą teisme, bet ir rūpintis dokumentų surinkimu, atlikti kitus organizacinius veiksmus. Atlikti skaičiavimai parodė, jog visą laikotarpį didėjo naudojimosi advokato paslaugomis poreikis. Advokato įvaizdis ATR patyrė radikalią

transformaciją. XVI a. siejosi su negatyviais vaizdiniai, tačiau XVIII a. jau suvokiamas kaip geriausia profesija jaunam bajoraičiui, dar daugiau kaip pilietinė bajoro pareiga. Šaltiniuose kartais sutinkami eilėraščiai vaizdingai charakterizuoja atskirų advokatų būdo bruožus, parodo jų teisės išmanymo lygį, parodo kaip juos mato aplinkiniai ir kolegos. Juose išjuokiamos neigiamos jų būdo savybės (polinkis į alkoholizmą, sukčiavimas, parsidavėliškumas), bei advokato praktika verstis trukdanti gebėjimų stoka (silpna iškalba, silpnas teisės išmanymas).

6) Tarp Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatų nepavyko aptikti ne vieno plebėjiškos kilmės asmens. XVIII a. tokia situacija įtvirtinta ir teisiškai profesiją užrezervuojant bajorams. Advokatų dirbusių Vyriausiajame Tribunole kilmės geografija buvo labai plati – ji apėmė visą LDK teritoriją, iš dalies Karūnai priklausančias žemes. Dauguma advokatų buvo kilę iš centrinių LDK pavietų ir vaivadijų ypač tų žemių kur rezidavo šis teismas. Šią profesiją dažniausiai rinkosi Ašmenos, Lydos, Ukmergės, Gardino, Žemaitijos, egzulantinio Smolensko bajorai. Mažiausiai Tribunolo advokatų buvo kilę iš rytinių ribinių teritorijų. Advokatų skaičius priklausė greičiausiai ne tiek nuo administracinės struktūros dydžio, kiek nuo socialinės struktūros ir išsidėstymo. Šie duomenys svarbūs ir platesne prasme – parodo kur koncentravosi intelektualų potencialas.
7) Tribunolo advokatai, priešingai istoriografijoje įsitvirtinusiai nuomonei nebuvo vien pradinį išsilavimą išėję asmenys. Dažniau nei kas dešimtas turėjo aukštosios mokyklos – Vilniaus ar užsienio baigimo diplomus. Populiariausios buvo filosofijos ir laisvųjų menų studijos. Tačiau pasitvirtino istoriografijoje įsitvirtinusi nuomonė apie praktikoje gaunamą teisinį išsilavinimą, o teisės mokslų universitetuose baigusių asmenų beveik nebuvo. Daugiau nei dešimtadalis savo sąskaitoje turėjo įvairių spaudinių, dažniausiai tai būdavo įvairiomis progomis sakomos kalbos.
8) Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo advokatų darbo trukmė svyravo nuo vienerių iki trisdešimt dviejų metų, o statistinis vidurkis siekė 8,4 metų. Dominavo trumpai (nuo vienerių iki penkerių) metų dirbę advokatai, kurie sudarė 45 procentų visos grupės. Virš dvidešimties metų darbo stažo turėjo 25 asmenys (arba 8 procentai). Šie advokatai sutinkami ir kituose bajoriškuose teismuose: Iždo komisijoje, Iždo Tribunole, tačiau retai dirbo Asesorių teismuose.

9) Advokato profesija nebuvo vienintele karjeros galimybe, ji buvo derinama ar iškeičiama į kitas pareigas. Penkiolika procentų advokatų tapo Vyriausiojo Tribunolo teisėjais (ten atliko įvairias pareigas – maršalkos, vicemaršalkos, Dvasinio Tribunolo maršalkos, iždininko, raštininko), dažniausiai renkami Ašmenos ir Vilniaus deputatiniuose seimeliuose XVIII a. II pusėje. Tada buvę advokatai teisėjais dirbo beveik kiekvienoje antroje kadencijoje. Šeši procentai buvo taip pat kitų – žemės, pilies, pakamario, asesorių, kaptūrinių, Seimo teismų teisėjais. Iš viso 17 procentų advokatų tapo teisėjais. Jų dalyvavimas teisėjų vaidmenyje sulaukdavo įvairių reakcijų, tačiau teigiamai įtakodavo teismo sprendimų priėmimą. Jie taip pat rinkosi ir kitas teismų pareigūnų karjeras: raštininko, regento. Iš viso net 27 procentų advokatų darė karjerą teismuose ne kaip advokatai. Dešimt žmonių gavo centrines LDK pareigybes (3,5 procentų), keli tapo senatoriais, pavieto maršalkomis, du trečdaliai turėjo vienokį ar kitokį titulą. Kai kurie aktyviai reiškėsi politikoje, dalyvavo Seimuose, teikė įvairių reformų, tame tarpe susijusių su Vyriausiojo Tribunolo reorganizacija, projektus.

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Rankraštiniai šaltiniai

Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius

1) F. 9, b. 145, 1509.
2) F. 16, b. 112.
3) F. 17, b. 11.
4) F. 43, b. 26885.
5) F. 124, b. 3([V. Daugėla Narbutas], Trumpa istorinė apybraiža apie LDK Vyriausiąjį Tribunolą)
6) f. 267, b. 1122, 1413, 1417.
7) F. 255, b. 1294 ([V. Daugėla Narbutas], Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės žemių, miestų ir Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo valdininkų sąrašas, 1575 – 1803).
8) F. 273, b. 1373

Lietuvos valstybės istorijos archyvas

1) F. SA, b. 1 – 187, 263, 1085, 2411, 2419, 2620, 2647, 2659, 2665, 2669, 2670 – 2673, 19634.
2) F. 10, ap. 1, b. 9 – 11.
3) F. 391, ap. 9, b. 2782 (J. Bogdanovičiaus Dvožeckio herbynas)
4) F. 515, ap. 15, b. 1, 78, 79.
5) F. 1387, ap. 1, b. 45.

Lenkijos senųjų aktų archyvas Varšuvoje

1) Radvilų archyvas, sk. II, b. 63.

Skelbti šaltiniai

Akademijos laurai, parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, Vilniaus Universiteto leidykla, 1997.

J. Ostrowski Daneykowicz, Swada polska, t. 1, 1745.

Trybunał obywatelom Wielkiego Xięstwa Litewskiego na Seymie Warszawskim dany r. 1581. Wprzod w Warszawie r. p.1648 przedrukowany, a teraz cum gratia et privilegio S.R.M. Wilno, 1693

Volumina Legum, Petersburg, 1859 – 1860, t. II – VIII, VL X, Poznań, 1952.

J. Kitowicz, Opis obyczajów za panowania Augusta III, Warszawa: PIW, 1985

Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai 1583-1655, par. V. Raudeliūnas ir A. Baliulis, Vilnius, 1988.

M. Matuszewicz, Diariusz życia mego, Warszawa, 1986, t. I – II.

Metryka Litewska. Księga Sigillat 1709 – 1719, opr. A. Rachuba, Warszawa, 1987.

Pirmasis Lietuvos Statutas, I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, [Vilnius]: VAGA, 2001.

Porządek sądzenia spraw w Trybunale W.X.L. z constytucij seymowych, z coaequatiey praw W.X.L. z Koroną Polską y z Statutu W.X.L. zebrany y opisany, 1698

[J. Tomaszewski], Adwokat polski za cnotą, Warszawa, 1791.

1791 metų Seimo dienoraštis - www.bkpan.pl/biblioteka/ELITY/SEJM1791/NOM1.HTM

T. Umiastowski, Sądowy process czyli sposób prawowania się w trybunale w wszystkich subselliach W.X.Lit., poprawiony y znacznie pomnożony przydatkiem supplementu, w którym się zawiera zbiór. Konst. Novellae legis od początku panowania ... Stanisława Augusta do ostatniego seymu 1786.Ed.8., Wilno, 1787.

M. Zaleski, Pamiętniki wojskiego litewskiego, posła na sejm czteroletni, Poznań, 1879.

Полное собрание законов Российской империи с 1649 года, Т. XXIV, 1830.

Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года, Аўторы Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо, Мінск: ТЭСЕЙ, 2003.

Статут Вялікага Князства Літоўскага 1588 . Тэксты. Даведнік. Каментарыі, Мінск, 1989.

INFORMACINIAI IR ENCIKLOPEDINIAI LEIDINIAI

A.Boniecki, Herbarz Polski, Warszawa, 1899 – 1912, t. 1 – 16.

J. Ciechanowicz, Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rzeszów, 2001, t. I – IV.

Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697 – 1796. Spis, pod redakcją Andrzeja Rachuby, opracowali Andrzej Rachuba i Przemyslaw Romaniuk, przy współpracy Andreja Macuka i Jewgienija Aniszczenki, Warszawa: DiG, 2004.

Encyklopedyja powszechna S. Orgelbranda, Warszawa, t. 18 – 21.

Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa, 1958, wyd. 2, T. I – II.

K. Niesiecki, Herbarz polski, t. 1 – 10, Lipsk, 1839 – 1846.

Polski słownik biograficzny, t. I – XLIII, Kraków – Warszawa, 1935 – 2005.

Słownik biograficzny adwokatów polskich, t. I, Warszawa, 1981, zesz. 1 – 4.

S. Uruski, Rodzina. Herbarz szlachty polskiej, Warszawa, 1993.

Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVIII wieku. Spisy, opracowali H. Lulewicz I A. Rachuba, Kórnik, 1994.
Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. I, Województwo wileńskie XIV – XVIII wiek, por red. A. Rachuby, Warszawa, 2004
Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. IV, Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV – XVIII wiek, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2003.
J. Wolff, Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386 – 1795, Kraków, 1885.
Н. Горбачевский, Словарь древнего актоваго языка Северо – Западного края и царства польскаго, Вильна, 1874.

LITERATŪRA

A. Abramski, J. Konieczny, Adwokatura w projekcie „Zbioru praw sądowych" Andrzeja Zamoyskiego z 1778 roku, Palestra, 1984, nr. 1.
V. Andriulis, M. Maksimaitis, V. Pakalniškis, J. S. Pečkaitis, A. Šenavičius, Lietuvos teisės istorija, 2002.
K. Avižonis, Rinktiniai raštai. T. IV, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
E. Balnienė, Aktualūs advokatūros statuso pokyčiai Lietuvoje, Teisė, 2005, nr. 57.
E. Balnienė, Lietuvos advokatūros teisinės padėties raida, Teisė, 2005, nr. 56.
J. Bardach, Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVII w., Warszawa, 1970.
V. Biržiška, Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV – XVIII amžiais, Chicago, 1987.
E. Borkowska – Bagieńska, O patronach albo adwokatach – tekst z 9.II.1977 r. nieznanego autora, Palestra, 1986, nr. 4.
D.Butėnas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII-XVIII a., Lietuvos istorijos institutas, 1997.
Historia państwa i prawa polskiego, T. II, Od połowy XV wieku do r. 1795, pod red. J. Bardach, 1994.
A. Jablonskis, Istorija ir jos šaltiniai, Vilnius: Mokslas, 1979.
E. Jacovskis, Tarybų Lietuvos teisininkai Didžiojo Tėvynės karo ugnyje, Socialistinė teisė, 1984, nr 4.
S. Janczewski, Dzieje adwokatury w dawnej Polsce, Warszawa, 1970.
S. Janczewski, Udział adwokatury w kształtowaniu kultury Polski przedrozbiorowej, Palestra, 1966, nr. 8.
S. Jankowski, Powiat oszmiański, T. 1 – 4, 1907 – 1911.

A. Janulaitis, Imperijos Rūmų teismas (Reichskammergericht) (1495 – 1806 m.), Kaunas, 1927.

A. Janulaitis, Vyriausias Lietuvos Tribunolas XVI-XVIII a., Kaunas, 1927.

A. Kisza, Tradycje adwokatury polskiej do czasu rozbiorów, Palestra, 1971, nr. 9.

A. Filipczak – Kocur, Litewskie komisje wojskowo – skarbowe w XVII wieku, Kwartalnik Historyczny, Rocznik CIX, 2002, nr. 3.

J. Kocznur, Przyczynek do historii wymowy sądowej w dawnej Polsce, palestra, 1960, nr 11.

S. Kościałkowski, Stanisław Burzyński, PSB, t. III, Kraków, 1937.

A. Kraushar, O palestrze staropolskiej, Warszawa, 1882.

R. Krikščiūnas, De supremo Tribunali Compositi Iudicii Magni Ducatus Lithuaniae 1584 – 1795, Romae, 1963.

K. Kroeschell, Der Amtmann. Zur kulturgeschichte eines juristenberufs, http://www.rewi.hu-berlin.de/FHI/articles/0201kroeschell/0201kroeschell.htm

S. Kutrzeba, Historia ustroju Polski w zarysie, T. II, Litwa, wyd. II, Lwów i Warszawa, 1921.

I. Lappo, Lietuva ir Lenkija po Liublino unijos, Kaunas, 1932.

B. Leśnodorski, Czynnik społeczny w sądach na przestrzeni dwóch stuleci (XVIII – XIX), Państwo i prawo, 1966, nr. 3 (Odbitek).

I. Lewin, Palestra w dawnej Polsce, Lwów, 1936.

A. Lityński, O Trybunale Koronnym i palestrze trybunalskiej, Palestra, 1978, nr 10.

J. Machovenko, Vilniaus jėzuitų akademijos teisės fakultetas 1641 – 1667 metais, Teisė, 2005, nr. 57.

J. Machovenko, Vilniaus jėzuitų akademijos teisės fakulteto įsteigimo priešistorė, Teisė, 2005, nr. 57.

M. Maksimaitis, Lietuvos valstybės ir teisės istorija, 1997.

J. Michalski, Studia nad reformą sądownictwa i prawa sądowego w XVIII wieku. Część I., Wrocław – Warszawa, 1958.

S. Milewski, „Czerpać wiedzę jak pszczoły z kwiatów miód" (Przygotowanie zawodowe palestrantów w czasach staropolskich), Palestra, 2000, nr. 1-2.

K. Orzechowski, „Mecenas" – dzieje pojęcia i kilka refleksji o adwokaturze Szlacheckiej Rzeczypospolitej, Palestra, 1996, nr. ¾.

L. Pauli, O kształceniu adwokatów w dawnej Polsce, Palestra, 1957, nr. 2.

R. Plečkaitis, Moksliniais laipsniai senajame Vilnaius Universitete, Mokslas ir gyvenimas, 1975, nr. 1.

E. Rabowicz, Gedeon Jeleński, PSB, t. XI/1, zesz. 48, Wrocław etc., 1964.

E. Rabowicz, Rafał Józef Jeleński, PSB, t. XI/1, zesz. 48, Wrocław etc., 1964.

J. Rafacz, Zastępcy stron w dawnym procesie polskim, Kraków, 1923.

A. Ragauskas, Kaltintojai ir gynėjai nukirsdinto bei sudeginto ateisto Kazimiero Liščinskio teismo procese (1689): mikroistorinio tyrimo metmenys, Seminarai. 2002, Vilnius: Strofa, 2003.

A. Ragauskas, Karališkieji sekretoriai Vilniaus miestiečių valdančiajame elite XVII a. antrojoje pusėje, Mūsų praeitis, 1996, nr. 6.

A. Ragauskas, Ką reiškė terminas ,,patricius" XVII a. Vilniuje? Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui, sudarė A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius, 1999.

A. Ragauskas, Vilniaus miestiečių valdančiojo elito dalyvavimas seimuose XVII a. antrojoje pusėje, Lituanistica, 1998, nr. 4 (36).

A. Ragauskas, Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662-1702 m.), Vilnius: Diemedis, 2002.

V.Raudeliūnas ir H.Wisner, Z dziejów Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego 1581-1648, Kwartalnik historyczny, 1986, nr. 4.

V. Raudeliūnas, Teisės mokslų laipsniai senajame Vilniaus Universitete, Socialistinė teisė, 1978, nr 2.

V. Raudeliūnas, Įžymieji senojo Vilniaus universiteto teisininkai, Socialistinė teisė, 1979, nr. 3.

P. Rick, Prosopography – http://www.paulrich.net/papers/proso/html. (2006 04 12); http://www.sciencedirect.com/science/referemenorus/0080430767

H. Rutkowski, Trybunał Koronny (1578 – 1794), Palestra, 1978, nr. 10.

F. Rymarz, Kajetan Koźmian – dependent trybunalski i jego spojrzenie na adwokaturę końca XVIII wieku, Palestra, 1980, nr. 10.

Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego, opracował Jerzy Kowecki, Warszawa, 1991.

J. Sikora, Historyk wobec problemów badania elit (przegląd problematyki badawczej), Historyka, t. XIV, 1984.

J. Sobczak, Palestra Komisji Edukacji Narodowej, Palestra, 1984, nr. 3- 4.

J. Sobczak, Zastępcy procesowi stron w projektach reform organizacji sądownictwa ziemskiego po Konstytucji 3 Maja oraz wpraktyce sądów ziemiańskich, Szkice z dziejów adwokatury polskiej (seria druga), pod red. R. Łyczywka, Warszawa, 1978.

W. Sobociński, O historii sądownictwa w Polsce magnackiej XVIII w., Czasopismo Prawno – Historyczne, 1961, t. 13.

A. Stankevičius, Advokato vaidmuo nagrinėjant civilines bylas kasacinėje instancijoje, Socialistinė Teisė, 1978, nr. 1.

M. Stanowska, Historyczny rozwój instytucji tajemnicy adwokackiej, Palestra, 1982, nr 1 – 3.
T. Stungurys, Advokato ginamoji pozicija ir jos derinimas su teisiamuoju, Socialistinė teisė, 1977, nr 4.
Subkultur, Brockhause Enzyklopädie, Mannheim, 1993, Bd. 21.
Z. Szcząska, Sąd sejmowy w Polsce od końca XVI do końca XVIII wieku, Czasopismo Prawno – Historyczne, 1968. T. XX, nr. 1.
L. Šabūnas, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės Iždo tribunolas (1613-1764), Kaunas, 1936.
M. Ślusarska, Litewskie kaznodziejstwo Trybunalskie z czasów Stanisławowskich o miłości ojczyzny, zgodzie i jedności obywatelów, Lietuvos valstybė XII-XVIII a., [Vilnius], 1997.
Teisinių institutų raida Lietuvoje XIV-XIX a., red. P. Dičius, Vilnius: Mintis, 1981.
R. Tokarczyk, Etyka prawnicza, Warszawa, 2005.
A. Tomaszek, Aplikacja w palestrze staropolskiej, Palestra, 1989, nr. 1.
A. Tomaszek, Stanisław Orzechowski contra procuratores. Przyczynek do dziejów XVI –wiecznej palestry polskiej, Palestra, 1989, nr. 2.
A. Tomaszek, Życie codzienne XVIII –wiecznej palestry trybunalskiej, Palestra, 1993, nr. 12.
I. Valikonytė, Prokuratorius XVI amžiaus pirmojoje pusėje: bylos šalies pavaduotojas, kalbovas ar „teisingumo riteris", I Lietuvos Statutas ir jo epocha. Straipsnių rinkinys, Vilnius, 2005.
S. Vansevičius, Teisės mokslai senajame Vilniaus Universitete, Mokslas ir gyvenimas, 1973, nr. 5
S. Vansevičius, Teisės mokslas senajame Vilniaus Universitete, Socialistinė Teisė, 1977, nr. 2.
S. Vansevičius, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės teisiniai institutai (pagal 1529, 1566 ir 1588 m. Lietuvos Statutus), Vilnius: Mintis, 1981.
D. Vilimas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588). Daktaro disertacijos santrauka, Vilnius, 2003.
D. Vilimas, LDK pavietų žemės teismų pareigūnai. Pirmoji pavietų bajoriškųjų juristų karta, Lituanistica, 2002, nr. 4 (52).
I.Wierzchowiecka, Funkcje Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1581-1792, Studium Vilnense. Prace V Międzynarodowej Konferencji Nauka a jakość życia, 1998, vol. 8, nr 1.
I. Wierzchowiecka, Organizacja Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1581-1764). Miejsce, czas, skład sądu, Dzieje wymiaru sprawiedliwości, red. T. Maciejewski, Koszalin, 1999.
I. Wierzchowiecka, Patroni Trybunału Litewskiego, W kręgu dziejów wymiaru sprawiedliwości, Wrocław, 2000.

I. Wierzchowiecka, Uwagi do funkcjonowania Trybunału Litewskiego na tle przemian ustrojowych Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku, Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – idée – prawo, pod red. A. Lityńskiego i P. Fiedorczyka, Białystok, 2003.

T. Woner, Próby reformy ustroju polskiej palestry w okresie Sejmu Czteroletniego, Biuletyn Naczelnej Rady adwokackiej, Warszawa, 1956, nr 3.

A. B. Zakrzewski, O kulturze prawnej Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI – XVIII wieku - uwagi wstępne, Kultura i języki Wielkiego Księstwa Litewskiego, pod red. M. T. Lizisowej, Kraków: Collegium Columbinum, 2005.

A. B. Zakrzewski, Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ustrój i funkcjonowanie: Sejmik trocki, Warszawa: LIBER, 2000.

W. Zarzycki, Trybunał Koronny dawnej Rzeczypospolitej, Piotrków Trybunalski, 1993.

W. Zarzycki, Trybunalska palestra i jej oratorstwo, Palestra, 1978, nr. 10.

Е. В. Васьковский, Очерк всеобщей истории адвокатуры, С – Петерсбург, 1893.

С. Н. Гаврилов, Адвокатура в Российской Федерации, Москва, 2000.

И. В. Гессен, Адвокатура, общество и государство (1864 – 1914), Москва, 1997.

И. Лаппо, Гродский суд в Великом Княжестве Литовском, ЖМНП, 1908, нр. 1.

И. Лаппо, Подкоморский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI и начале XVII века, ЖМНП, 1899, нр. 8.

И. Лаппо, Земский суд в Великом Княжестве Литовском в конце XVI века, ЖМНП, Санкт – Петербург, 1896, нр. 6.

Ф. Леонтович, Центральные судебные учереждения в Великом Княжестве Литовским до и после Люблинской унии, w: Журнал Министерства Юстиции, 1910, нр. 2.

М. Н. Ясинский, Главный Литовский Трибунал, Вып. 1, Происхождение Главного Литовского Трибунала, Киев, 1901.

SANTRAUKA (anglų kalba)

The advocates (barristers) in the Grand Tribunal of Lithuania (1662 – 1792). The professional subculture of the early modern ages

The research into the history of advocacy in Lithuania does not have a long established tradition. However, this is a serious issue of scientific historiography connected with the development of the institution of legal representation in court, the reception and application of legal expertise and social history. In Western Europe the origins of bureaucracy are traced into the institution of an advocate, whereas in the Republic the role of an advocate was important due to the complicated legal process in courts. Modern writers look for the origins of the profession of advocate in the first half of the 16th century. However, throughout the whole period of the existence of the state there was not one single set of rules established which would define all the aspects of this profession. That is why we cannot talk about the institution of advocacy in general, but only about individual court advocates.

The current thesis researches the advocates of the most important court of the nobility of Lithuania of the 16th –18 th century – the Grand Tribunal of Lithuania in the period of 1662 – 1792. They are investigated combining analytical, statistical and prosopographic methods.

In the first part of the work the court itself is presented, the hours of its sessions and the sphere of its competences are analyzed. The second part reviews the general number of advocates (287) and the average number of advocates in each session (18). It also discusses the terms that are used in reference to the advocates (*procurators, plenipotent, patron, mecenas*) and the laws that govern the institution of advocacy in this court. There is an evaluation of the work of the advocates presented. After the number of documents presented by the advocates during various periods was counted, the conclusion was made that the demand for the services of advocates had been growing steadily. The third part is devoted to the discussion of the image of this profession, the transformation it underwent: from the negatively valued profession it transformed into the profession exclusively undertaken by the nobility in the 18th century. It also gives character references of individual advocates. The final part of the work is devoted to the analysis of the advocate's social and regional backgrounds, their education and creative activities, professional and other types of career.

In the 18th century the laws were introduced blocking the possibilities for the people who did not belong to the nobility to become advocates of the Tribunal. This is the reason of the absence of plebeians among advocates. According to their background the majority of advocates came from the voivodeships of Vilnius and Trakai (50 per cent), every tenth came from Ashmena district.

In the universities of the Republic the law was almost never on the curriculum. In order to become an advocate, a person had to obtain the knowledge through practical work. Nevertheless, even up to ten per cent of advocates had a university degree (mainly in liberal arts). Ten per cent were the authors of published works, usually those were their speeches in the Tribunal and Seimas.

The investigation disclosed that the average length of the advocate's work in the Tribunal was 8.4 years (it ranged from 1 to 32 years). The advocates of the Tribunal used to become judges in the Tribunal and district courts, officeholders in various courts (scribes, magistrates), sometimes they occupied offices in central courts (3,5 per cent), or in district courts, some of them went into politics and were delegated to the Seimas.

The study of the advocates of the Grand Tribunal of Lithuania presenting them as professional elite of those times should becontinued.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ATR – Abiejų tautų Respublika

LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė

LMAB – Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka

LVIA - Lietuvos valstybės istorijos archyvas

PSB – Polski Słownik Biograficzny

RS – Rankraščių skyrius

VL – Volumina Legum

a – amžius

p – pavietas

v-ja - vaivadija

ЖМНП - Журнал Министерства Народного Просвещения